

Мезкюр «Истек» адлы джыйынтыкъ бир сыра назм эсерлер
китапларынынъ муэллифи Линяре Дерменджининъ 90 йыллыгына
багъышланылып чыкъарылды. Джыйынтыкъкъа муэллифнинъ узакъ
омрю девамында язгъан эсерлери кирсетильдилер. Оларнынъ
эксериятинде джефакяр халкъымызнынъ сюрюнлик йылларында
чеккен азаплары айдынлатыла. Бир чокъ эсерлери исе балаларгъа
багъышлангъандыр.

ISBN 978-5-6045002-5-5

9 785604 500255

ИСТЕК

Линяре Абдулла Дерменджи

Линяре Абдулла Дерменджи

ИСТЕК

ЛИНЯРЕ АБДУЛЛА ДЕРМЕНДЖИ

ИСТЕК

Шиирлер, хатырлавлар

И. Гаспринский адына Медиамеркез
Симферополь
2020

УДК 821.521.145(477.75)

ББК 83.3(2Рос.Кры)

Д 36

Одобрено Консультативным советом по изданию социально-значимой литературы на родных языках при Государственном автономном учреждении Республики Крым «Медиацентр им. Исмала Гаспринского».

Издано при поддержке Государственного комитета по делам межнациональных отношений Республики Крым за счёт средств федерального бюджета, бюджета Республики Крым, не подлежит коммерческому распространению

Дерменджи Л.

Д 36

Иstek: шиирлер, хатырлавлар. — Симферополь: КъДЖД ММ «И. Гаспринский адына Медиамеркез», 2020. — 252 с. : фото. — Къырымтатарджа ве русча тил-леринде.

ISBN 978-5-6045002-5-5

Мезкюр «Иstek» адды джыйынтыкъ бир сыра назм эсерлер китаплары-нынъ муэллифи Линяре Дерменджининъ 90 йылыгына багышланылып чыкъарылды. Джыйынтыкъта муэллифинъ узакъ омрю девамында язгъан эсерлери кирсетилдилер. Оларнынъ эксеркетинде джефакар халкъымыз-нынъ сюртюнлик йыларында чеккен азаплары айдынлатыла. Бир чокъ эсерлери исе балаларга багышлангъандыр.

УДК 821.521.145(477.75)

ББК 83.3(2Рос.Кры)

Дерменджи Л.

Д 36

Желание: стихи, воспоминания. — Симферополь: ГАУ РК «Медиацентр им. И. Гаспринского», 2020. — 252 с. : фото. — На крымскотатарском и русском языках.

ISBN 978-5-6045002-5-5

Издание данной книги приурочено к 90-летию автора ряда поэтических сборников Линяре Дерменджи. В данную книгу вошли произведения, написанные в течение ряда лет. В своих произведениях автор воспевае любовь к Родине, призывает читателя быть верным чаяниям и стремлениям своего народа. Много стихотворений автор посвящает детям.

УДК 821.521.145(477.75)

ББК 83.3(2Рос.Кры)

ISBN 978-5-6045002-5-5

© Дерменджи Л., автор, 2020

© ГАУ РК «Медиацентр им. И. Гаспринского», 2020

ОМРЮМДЕ ЭНЪ БАХТЛЫ ЙЫЛЛАРЫМ

Мен, Линяре Абдулла Дерменджи 1930 сенеси февраль 6-да Къырымнынъ пайтахты Акъмесджитте яызды Дерменджи Абдулланынъ къорантасында догъдым.

Квартирамызнынъ пенджерелери Кантарная ве Турецкая сокъагына бакъа эдилер. Азбарымыз балабан олып, анда чешит миллет къоранталары яшай эдилер. Мен къырымтатар бала багъчасындан сонъ мектепке барып, дёрт сыныфны аля битирдим.

Дженк башланды. Бабам Абдулла муаребеге гонгюлли оларакъ кетти. Анам, Селиме Мурат дженктен эвель Главпочтамтта чалыша эди. Немселер Акъмесджитке киргенинен биз анамнен экимиз, бабам коммунист олгъаны ичюн, джанымызны къутармагъа Албат коюне, Сайде тиземнинъ эвине кеттик. Анда эки йылдан зияде гизленип яшадыкъ.

Ягъмаджылар Акъмесджиттен къачып кеткен сонъ анамнен экимиз эвимизге къайттыкъ. Почтанынъ йыкъынтыларыны темизлемеге тутундыкъ. Лякин 18 майыс геджеси 1944 сенеси халкъымызнен берабер сюргюнликке огърадыкъ.

Бизлер Озбекистан чёллеринде къаракъуртлар, йыланлар яшагъан ер толелерге ерлештирильдик. Къартлар, къадынлар, бала-чагъалар ГЭС къуруджылыгъында чалышмагъа меджбур олдылар.

Чокъ агъыр яшасакъ да, сой-сопларымызны къыдырып тапмагъа тырыштыкъ. 80 яшында Фадме къартанамнен, Фатма тиземнинъ къызы Уриени Янгиюльде таптыкъ. Анда да яшайыш пек агъыр эди. Ачтан шишип башладыкъ. Яхшы ки, бабам Абдулла, госпитальден чыкъаркен, экинджи группа дженк сакъаты, бизни къыдырып тапты, олюмден къуртарды. Бабам бизни онунджы багъча совхознынъ бешинджи болюгине алып барды.

Мен андан Янгиюль шеэринде, бизден беш километр узакъ-таки, мектепке къатнап окъудым. Шу совхознынъ биринджи болюгинде онунджы сыныфны битирдим. Лякин институткъа

кирмекнинъ чареси олмады. Чюнки яшагъан еримизден чыкъмакъ ясакъ эди.

1951 сенеси Аблаев Таят деген йигитнен таныш олдым, эвлендик. Биринджи эвядымыз огълум Нури догъды. Лякин языкълар олсун, 16 яшында экенде юрек хасталыгъындан кечинди. Бизим бахтымызгъа къызчыгъымыз Нурие сагълам-чыкъ олып осьти.

Мектептен сонъ мен Янгиюль райисполкомнынъ янында Статуправлениеде ве дигер ерлерде чалыштым. 1973 сенеси Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына нешриятта къырымтатар эдебияты ве санаты болюгинде корректор вазифесинде чалышып башладым. Асылында редакциягъа корректор олып бараджакъта пек эджанлангъан эдим. Бу гъает месулиетли ишни кереги киби япып оламам, деп къоркътым. Бу ишни эда этмек ичюн бильгим азлыкъ эткенини озюм де дуя эдим. Бойле дуйгъулар ичинде чекишкенде бабам мангъа юрек берди:

— Къызым анда чалышкъан адамлар сени ангъларлар, ярдым этерлер. Хусусан, муаррир хызметинде булунгъан Урие Эдемова гъает сабырлы, инсаннынъ вазиятини ангълагъан, терен бильгили бир иджаткяр. Сиз экингийз бераберликте чалышаджакъсынъыз. Сен оны дингълесенъ, дегенини япсанъ, сангъа чокъ шей огрете биле, — деди.

Мен бабамнынъ акълы экенини чалышып башлагъан ильк кунълерде ангъладым. Языджыларымызнынъ эсерлерини гъает джиддий окъуй, имлясы догъру олмасы ичюн тырыша эдим.

Бир де бир эсерни окъугъанда чокъ суаллер къаршысында сусып къала эдим. Оны сонъуна окъуп чыкъкъандже исе дефтерчигимде чокъ сёзлернинъ джедвели пейда ола тургъан. Бу ишни муаррир иле берабер аль эте тургъанмыз. Мен къырымтатар тилинде мектеп корьмеген яш муарриримизнинъ ана тилимизни терен ве мукеммель бильгенине шашып къала эдим. Сонъундан, эльбет, бунынъ себебини ангъладым. О озюмизнинъ эдебиятымызны пек чокъ окъуй эди. Хусусан, къырымтатар несирининъ атасы Шамиль Алядиннинъ бутюн эсерлерини тиль огренмек ичюн къайта-къайта окъугъан.

Тильни яхшы бильгени ичюн де озю язгъан бир сыра икяелери ве «Баш язысы», «Омюрлик янымдасынъ» повестълери окъуйджыны озюне эсир этелер.

Болюк башы Черкез-Али Аметов да гъает муляйим, незакетли, озъ хайырлы ишине намуснен янашкъан бир инсан эди. Яш истидатларгъа даима ярдымда булуна тургъан. Озюнинъ аджайип шиирлери ве несир эсерлеринен бир нумюне эди.

О йыларда лугъат деген шей ёкъ эди, демек мумкюн. Али агъанен Урие бизлер ичюн джанлы лугъат эдилер.

Бойле иджадий муитте булунгъан редакцияда чалышыр экеним озюм де шиирчиклер язып башладым. Олар «Ленин байрагъы» газетасында басыла эдилер. 1983 сенеси бир сыра шиирлерим «Ягъ, ягъ, ягъмурым» адлы ортакълыкъ джыйынтыгъында дердж олундылар.

Редакциямызнынъ джемааты пек муаббет ве бирликли олып чалыша эдик.

Болюгимизнинъ кятиби Гульджиан Ахтемова козьлеримнинъ огюнде аля даа ич де раатлыкъ бильмеген, темиз, тертипли, низамлы, озъ ишине джан-гонъюльден сарылгъан, бир инсан оларакъ пейдалана.

Машинисткамыз Эдие — бакъса сойадыны унуткъаным. Йылар, йылар... Озъ дегенлерини япалар. О ана-Ватанымызгъа къорантасынен бизден эвельдже кеткен эди. Бизлер онъа фольклорджы Эдие, дей эдик. О бала экенде анасы ишине эрте кетип кеч къайткъаны ичюн бутюн вакъыт буюканасынынъ тербиесинде булунгъан экен. Къырымтатар фольклорыны яхшы бильген бу инсан озъ бильгисини торунына ашлагъан.

Эдиенинъ ишини сонъундан Хатидже Аблязова девам этти. Хатидже дюльбер, агъырмакъ, озъ ишини севген бир инсан эди. Муаррир къаралагъан эльязмаларны буюк усталыкънен темизге чеке тургъан. Теэссюфлер олсун ки, о бу дюньяны пек эрте терк эткен. Мен бу хайырсыз хаберни мында эшиттим. Дюньялар сени кимлердир юз яшынадже яшай, кимлердир яш-генч кете, не япаджакъсынъ? Бунъа аят къануны дениле.

Бойлеликле, 1985 сенеси нефакъагъа чыкътым. 1988 сенеси исе майыс айында Къырымгъа кочътик. Къурмандан эв алдыкъ. Бир къач йылардан сонъ Акъмесджит джива-

рындаки Давыдовка деген ерге авуштыкъ. Шимди де кызым Нуриенинъ къорантасынен бераберликте яшамакътамыз.

2013 сенеси Къырымда ренкли ресимлернен «Ана тильге урметинъиз эксильмесин ич!» адынен балалар ичюн айры джыйынтыгъым чыкъты.

2017 сенеси «Къырымларнынъ сеси дюнъяда янгъгырасын» адлы, 2018 сенеси исе «Къырымнынъ сыры» адлы шиирлер, икяе ве хатырлавлар, 2018 сенеси «Севем сени, Къырымым» шиирлер ве икяелер джыйынтыкъларым дюнъя юзю корьдилер.

Асылында корип кечиргенлерим акъкъында язам. Бир чокъ шиирлеримни балаларгъа багъышлайым.

Раббимизге бинъ керелер шукюрлер олсун, мен шимди 90 яшындам. Козьлерим коре, башым чалыша, аякъларым юре. Кимерде пенджере къаршысында азбарымыздаки гуллерге, чечеклерге, номай берекетли тереклерге бакъам да терен тюшюнджелерге далам. Узун омрюмде шу редакцияда чалышкъан йылларны энъ бахтлы вакъыт деп саям.

Линяре Дерменджи
Август, 2020 с.

ШИИРДЕР

АНА ТИЛИ

Чокъ тиллерни огренинъыз,
Тильде буюк кучъ,
Ана тильге урьметинъыз
Эксильмесин ич!
«Буюрынъыз! «Сагъ олунъыз!»
Айтамыз бизлер.
«Козъайдын! Айдын олунъыз!»
Не гузель сёзлер!
Тильдир къальбнинъ шырныкълыгы,
Этинъ ихтибар,
Эр бир тильнинъ озъ шурети,
Озъ аэнки бар.

1983 с.

АСРЕТЛИК

Яйлалар, сиз ешердинъиз,
Денъиз нечюн далгъалы?
Догъгъан ерим, къалдынъ менсиз,
Къайдан сабыр алмалы?

Мунълу дагълар, нечюн, айтынъ,
Битмез олды гъурбетлик?
Бельки, сиз айтырсыз:
«Къайтынъ! Етер энди асретлик!»

Яшап олмам мен Ватансыз,
Къайтырым санъа, денъиз,
Севинир дагъ Орман Кош,
Кулер Ватан олып хош!

Ватан беклей, халкъым, тепрен!
Асретликнинъ ёлу терен,
Къанат такъып, уч Юртунъа!
Къавуш Ана-Ватанынъа!

Хаин душман къалсын гъафлет,
Кельсин Алладан мерхамет,
Кетсин юрттан пис быралкъы,
Агъламасын артыкъ халкъым!

Ал кунешим!
Мискин дагълар,
Мор денъизим,
Къырым ерим!
Юречигим сизсиз агълар!

1986 с.

ДОГЪМУШЛЫКЪ ВЕ АНАЛЫКЪ

«Джаным, аптем, кель тездже,
Алым фена бу гедже». Мен анъладым, догъмушсыз
Омюр ола амансыз.
«Тез ол, кель! Козюм ёлда,
Сонъ анъларсынъ алымны». Мектюп язды къардашы,
Къаарьге къалды башы. Тюшонди: «Керек кетмек,
Къардашкъа ярдым этмек!» Учакъта апте учты,
Аякъ тюбю ер къачты. Юреги пек раатсыз,
Бельки, хаста къарарсыз, Къыз къардашы не алда,
Яш баласы янында... Тезден олар къавушты,
Юреклер де савушты. О, янгъызылыкъта къалгъан,
Хорлангъан, азаплангъан. Догъмуш демек, не демек?
Къыйын олур одемек Онынъ сыджакъ севгисин,
Къардаш онъа не десин? — Аптечигим, сен кельдинъ,
Дердима дерман бердинъ, Сен бираз бизнен яша,
Сен олсанъ, гонъюль джоша. Къырымда къардаш яшай,
Ташкентте исе, къызы. «Сыкълетте къалдым, анам»,
Деп яза къызы-назы. — Не олгъандыр, тюф-тюф-тюф,
Къайтмакъ керек мытлакъ, оф!

Сагълыкънен къал, къардашым, —
Деп аптеси ашыкъты.
Авасы да фуртуна,
Къар тюбюнде буз тура,
Машина биле юрьмей,
Ёлнынъ изи корюнмей.
Джаяв кете бу ана
Чагъыргъан эвлядына!
Боран ура юзюне,
Такъат етмей тизине,
Лякин эп кете ана,
Севги, бер къувет онъа!
Акъшамгъадже, ах, етсе,
Тренге тез минип кетсе.
Корюнди ёл башында
Къайдандыр бир машина,
Дюменджи къол салады,
Бираз кетип токътады.
Ана чапты артындан,
Кечип терен къарлардан.
«Ана сыкълетке къалгъан»,
Деп тюшюнди бу огълан.
Огълан корип ананы,
Къардан котерди оны.
Копчеклер эп айланды...
Ана бунъа къуванды.
«Чин юрекли адамлар
Бу дюньяны туталар,
Сагъ ол, огълум, чокъ яша!»
«Аджеле ярдым» киби
Тырышты онынъ къальби,
Энди ана ашыкъа
Къызына къолтутмагъа.
Огъланнынъ яш юреги
Мерамет иле урды,
Ананынъ шу истеги
Онынъ ичюн шарт олды.

1987 с.

ЧОБАН ДАГЪЛАРЫНДА

Чобан дагъларгъа кете,
Къойларынен лаф эте.
Чобан дагъларда яшай,
Ягълы-ёгъуртлы ашай.

Чобанчюн къашкъыр душман,
Копеги бар Аламан,
О, къойларны къорчалай,
Къашкъырны тутып талай.

Чобан къойларны джойды,
Къыдырмагъа башлады,
Кедерленме, чобаным,
Дагъда юре къойларынъ.

Чобан къойларны тапты,
Ойнамагъа башлады,
Къавал сеси пек дюльбер,
Чобангъа сен гонъюль бер!

2000 с.

ТОЙ ГУЛЮ

Чокъ кыдырып бири-бирин,
Юрьди олар тынч дагъларда,
Лякин булды оны огълан
Гульчемберли бир багъчада.

Гуллер осе шу чемберде
Чешит ренкте, пек аджайип,
Субет эткен о гуллернен
Отурмаз ич де мугъайып.

Узьме гульни пытагъындан,
Солумасын, ич битмесин,
Тамыр иле отурт оны,
Виляетингъде гуллесин!

Бахтлы, эм узун омюр
Олсун сизге чинден ёлдаш,
Севги олсун омюрбилля,
Эм аркъадаш, эм де сырдаш.

2000 с.

КУРЕШЧИ

Эскенер Фазылнынъ хатырасына

Онынъ адынынъ сыры — джесюр курешчи,
Енъишлерге рух берген эди етекчи,
Бу курешченлигичюн халкъы миннетдар,
Ёлуны эп айдынлатты чин ярарлыкълар.

Несиллерге ашлады Ватангъа севги,
Куреште енъмек эди онынъ тилеги.
Эскендер эди ады — Ватан эвляды,
О, Къырымына даим саф. Садыкъ кълалды.

О, озюнинъ сёзюнен йыкъты душманны,
Хорлатмагъа бермеди джесюр халкъыны.
Халкъычюн курешинде кучъ аямады,
Бойле эди миллетнинъ намлы эвляды.

Сербестликке чагъырды эр бир сёзюнде,
Аямады озюни шу курешинде.
Чюнки курешчен джесюрлик,
Бойле къуветни алды о, батыр халкъындан.

Бойлу-постлу шаирни севе эди халкъ,
Асырларда кълалмагъа о, кълазанды акъ.
Дуалар иле оны анъамыз бугунъ,
Шиирлеринде яшай ольмейджек руху.

2010 с.

ГУЗЕЛЬ КОЮМ КИКЕНЕИЗ

Ялы бою къырларында
Гузель коюм Кикенеиз,
Эвчиклери анда-мында,
Ашагъыда Къара денъиз.

Кой ерлешкен дагъ ортасы,
Не де дюльбер манзарасы!
Чевре юзюм асмалары —
Ташны дельген тамырлары.

Айва терек къокъулары,
Инджир толу софралары,
Нарнынъ, десенъ, шербетлери...
Акъ эди халкъ ниетлери.

Деделер мезары мында
Къалды душманлар къолунда,
Бабалар дженкте олгъанда,
Балалар оксюз къалгъанда,

Кельди баскъынджы имансыз,
Йыкъты, якъты о, амансыз!
Сюргюн этти тамыр халкъны,
Тутып алды Ватаныны.

Сёнюкти кой фенерлери,
Агълады къыр-дерелери,
Къурып кетти инджирлери,
Виран мезар дюрбелери.

Бинълернен гъайып одды халкъ...
Келеджеги кене парлакъ!
Биз къайттыкъ Ватанымызгъа,
Ирдик ниет-арзумызгъа!

Базанайыкъ яш несильге,
Бильги алып, акъыл иле
Ватангъа саип олсунлар,
Яшлар етсин бу мензильге!

Аллам къысмет этти бизге,
Чёктюрмеди халкъны тизге,
Ватан бизни къучакълады,
Къуванчындан зар агълады.

Кене гуллер йыкъыкъ койлер,
Къырым халкъы къайтып кельди,
Осип етти яш несиллер,
Ватан-Къырым кене кульди!

2012 с.

БАБАЧЫГЪЫМ

Абдулла Дерменджининъ хатырасына

Озь догъмуш еримизде
Сиз айнынъ он дёртюнде
Чечек айда догъгъансыз, бабачыгъым.
Гурь Ватаннынъ огюнде,
Атешлер джебесинде
Джесюрлик косътергенсиз, бабачыгъым.
Фашистлерни енъдинъиз,
Олюмни де енъдинъиз,
Къырымгъа кельдинъиз сиз, бабачыгъым.
Умют этильмеген шей,
Дженктен де агъыр бир шей
Кельди миллет башына, бабачыгъым.
Урдунъыз фашистлерни,
Сюргюнлик зеэрлери
Зеэрледи миллетни, бабачыгъым.
Ачлыкънынъ азабындан,
Эм де хасталыкълардан
Къырылды миллетимиз, бабачыгъым.
Ат-арабагъа минип,
О козьяшларны силип,
Мевталарны комъдинъиз, бабачыгъым.
Аначыгъынъыз Фадъме,
Къайнананъыз да Фадъме
Комюльди, оксюз киби, бабачыгъым.
Ят ерлерде къабирлер,
Сес-солукъсыз дюрбелер,
Саф рухунъыз Къырымда, бабачыгъым.
Туткъан о ишимизге,
Рух бересиз сиз бизге,
Миллет унутмаз сизни, бабачыгъым!

2015 с.

ЕТЕКЧИ ЭДИНЪИЗ

Абдулла Дерменджининъ 100 йиллыгына

Тиль унутылмасын, дие, ят ерлерде
Газетимиз нешир олды ана тильде.
Омюринъизни газетке сарф эттинъиз,
Журналистликке яшларны огреттинъиз.

Халкънынъ Ватангъа къайтмасы курешинде,
Иштирак эттинъиз гизли меджлислерде,
Акимиятке яздынъыз мураджаатлар,
Бу иште де къолтуттылар аркъадашлар.

Алланынъ ризасынен къайттыкъ Ватангъа,
Къысмет олмады лякин сизге къайтмагъа,
Халкъынъыз ичюн мирас эсерлеринъиз,
Несиллер хатырында эйиликлеринъиз!

2015 с.

О, АНТ ЭТТИ

Номан Челебиджиханнынъ хатырасына

Кениш Джанкой чёллеринде
Догъгъан эди халкъ эвляды,
Догъмуш Къырым кунешинден,
Ярыгъындан такъат алды.

Чет эллерде бильги алып,
Курешдешлер яндаш олды,
Милетининъ бахтычюн
Аямадан берди кучюн.

Халкъ акъыкъатын тиклевде
Курешине къойды темель,
Саф, мукъаддес бу ишинде
О, Ант этти, багълады бель!

Халкъы ичюн олды мешаль,
Юреклерде яшай Номан,
Ватан ичюн шеит кетти,
Йылдырымгъа олып акъран.

Шу косътерген айдын ёлунъ,
Халкъынъ ичюн олды толкъун,
Косътерген ёлунънен кетемиз,
Енъишлерге мытлакъ етермиз!

2016 с.

СИЛИНМЕЙДЖЕК ИЗИ БАР

Къараман Тейфукъ Абдуль хатырасына

Халкымызнынъ батыры эдинъ, Тейфукъ
Аман бермей фашистке урдунъ юмрукъ,
Джесюрлер сафында о курешинъде
Ираденъ корюнди сафдиль ишинъде.

Не гузельдир Партенит лиманлары,
Къыр-дагълардан саркъкъан багъ-багъчалары
Аювдагъ сарылгъан юзюмлер япрагъына,
Чечеклер къокъусы яйылгъан топрагъына.

Будыр сенинъ диярынъ, эй, Къараман,
Ватан ичюн джан бердинъ, агълай Ватан.
Ярыкълата темелинъни Йылдызынъ,
Онынъ ичюн, ич силинмез юрьген изинъ.

Къараманны догъурды дюльбер дияр,
Халкы Онъа бу ерде эйкель къояр!

2016 с.

ЯЛАН КЕЧМЕЗ

Кечкен Ватан курешинде
Булунды ог атешинде,
Эр ве кызылар даим джесюр,
Виджданлары темиз буллятор.

Зорлукъ корип асырларда,
Изъет¹ чекип дженк ёлларда,
Олмадылар олар саткъын,
Залым озю эди зыпкъын.

Халкъкъа атып куф бевтанны,
Кирлетмекчюн саф адыны,
Къырымларны ашшалады,
Лай-чамургъа булгъалады.

Халкълар биле адалетни,
Къайда ялан ве керчекни,
Залымнынъ яланы кечмез,
Ватан севгиси тюкенмез!

2016 с.

---

¹ Эзиет.

ТЕРЕН АЗИЗ ДИНИМИЗ

Докъсан яшнынъ тюбюндем,
Ильхам келе темельден.
Аллагъа бинъ тешеккюр,
Докъсангъа келем. Шукюр!

Ильхам мени ташламай,
Гедже келе, юкълатмай.
Тез-тез турам еримден,
Къалем титрей элимде.

Фикирлеримни язам,
Сёз бири-бирин оза,
Ильхамнынъ ич арты ёкъ,
Санки узакъ аткъан окъ.

Тюше окълар дефтерге,
Мана берип эр сёзге.
Тилимиз бизим пек бай,
Огрэн оны токътамай.

Шерефлен сен тилингъле,
Догъру, къавий динингъле.
Мукъаддестир тилимиз,
Терен азиз динимиз!

2017 с.

АСЫРЛАРДАН КЪАЛГЪАН АКЪКЪЫМ

Батандан халкъ айдалгъаны,
Душман берген мушкюль алны
Аллам ернен ексан этер,
Аллау Экбер, Раббим енъер!

Дюнъя халкъларына белли,
Арам ыркъчы пек бильсин:
Геноцид онынъ темели,
Агъласын да, кульмесин.

Айырылмаз тырнакъ тенден,
Джанымыз бу топракъта,
Душман куфюр сиясеттен
Ред этсин Ватанымда!

Чюнки алыр джесюр халкъым
Асырлардан къалгъан акъкъын!

2017 с.

БАТАН СЕВГИСИ

Миллет севе Ватаныны,
Эфсанели диярыны.
Къырым топрагъы — анамыз,
Чадырдагъыдыр бабамыз.

Къанымызда Ватан суву,
Денъизде далгъалануву,
Мукъаддестир Ана озю,
«Азиз Ватан» онгъа сёзюм.

Адалетке къойып кучюн,
Курешсинлер Ватан ичюн,
Юрткъа садыкъ несилимиз,
Чюнки Къырым тилимиз.

2017 с.

КЪЫРЫМЛАРНЫНЪ ОЗЪ АДЕТИ

Эвельден къадын адети —
Шербентинен япкъан бетин,
Четте тургъан лаф динълеп,
Акъайгъа урьмет беслеп.

Мыйыкъ осьтюрген акъайлар,
Ташымагъан сакъал яшлар.
Къырымлар бойле яшагъан,
Сакъал тек къартларда олгъан.

Ят халкънынъ сакъал адетин
Къулансынлар озъ миллети.
Тынчлыкъ олгъан бу Къырымда,
Террор олмагъан асылда.

Деймиз ачыкътан-ачыкъ:
Къыдырмангъыз маначыкъ,
Халкъым Хисбут-Тахрир дегиль,
Кечкен заман бунгъа делиль.

Дюнъя устюнде мусульман
Къоркъа Алла Тааладан,
Мусульманлыкъ — хайыр япмакъ,
Диндашларны къорчаламакъ.

Алмангъыз халкънынъ къаргъышын,
Аллам берир сизге хышым!

2017 с.

АЛЛАНЫНЪ КОЗЮ

Кунъ-куньден эп кыза
Дюньянынъ авасы,
Ирите къадимий
Шимальнинъ дерьясын.
Сынътырдан чыкъмакъта
Онынъ буз сувлары,
Сувларгъа чевириле
Гренланднынъ бузлары.

Лякин кунеш нуру,
Эм де файда чокърагъы,
Онынъ нурларында
Бар электрик чырагъы,
Инсан энди ондан
Алмалы ярыкъны,
Бойле къуртарылып
Инсаннынъ барлыгъы.

Къарамайны¹ ишлетюв
Токътатылса да олур,
Кунешнинъ нурундан
Девамын алыр омюр,
Сиз къудретли ельнинъ
Алынъыз къуветин,
Омюрни къуртармакъчюн,
Оларны ишлетинъ.

Эр саба ачыла
Кунешнинъ нур юзю,
Къуванчын сача о,
Дюньянынъ устюнде,
Алланынъ кунеши,
Санки онынъ козю,
Инсангъа хошнут олып
Бакъмакъта юксектен!

2017 с.

---

¹ Къарамай — диал. Джермай.

АТЛАРҒА МИННЕТДАРМЫЗ

Адамлар эвель-эзельден
Ат устюнде юрьгенлер,
Душманларны кѳувгѳанда,
Тарлада чалышкѳанда,
Зенгин берекетни ат
Ярдымынен алгѳанда,
Атларнынѳ кучю иле
Ишлерини беджергенлер.

Ат айваны керек олгѳан
Эвельки яшайышта,
Бугуньки куньлерде атлар
Биринджилер ярышта,
Чешит-тюрю кѳошуларда
Ольченелер такѳатта.
Пек болдурды бу айванлар,
Энди олар раатлыкѳта.

Дюльбер айван сайылалар
Олар ярыкѳ дюньяда,
Наалары аякѳларында
Чакѳ-чыкѳ этип юрьгенде,
Санки эски заман йыры
Эшитиле кѳулакѳта,
Дюльберлернинѳ корюниши,
Омюрбилля кѳальбинѳде.

Миннетдармыз бу айвангѳа,
Джоулмасын джынысы,
Инсанларнынѳ якѳын досту
Олгѳан эвель омюрде,
Агѳыр олгѳан яшайышы,
Зенгин олгѳан кечмиши,
Гузель ислер кѳалдырдылар
Инсанлар юрегинде.

2017 с.

АДАЛЕТКЕ АСРЕТ БУ ДЕВИРИМИЗ

Булутларны айдай ачувнен рузгяр,
Дерсинъиз, о, истей кетирмек зарар,
Афакъанлы ель, санки джин тою,
Йыкъты тереклерни шу ёл бою.

Зиндан къаранлыкъ тюшти эр ерге,
Азап, къоркъу яйрады чевреге.
Мевлям бездими битмез давадан?
Кучъю ель берди коктен, авадан.

Кой эвлернинъ устю, учты дамлары,
Къаялар устюнден тюшти ташлары,
Сель толып кельди, ялдады эвлер,
Азапта къалды гъарип сакинлер.

Не экен бу афат, себеби неде?
Адалетке асрет бу девиримиз,
Акъикъатны беклей Юдже Раббимиз!

2017 с.

ДЖЕНКЧИ КЪЫРЫМЛАР

Даа дженк кете,
Чевреде ёкълукъ,
Тюшюнде коре
Балалар токълукъ,
Гунасыз осьмюр
Сюргюн алында
Асрет Ватангъа
Бала чагъындан.

Балалар оюнгъа
Пек алдана,
Алданып да
Беягъа къатлана.
Бир вакъыт ойнайлар
Зевкънен олар,
Оюнны токътата
Ач къурсакълар.

Къырымларгъа къаршы
Укюм сюре,
Араларында
Азраиль юре,
Дженктеки бабадан
Ёкътыр хабери,
Осьмюр бир озю,
Сюргюнлик ери...

Бабасы да бильмей
Эвляды къайда,
Ич бир хабери ёкъ
Озь баласындан,
О, кыдыра эр ерден,
Эм де Уралдан,
Бельки, тапылыр баласы
Озьбекистандан?

Дженктен сагъ къайткъан:
«Аилем тапылсын!» —
Деп умют эте,
Онъа ким анълатсын?
О, къуртулды олюмден,
Олды дженк сакъаты,
Тапармы аилесин,
Етерми такъаты?

Дженкчилер къоранталарын
Излейлер,
Сагъмы экен аилеси,
Бильмейлер.
Асия ве Урал
Ёлунда олар,
Чокъусы тапамай,
Ёлда къалалар.

Умютни джоймай джесюр дженкчилер,
Тапылдылар
Кимер аилелер,
Керчеклешти
Дженкчилернинъ умюти,
Олардан бинълери
Бошуна кутти...

Ят ерлерде булунып,
Къырымына зар
Чокъ осьмюрлер сюргюнде
Таптылар мезар,
Козълери огюне кельди
Догъмуш эвлери,
Ана-бабанен яшагъан
Аилелери.
Лякин къалгъанларда
Умют эп яшай,
Бир шейге о, бакъмай,

Гонъюльни охшай.
Юрту Къырымда,
Догъмуш Ватанда
Къырым миллети
Булур къысметин!

2017 с.

ЮЗЮК ОЮНЫ

Ёкълукъ, ачлыкъ сюргюнликте,
Бабасызлыкъ... олар дженкте,
Аналары балаларын
Къуртарамай эвлятларын.

Осьмюрлер ач, озъбашында,
Агъыр ишлер беджерелер,
Лякин балалыкъ чагъында
Ойнамакътан ич безмейлер.

Олар ойнай юзюк оюн,
Чогъу джойды догъмуш-союн.
Акъшам устю иш биткенде,
Топланалар чадыр эвде.

Ерге тобан тешельген,
Докъуз бала тизильген,
«Оюн керек!» — дей Асанчыкъ,
Энвер тапты дюльбер ташчыкъ.

«Айлан кумюш юзючигим,
Йырлайджаксынъ, бульбульчигим!» —
Дей шеньликнен Асанчыкъ,
Кимде экен юзючик?

Ташны эльде Зера сезди,
Йырлап-йырлап бойле деди:
«Хайтарманынъ шеньъ эзгисин
Асан ерде къалдырмасын!»

Агъызнен чалгъы чаддылар,
Эллерин шапыдаттылар,
Къувет берип табангъа
Асан тюшти ортагъа.

Амма ач кѣурсакълары,
Ишлемесенъ, отъмек ёкъ,
Осьмюрлер текмиль оксюз,
Анъламаз оларны токъ.

Озь Ватаны Къырымгъа
Къайтмагъа истеклери бар,
Онынъ ичюн оюнгъа
Умют этип алданалар.

Баба беклеп, козьлер ёлда,
Гъурбет деген ят ерде,
Чогъу олюм тапты мында
Чыкъылмаз эсирликте!

2017 с.

КЪЫРЫМНЫНЪ ФАДЖИАСЫ

Къырым халкъы эсирде
Асырлар бою,
Денъиз далгъалы,
Копюре ачувлы,
Бу битмез фаджианынъ
Келирми сонъу,
Къырымлар енъерми
Юзъсюз залымны?!

Юксек далгъалар
Урула ялыгъа,
Гуя денъиз толгъан
Сонъсуз ачувгъа,
Денъиз тамыр халкъны
Истеди коръмек,
Санки деди: «Етмейми
Халкъны эзмек?!»

Гунасыз къырымлар
Мабюсханеде,
Балалары оксюз,
Бабасыз эвде,
Къоркъу бильмез къырымлар
Террорист дегиль,
Тамыр халкънынъ темиз къальби
Бунгъа делиль.

Патлатмакъ, ольдюръмек
Ясакъ Къуранда,
Алла къоркъусы бар
Къырым халкъында
Япышмаз ич бир кир
Къабаатсыз халкъкъа,
«Террорист» яланыны

Уйдургъан тонкъа.
Къыйышлыкъ ольсюн,
Догърулукъ енъсин,
Кельмешек халкъымнынъ
Гунасын чексин!

Хырсызлай айдутлар,
Ольдюре адам,
Къайдан алсын къырымлар
Бунъа чыдам?
Раббим душман элинден
Алсын фурсатын,
Тюкендирсин кучюни,
Битсин такъаты!

Озь эвинде корьсин
Залым зорбалыкъ,
Озь башына тюшсин
Битмез зулумлукъ,
Озь еринде акъсызлыкъ
Ойнатсын ат,
Озь эвинде булсун
Азабын къат-къат

2017с.

ЕНЪИЛЬМЕМИЗ!

Боюнъ уфачыкъ олса да,
Миллет Анасы эдинъ,
Ватан ичюн куреште сен
Татлы джанынъны бердинъ.
Юрегинъ буюк эди,
Санки Чадырдагъ киби,
Хатырада яшайджакъ
Сенинъ Аналыкъ къальбинъ!

Асылында къайсы душман
Баскъынчылыкътан вазгечкен?
Ватан ичюн курешкенлер
Онъа ич керекмеген.
Чапкъын душман адетиндже
Юрегинде хынзырлыкъ,
Асыл халкъкъа къаршы онда
Тюшонджеде кыргъынлыкъ.

Къырды душман кене де
Халкъымызнынъ юрегин,
Онъа ич керек дегиль
Тамыр халкънынъ истеги.
Амма булур миллет къувет
Аждерханы богъмагъа,
Имкян тапар Ватанында
Сонъ бол-сал яшамагъа!

* * *

Башлары чаларгъан эсли адамлар
Багълангъан къолларнен ерде яталар,
Веджие Кашка, сабырынъ битти,
Инфаркт олып сен дюнъядан кеттинъ.

Чыдамады юрегинъ бу кереси,
Сен джесюр Ана эдинъ, кесильди сесинъ!
Халкъынънен берабер сырада рухунъ,
Козьяш тёке халкъынъ, агълай юртунъ!

Сенинъ еринъе кечер бинълернен бинълер,
Гъалебе ёлларыны яшлар излейлер,
Булуныр чарелер, ачылыр кениш ёллар,
Бу ёлларны тапар сенинъ киби Кашкалар!

2017 с.

АТЕШИН КУРЕШЧИ

*Миллий арекет иштиракчиси
Ахтем Дерменджиге багъышлана*

«Ватанымсынъ, Къырымым,
Эфсанели диярым,
Кикенеиз, бирданем,
Ташынъ бермем бир дирем!

Буюк Чокъракъ — анам олса,
Исар Къая — бабам олса,
Оларны мен денъишмем», —
Деди Дерменджи Ахтем.

Бинъ докъуз юз алтмыш едиде
Сатын алгъан бир уджуз эвде
Аилесинен ерлешти,
Душман исе, къувуп кельди.

Аягъын тиреди Ахтем,
Деди о, тик бакъып козьге:
«Озь акъкъымны яхшы билем!»
Атиктир о, догъру сёзге.

«Къырым-Ватан бизим топракъ,
О, къырымлар ичюн мытлакъ!» —
Деди озь сёзюн халкъына,
Халкъы оны бойле анъа.

Эдждатларнынъ къабристаны
Олды онынъ да мекаяны,
Дюрбесин тиклер койдешлер,
Рамет олсун, дер эшдешлер!

2017 с.

ИСТЕК

Халкъкъа ярдым эти Аллам,
Душманына чекти О, сед,
Йыкъты совет укюметин,
Ачылды Ватангъа кыысмет.

Халкъым къайтты озъ ерине,
Кельмешеклер бар эвинде,
Бакъса, олар пек севине
Бедава киргенлерине.

Сонъра кельди дигер душман,
О, айдутджасы кирди,
Чокълашкъан шу душманлардан
Къырымларгъа ёкъ аман!

Халкънынъ бар бир истеги:
Ватан къолумызгъа кечсин!
О вакъытте керегин,
Булур халкъым озъ истегин!

2017 с.

КЪОРКЪУ БИЛЬМЕЗ

Ольдюрдилер Аминаны,
Еринесе турды бинъи,
Бу миллет къадынлары
Аджымайлар джанларын.

Ватанлары Чеченстан
Асырларнен зульметте,
Халкъы тынмаз куреште,
Душмангъа бермей аман.

Куреште къавийлешип,
Ватан ичюн джан берип,
Акъсымларны енъелер,
Дженкни девам этелер.

Сербестликни бильгенлер
Сербестликчюн курешир,
Къоркъу бильмез джесюрлер,
Гъалебеге иришир!

Аминаны ольдюрип,
Къуванмасын душманлар,
Эп туралар янъылар,
Чокълаша Аминалар!

2017 с.

ЭЙ, ИНСАН, ТУРМА ГЪАФЛЕТТЕ!

Дженк башланды бир кереден,
Къошулды аскер эр ерден,
Суриеден, къуртарыш джан,
Инсан къача Ватанындан.

Къыяметтен котерильди
Къавгъа ели эсти энди,
Санки, дерсинъ, о да агълай,
Барышыкълыкъчюн яныкълай.

Сарды халкъларны мусибет,
Чюнки темельден фелякет:
Гемилер денъизге бата,
Далгъада джесетлер ята.

Земаненинъ инсанлыгъын
Битирмели баскъынчылыгъын.
Ят кирмесин девлетлерге,
Ёл ачылсын миллетлерге!

Олсун достлукъ, байрам бизде,
Сархошланып, эссиз ятманъ,
Не оладжакъ огюмизде?
Гъамсыз батагъына батманъ!

Ферасетни къулланайыкъ,
Достлукъ урлугъын сачайыкъ,
Тынчылыкъ анълашмаларыны
Тизсек, кесер чатышманы.

Эй, инсан, турма гъафлетте,
Кес огюни фелякетнинъ,
Достлукъ — акъылнынъ темсили,
Яшат инсанлар несилини!

2017 с.

ДУШМАН ПАХЫЛ

Енъмек ичюн къырымларны,
Душман тутты азырлыкъны,
«Хизбут-Тахрир» азырлады,
Бунъа халкъым пек алданды.

Тюшкенлери чокъ къапкъангъа,
Бу белядан къртулмагъа
Алла Тааля ярдым берсин,
Акъыл-ферасетли этсин!

Халкъ ишанды ве белледи
Арабстандан ярдым кельди,
О десе, ялан бутюни,
Чекип алмакъчюн юртуны.

Тез олунъ, къыркъынъ сакъалны,
Къадын япсын шербентини!
Бизде бар озъ адетимиз,
Араб дегиль, къырымлармыз!

Ташый мыйыкъ акъайлары,
Яраштыра къалпакълары,
«Хизбут-Тахрир»ден Сен сакъла,
Раббим, ёкъ олсун бу беля!

Башынъызда олса акъыл,
Анъларсыз сиз: душман пахыл!
Онынъ ёлунен юрьменъиз,
Унутманъыз: къырыммыз биз!

Керчекленмесин истеклери,
Душманнынъ хиянетликлери,
Аллаим, миллетимизни сакъла,
Эльхамдуилля! Эльхамдуилля!

2017 с.

УЧЮНДЖИ АРТКЪАЧ

Къуралар балалар
Пек кенъ тегерек,
Эки бала четте
Арткъач къала,
Бириси экинджисин
Тутмакъ керек,
Тегеректен тышта
Эки бала.

Бириси къача
Тегерекни бойлап,
Авджысы чапа
Такъатыны топлап,
Тутаджакъ ола
Къачкъан шу баланы,
О исе къуртула
Толдурып сыраны.

Сырадан тюшип къалды
Кене бириси,
Невбети кельген чапа
Авджылыкъ япып,
Кене де къача ондан
Шу экинджиси,
Сонъра о да къуртула
Сырагъа кирип.

Учюнджиси кене
Сырада арткъач,
«Мен сени къувалайым,
Сен исе къач!» —
Дейлер олар бири-бирин
Артына етип,
Бойле оюнны ойнайлар
Къалгъанлар етим.

Ойнай балалар
Бу сюргюнликте,
Зевкънен ойнайлар
Олар кечкедже,
Къырымгъа асрет
Олса да олар,
Оксюз къадды,
Кене ойнайлар.

Мына бойле оюннен
Олар аддана,
Осьмюрлер оюнда
Тапалар мана.
Ачлыкъ муит укюмде,
Къурсакълары ач,
Амма оюн талап эте,
Дей: «Меңден къач!»

Оксюз осьмюрлер
Насыл оседжек?
Такъдири онгъа
Не косътереджек?
Омюри олса,
Къайтыр Ватангъа,
Байрагъыны тиклер
Чадырдагъгъа!

Ойнай балалар, гуя ачлыкътан къачалар,
Амма кунь сайын бу сыралары сафы эксиле,
Олюм эп юре этрафта, азай сыралар,
Мераметсиз сюргюнлик оларны ёкъ киби силе!

2017 с.

КУНЕШ НУРУ

Хатирини бильсенъ кунеш нурунынъ,
Омюрнинъ озеги о, билир исенъ,
Яраштырса язда сенинъ юртунъны,
Омюрбилля санъа о, кулип бакъсын.

Африка кытасында о, зияде,
Андаки халкълар да оны севелер,
Онынъ зиясыны озъ тенлеринде
Сабадан акъшам олгъаңдже сезелер.

2017 с.

КЪЫРЫМПЕРВЕР ГЕНЧЛИККЕ

Дюльберлештир Къырымынъны,
Эй, эдепли джумерт генчлик,
Мераметли, хайырпервер,
Къальби догъру ватанпервер!

Сен бу гузель дженнет ерни,
Алла берген бу кошени,
Абаданлаштыр, эм гуллет,
Къазанч тапсын ишкир миллет.

Халкъ асрагъан зенгинликлер
Ярасын озь миллетинъе,
Чечекленсин Къырым ерлер,
Халкъ къувансын денъизинъе.

Асрагъанъны къуллаан халкъкъа,
Иstekлери чыкъсын акъкъа,
Чюнки адынъ къырымпервер,
Санъа бизден тешеккюрлер.

2017 с.

ТЫЛСЫМЛЫ ДАГЪ

Къыр устюнде уча къартал...
Кирдим дагыгъа, санки масал:
Къаялардан акъа Бельбек,
Сербестликни дуя юрек.

Буллюр киби суву темиз,
Къамашты козь... Сустым сессиз...
Пек чокъ терек, корюнемей кок,
Ава темиз, гонъюлим токъ.

Озен бою сычрай тавшан,
Ешилъ отта сары йылан,
Кийик тавукъ отны черте,
Сансарчыкълар тереклерде.

Тааджипленип, чеврени бакъ,
Гузеликни корип къуван,
Акъылынъдан кетмез бу дагъ,
Эм де битмез кельген илъхам.

Козъ огюмде тылсым киби,
Табиат берген теркиби.
Я, тюш, я да керчекми бу?
Эй, дагъ, мени де эт къабул!

Инджи киби сувда ташлар,
Санки, дерсинъ, ювуналар,
Къальбим сёйлей: услан мында,
Дюльберден дюльбер Ватанда!

2017 с.

БУ ДЮНЬЯ ЭР КЕС ИЧЮН

Алемнинъ бол байлыкъларын
Хырсызлагъан шахысларны
Кимлер олгъанын билемиз,
«Халкънынъ акъкъын берсин!» деймиз.

Кунъ корьмей халкъ хырсызлардан,
Намуссызлар, арсызлардан,
Эп байымакъ макъсадлары,
Олар халкънынъ душманлары.

Дженклер япып зенгинлеше,
Тюшюнджеси тек паралар,
Биревнинъ баласы ольсе,
Олар байлыкъ къазаналар.

Эр кес ичюндир бу дюнья,
Ич керекмез сонъсуз дженклер,
«Дженк истегенлер кимлердир, я?»
Деп тепрене саф юреклер.

Анълашмалар дженктен устюн
Олсун бу дюльбер дюньяда,
Халкъ арасы достлукъ оссин,
Барышыкъ олсун арада!

Зиян корип, халкъ хорлана,
Душман исе, арсызлана.
«Анам, мени аскерликке
Сиз берменъиз сонъсуз дженкке!»

Дей огълу озъ анасына,
Яшамагъа истей огълу,
Раат этмек истей ана
Хырпалангъан гонъюлини!

2017 с.

ЙЫРЛА, СЕЙТАБЛА!

Йырла, Сейтабла Мемет,
Гонгюлимизни тепрет,
Йырларынъ гъает джошкъун,
Курешмек ичюн толкъун.

Сесинъ ете дагъларгъа,
Сербестликтир Ватангъа,
Анъласын дюнья халкълар,
Къырымда къырымлар бар!

Сенсинъ халкъынъа къысмет,
Яша, Сейтабла Мемет,
Халкъчюн гонгюлинъ темиз,
Унутмаз несилимиз!

2017 с.

АШАМЧАКЪ ГЪАРИП

Гъарип тюшкен къармакъкъа,
Агъыз лезети ашкъа,
Эсирликке огърагъан,
Турамай о, софран.

Аякъларыны аскъан,
Къурсакъ темелли баскъан:
«Ятар эдим азачыкъ,
Не яхшы бу тапчанчыкъ».

Юкъугъа кетти козю,
Ята, бугъанынъ озю.
Ашамакъ керек, эльбет,
Кельсе вакъыт, эм невбет.

Эр шейнинъ бар къарары,
Чокъ ашамакъ зарарлы.
Хырылдап ала тосат,
Юректе бутюн фесат.

Ягъ баскъан юрегини,
Бу азаплар керекми?
Фикири бар адамнынъ,
Ишке адам чыдамлы.

Тенбелликте зиян бар,
Сагълыгъынъа о, зарар,
Чалышмакъчюн ашайлар
Далап эткен акъайлар.

2017 с.

ЭДЖДАТЛАРНЫНЪ ВАСИЕТИ

Эй, Къырымнынъ эвлятлары,
Тереңдедир тамырымыз,
Битер душман яланлары,
Исбат бизде — тамыр халкъмыз.

Учъ юз элли йыл тикленген,
Тарихта чокъ укюм сюрген
Къырым Ханлыкъ укюмети,
Гуллеген медениети.

Адымыздан вазгечемиз,
Къырымлармыз, пич дегильмиз,
Севемиз Ватанны джаңдан,
Къуртар, Мевлям, душманлардан!

Сюргюнликтен къайттыкъ эвге,
Намаз япып, чёктик ерге,
Не де сыджакъ догъмуш топракъ,
Дей эдждатлар: «Къайтынъ мытлакъ!»

Къырымнынъ чёлю, къырлары,
Кениш дагълар, чайырлары
Къырымларгъа мирас, эльбет,
Эдждатлардан бу ВАСИЕТ!

2017 с.

АЛДАНМА СЕН

Чет миллетке алданырсынъ,
Беляларгъа сюрюнирсинъ,
Догъру, азиз динимиз бар,
Къорантанъда тап ихтибар.

Даим сакълы мыскъылынен
Сарыла о, йигитлерге,
Сувукъкъанлы тылсымынен
Чевириле сонъра итке.

Адетлери текмиль башкъа,
Омюрбилля эп ашшалай,
Алыштырып шу ракъыгъа,
Джеэннемге сени ташлай.

Пьянса олсанъ, олдунъ харап,
Менден санъа догъру джевап:
Гробкъа къояр, сонъ терк этер,
Ичип юрьмек девам этер.

Эвленип олмай, кедерленсенъ,
Озюнъе бек¹ олмакъ керексинъ.
Къызларымыз, серт бакъманъыз,
Къырым яшларын джойманъыз!

Несилимиз оссин темиз,
Ибрет олсун тербиемиз,
Бойле бизим далабымыз,
Генч-яшлыкъкъа джевабымыз.

Башкъа динден джан джоюла,
Азиз Къырым илимизде.
Къудретимиз динимизде!
Бу, къартайгъанда дуюла

2017 с.

---

¹ Бек — килит.

НАГЪМЕ ТИЛИ

Макъам тилин анълай эр кес,
Динълеп алам, темиз нефес,
Макъамларны бере Мевлям,
Кяинаттан келе ильхам.

Терджимеге мухтадж дегиль,
Ильхам озю бунъа делиль,
Халкъымызгъа икмет лаяйыкъ,
Макъамларгъа ынтылайыкъ.

«Къалабалыкъ»нынъ нагъмеси
Гонъюль телинден эзгиси,
Джошкъунлыгъын эшитсенъ сен,
Ёргъунлыгъынъ да тез битсе,

Гуя къанат такъа гонъюль,
Бар да, атешини сёндюр!
Макъамлар ильхам чокърагъы,
Медениетнинъ дурагъы,

Мытлакъ керек табирлемек,
Джандан севмек, шеревлемек.
Макъам бере джошкъунлугъын,
Унута халкъым ёргъунлыгъын,

Чыкъарта юксек минберге,
Тантаналы субетлерге.
Макъамлар бахшыш Алладан,
Мевлям! Бизге эт мерамет!

Дуа санъа мазлум халкътан,
Сербестликке кельсин невбет.
Иншалла, келир о Заман,
Гимн олып янъгырыр Макъам,
Оюн тёшер кызыларымыз,
Кокке етер Музыкамыз!

2017 с.

ТЫНЧЛЫКЪ КЕРЕК НЕСИЛЬ ИЧЮН

Диний, Азиз китаплардан
Бильги келе инсанларгъа,
Янынъдаки къомшуларнен
Насыл керек яшамагъа!

Халкъ арасы тик къарарлар
Япылмасын, чюнки зарар,
Эр бир динге олса урьмет,
Олур достлукъ, эм мерамет.

2017 с.

КЪЫРЫМ КЪЫЗЛАРЫ

(йыр)

Гузель къыздыр Айшечик,
Мавы козьлю дюльберчик,
Йыры чыкъа юрегинден,
Озю козюмнинъ огюнде.

Багълама:

Айшечигим, Айшечигим,
Сенсинъ меним юречигим.

Диляра къыз да пек дюльбер,
Къаверенки ири козьлер,
Оны корьсем, аевленем,
Оны мен юректен севем.

Багълама:

Дилярачыкъ, ах, Дилярам,
Чокътан берли санъа севдам.

Эминечикнинъ козю сюрме,
Бакъышында толу джилъве.
Гузель онынъ корюниши,
Гъурурлы сербест юрюши.

Багълама:

Эминечик, джан Эминем,
Сени корьсем, мен севинем.

Оюн устасы Алие,
«Хайтарма»ны джандан севе.
Эндамлы, пак къыяфети,
Шакъа япкъан бар адети.

Багълама:

Алие ханий, Алие,
Джевабынъ недир, ким биле?

Олардан бириси севсе,
Манъа гонъюлини берсе,
Джандан сёзюмни дерим мен:
«Козюм тек сеңде, бир данем!»

Багълама:

Тек сизге, Къырым къызлары,
Ляйыкъ юртнынъ чин яшлары.

2017 с.

КЪЫРЫМНЫ КЪУРТАР

Юртнынъ темель эвлятлары
Севе гузель Ватаныны,
Бу топракънынъ тамыр халкъы
Ятып опе топрагъыны.

Мында сефа ичюн кельген
Кучюн бермез бизим ерге,
Локъатаджы олып яшай,
Тамыр халкънынъ акъкъын ашай.

Денъиз — Арал къуруй экен,
Ватанымыз къурумасын,
Юдже Мевлям, тесиринъ бер,
Гузель Къырым дерман тапсын.

Нечюн догъмуш топрагъымда
Яшамагъа ёкътур акъкъым?
Озь тилинде лаф этмеге
Асрет олды гузель халкъым.

Эджнебийлер ракъы ютып,
Байрам япа он кунъгедже,
Сархошлыгъын даим япып,
Янгы байрамгъа еткендже.

Пислик, чёплюк обалары
Чадырдагъым къадар осьти,
О писликлер, чёплюклерден
Гузель Къырым сонъсуз кусъти.

Ачылсын ёл халкъымызгъа
Ватанында яшамагъа,
Къысмет олсун тамыр халкъкъа
Къырымыны къуртармагъа!

2017 с.

АНАНЫНЪ БАЛАСЫНА ИСТЕГИ

Эвлят бахты ичюн
Юрьсем мен аякъта,
Яткъызма, сен, Мевлям,
Мени, бакътырма аяткъа¹.
Балама зарар кельмесин,
Меңден ве кимседен,
Торунлардан ярдым олсун
Онъа эр чевреден.

Берген анализинъ, балам,
Джевабы хайырлы,
Дамардан алынсын къанынъ
Тезден ве къолайлы.
Сенинъ ираденъ пек буюк,
Къавийсинъ Алладан,
Сенинъ ичюн дуа этем,
Истейим Танърыдан.

Къызынъ киби олсун келин
Мераметли, эпкин,
Истегенинъ киби олсун
Далапкъарлы пишкин.
Манъа бенъзеп сен де, балам,
Торуңдан торун коръ,
Файданъ тийсин оларгъа эп,
Къартлыкъта олма хор.

---

¹ Эв къапыдан киргенде усть урба чыкъарып асмакъ ичюн одачыкъ. Русча — сени, прихожая.

Дюнъяда эр бир ананынъ
Олгъан бир истеги:
Баласына бу дюнъяда
Тынчлыкътыр кереги.
Аналарнынъ бар тилеги
Къадирли Алладан:
Чокъча къыз ве огълан торун
Догъсун эвлятлардан.

2017 с.

ДЮЛЬБЕР ДЮНЬЯ

(Йыр)

Не де дюльбер бу дюнья,
Чокъусы мавы дерья,
Къыргъа къарлар тѣшельген,
Ашалары ешерген.

Багълама:

Давран сен яшамагъа,
Къуван темиз авагъа.

Учансув, тюш къаядан,
Догъдынъ темиз къарлардан,
Йылтырайсынъ кунеште,
Сувунъ бузлу ичинъде.

Багълама:

Учансувны коръдим мен,
Пек разым такъдиримден.

Ешиликлер чевреде,
Сельви¹ осе дереде,
Къая устю юксектен
Сыгъын бакъа тѣпеден.

Багълама:

Къараджа да не гузель,
Ватаңда тапты темель.

2017 с.

---

¹ Сельви — кипарис.

ГУЗЕЛЛИК

Чевреде чокъ дюльберлик,
Къувандыра гузеллик,
Догъдыкъ бизлер бир кере,
Къадирын бильмек керек.

Саф, темиз нефес алып,
Далап эт сен чалышып,
Уча къуш ачып къанат,
Табиаттан ал такъат.

Келе баарь чечекленип,
Осюмлюклер гурь ешерип,
Санки гъайры баштан адам
Тапа гъайрет, къувет, чыдам.

Мавы кокте булут беяз,
Не гузельдир бу сыджакъ яз!
Кузь де келе берекетнен,
Севиндире бол икметнен.

Къыш... раатлыкъ девири.
Юва ягъмур эр ерни,
Къапласа къар чеврени,
Эр кес севе гузельни.

Иштен кейф тап, гъайрет эт,
Къазанырсынъ берекет,
Миллетимиз гъает чебер,
Юртуызгъа бенъзеп дюльбер.

2017 с.

ЧЕЧЕК АЧСЫН ЧЕВРЕМИЗДЕ

Не гузель бу мор мелевше,
Пенджереде пек келише,
Чечегинен кѳувандыра,
Хаялларгѳа да далдыра.

Мелевше ача йыл бою,
Санки, дерсинѳ, чечек тою.
Антуриум тек кѳырмызы,
Кѳызгѳа бенѳзей гулю-назы,

Сатыла о, пек паалы,
Мукѳайтнен кѳорчаламалы.
Чечек ачты йыл башында,
Санки ярыкѳ о, кѳаршынгѳа.

Кѳытай гулю де, сен десенѳ,
Чокѳча оны севсенѳ,
Гѳонджелери догѳа бере,
Гонѳюллерни севиндире.

Бусы акѳча тереги,
Аиленингѳ кереги,
Эвде оссе, бол берекет
Келе экен олып адет.

Чокѳча ача акѳ геране,
Бизде, санки о, бир дане,
Япрагѳынынѳ бар кѳокѳусы,
Гераненингѳ чокѳ тюрлюси.

Гузель эв чечеклери!
Севине саиплери!
Оссинлер пенджереде,
Олсунлар эр бир эвде!

2017 с.

НЕФИСХОР

Кяфирге пек уя нефисхор,
Намусы ёкъ, истеги төр,
Нефисхорда бойледир къарар:
«Хайыр япсам, олур зарар».

Тюше кяфирнинъ къолуна,
Сонъра джеэннем зоруна,
Къара зиндандан чыкъкъан ис
Пек сасыкъ ве, эм де титис.

Бойсунманъыз сиз кяфирге,
Тюшмезсинъиз джеэннемге,
Кяфир пек тез таныла,
Ишанманъыз яланына.

2017 с.

ДОГЪРУ ЁЛ

Тариф эте Азиз Къуран,
Алла ёлунен юрюнъ, дей.
Шу ёл догъру, давран инсан,
Къору джанынъны шейтандан.

Чыкъа шейтан джеэннемден,
Джан хырсызлай о, темельден,
Зарар кетирмек пешинде,
Нефрет тапынъыз ишинден.

Кяфир инсан сыфатында
Юре адам арасында,
Улькелерни чатыштыра,
Орталыкъны къарыштыра.

Шейтан севмей тертипни,
Боза ара дава этип,
Кочюре ильде дженкни,
Сабийлерни етим этип.

Билинъ, къоркъа о, дуадан,
Кетсин бу ярыкъ дюнъядан,
Битсин онынъ зеэрлери,
Кельсин тек тынчлыкъ девири.

2017 с.

АШАМАГЪА СЕВСЕНЪ ЕМИШ...

Баарь кельсе, ачса чечек,
Адамгъа къавийлик керек:
Ашангъыз сиз чокъча емиш,
Витамини пек чокъ эмиш.

Азырлыкъ корь берекетке,
Ярдым косътер осюмликке:
Эксиле топракътa такъат,
Кубре керек онгa факъат.

Ашамагъа севсенъ емиш,
Топракътa тырышып чалыш,
Кубрелеп йымшатсанъ ерни,
Алырсынъ бол берекетни.

Осюмликке ярдым олса,
Ертоле¹ емишке толса,
Къыш бою азыр ашармыз,
Мусафир кельсе, сыйлармыз.

2017 с.

---

¹ Ертоле — подвал.

КОЙ ОМЮРИ

Чагъыра саба эзаны,
Койлю къыла намазыны.
Сыгъырыны сагъа апай,
Къапыдан чобангъа айдай.

Эвден узакъ бостанына,
Фиде оськен ёлагъына,
Йымшатып бол топрагъыны,
Осьтюре о, зарзеватны.

Софрагъа бем-безъ безни
Яйып ашай уйлеликни,
«Эльхамдулля», ала нефес,
Сонъ янаша ишке тез-тез.

Тырыша о, берекетке,
Такъат керек осюмликке:
Сыраларгъа къоя кубре,
Суварып, сонъ къайта эвге.

Къаранлыкъ тюшкен заманда,
Ишлеп къайта о, бостандан,
Бойле кече койде кунълер,
Халкъ сёзю: «Ишлеген — тишлер!»

Пек болдурып кире эвге,
Талыкъ сувны тёке тенге,
Бардакъ къатыкъ акъшамлыгъы
Кетсин десе ёргъунлугъы.

Мына бойле, иш тюбюнде,
Омюр кече яз кунюнде,
Иши бите терен кышта...
Койлю раат шу тынышта.

2017 с.

ИСЛЯМ ДИНИНИНЪ ТЕМИЗЛИГИ

Ярыкъ дюнья къуваңдыра,
Тюшюнджелерге далдыра,
Кельди инсан бу дюньягъа,
Нечюн кельди, не манагъа?

Дюньямызны яшатмакъчюн,
Я, темельденми йыкъмакъчюн?
Дюнья берильген инсангъа
Несилини яшатмагъа.

Юртумыз — бизим эвимиз,
Темиз тутып темизлеймиз,
Амма корьсек эгер пислик,
Деймиз: къайда пак темизлик?

Кяфирлерден алманъ ибрет,
Темизликке япынъ хызмет,
Пек мубарек Ислям дини,
Етеклей эр биримизни!

2017 с.

САГЪЛАМ ОЛСУН ХАЛКЪЫМЫЗ

Халкъымызда олсун сагълыкъ,
Сагълам миллет тапа байлыкъ,
Къавий догъсун несилимиз,
Бойле бизим истегимиз.

Эким олсун озюмизден,
Кельсин онъа алгъыш бизден.
Эджнебийге ишанмайыкъ,
Бойле яшав бизге лаяыкъ.

«Бала догъув» эвимизде
Олсун мытлакъ элимизде,
Ишанмайыкъ, бизим несиль
Олсун сагълам, Алла берсин!

Эвленсинлер яшларымыз,
Севимлидир къызларымыз,
Дёрт-беш бала аиледе
Оссин ойнап эр бир эвде.

2017 с.

РУС ТИЛИ КЪЫРЫМЛАР

Барлар рус тили къырымлар,
Ана тилин унуткъанлар,
Куле ябанджы мыскъыллап,
Ляйыкъ дегиль олмакъ харап.

Тюшюнейик биз теренден,
Джоюлмайыкъ биз керчектен,
Ана тильге адымынъ ат,
Аиленьде олсун лугъат.

Биле тилини чингене,
Утанмадан лафын эте,
Нечюн тилинъден утанасынъ,
Санки оны хырсызлагъансынъ?

Къырым тили — Ана тилинъ,
Онда дюльберлиги халкънынъ,
Лаф этейик гъурурланып,
Ич кимседен утанмайып.

Айтмасынлар бизге: «Тильсиз!»
Къалманъ гъафлет, къайтынъ тильге,
Тиль бильмеген къалыр динсиз,
Милетте бар бунъа бильги.

2017 с.

КЕТЕМ АСРЕТ ЮРТУМА

— Акъайынъ ёкъ, ёкътур огълунъ,
Къайда кетесинъ сен, шашкъын?
Сорасалар, къадын джошкъан,
Асретлиги, гуя ташкъан.

Минип олмасам учакъкъа,
Арабагъа, я да тренге,
Къысмет этсин Мевлям манъа,
Къайтырым джаяв мен эвге.

Юрегине урды гъурбет,
Къайтмакъ керек мытлакъ, эльбет,
Сатып эвини аджеле,
Эр бир ишни о, беджере.

Къырымда о. Меркез Къурман,
Тапылды сатлыкъ эв аман,
Анълашты эм сатыджынен,
Берип пара толусынен.

Лякин язмакъ истемейлер,
Меркезден аякъ тирейлер:
Квадратура сизге етмей,
Ишчилер бизге керекмей.

Къуллаңдылар маначыкълар
Къара ниетли алчакълар,
Къыйнадылар. Къыйын, эльбет,
Сонъ яздылар, кельди рухсет.

Ёл ачылды, эм къызына,
Торунларнынъ бабасына,
Къайттылар сексен секизде,
Къуванч толды эвлеринде.

Авдетке ёл ачты Аллам,
«Шукюр!» дей халкъ, япа дуа.
Макъсад тек бир — керек тирнек,
Элял макъсадкъа тез етмек!

2017 с.

ДЖАМАЛА

Буюк конкурс вастасынен,
Озю язгъан нагъмесинен
Авропада алгъышланды,
Джамала, деп янгъырады.

Къырымларнынъ вазиетин
Анълатмакъ олды ниети.
Инсанлар анълады оны,
Хор олдугъын халкъымызнынъ.

Къырымларны сюргюн этип,
Мараз совет укюмети
Айырды эвден, Ватандан,
Олюм тапты халкъ вирандан.

«Бинъ докъуз юз къыркъ дёрт» йыры
Хатырлатты зор йыларны,
Бинълеп ольген адамларнынъ
Къулакъларда седаларын.

Джамаланынъ усталыгъы
«Халкъ Артисти» намын ала,
Бунъа етти сес байлыгъы,
Сени севемиз, Джамала!

2017 с.

КЪЫРЫМНЫНЪ СЫРЫ

Къырымлар къанында достлукъ, джумертлик,
«Хайтарма бозмасы» янърасын!
Оюннынъ нагъмеси шадлыкъ ве шеньлик,
Гурьленсин, омюрлик яшасын!

Къызлар сефа тапып, ойнай оюнда,
Санки, дерсинъ, акъкъулар ялдай,
Назик эллер, учкъан киби, авада,
Хош нагъмеден аякълар талмай.

Йигитлер джошты, табанлар атеш,
Олар фырлана къызлар этрафы,
Нагъме къыздыра, санки де кунеш,
Ойнагъанларнынъ ич битмез сафы.

Февзи Али, эм де Какура Сервер,
Оларнынъ намы халкънынъ гъуруры,
Багъчасарайлы Эдип — Ватанпервер,
Къулакътан кетмей янъгъырай йыры!

Анамыз Къырым дюльбернинъ бири,
Халкъына илъхам берген тесири,
Тамыр халкъында Къырымнынъ сыры,
Девирлер кечсин, ич битмез йыры!

2017 с.

МЪЯНМА ФАДЖИАСЫ

*Мьянмада олып кечкен
фаджиагъа сесленюв*

Йигирми бир бу асырда
Ёл берильди вахшийликке,
Мьянма — Бирма мекиянында
Халкъ арасы зулум кирген.

Бутюн халкълар дюнъямызда
Нефес алсын сербест ава,
Достлукъ олсун бу мекиянда,
Олмасын дин ичюн дава!

Бири дей: Будда, о, дей: Алла,
Эписини яраткъан Мевля.
Джан алмасы буюк гуна,
Буны корип тура Дюнъя.

Акъкъымыз ёкъ алмагъа джан,
Я, азапта озюнъ къалсанъ?!
Мьянмадаки о зорбалыкъ
Акъылгъа сыгъмаз залымлыкъ!

Юреклер якъа аджджысы
Мьянманынъ фаджиасы,
Ярыкъ дюнъяда яшасын
Инсанджа инсан баласы!

2017 с.

БАТАНЫМНЫНЪ ЕМИШЛЕРИ

Эр бир емишнинъ лезети
Алланынъ берген икмети.
Инджирнинъ бар озъ къокъусы,
Къырымында осип онъсун!

Нарнынъ юзлеп данелери,
Шербет толу эр бирлери,
Кунеш нуру пек киришкен,
Лезетке тоюлмаз эткен.

«Бере» армутнынъ лезетин,
Базар кесе кейфиетин,
Пек дюльбер армут сырасы,
Койлю къазансын парасын.

Ал янакълы алма исе,
Керек олур къышта, десенъ,
Къышкъа деп, сакъланъыз оны,
Истегенде, ашап тоюнъ.

Пишип етишкен хурманы
Ашасанъыз, пек файдалы,
Санки де дей хурма бизге:
«Пек келишем эпинъизге!»

Бал-шербеттир ири юзюм,
Ашасанъ да, тоймаз козюнъ!
Багъчевангъа чокъ тешеккюр,
Юзюмсиз олурмы омюр?

Тамыр халкънен яша, Къырым,
Санъа садыкъ ишкир халкъынъ,
Ватан ичюн далапкъярлар,
Топрагъынъдан миннетдарлар!

2017 с.

* * *

Эр кес ичюн эдждат ери
Онынъ джаны, эм джигери,
Меним ичюн Акъмесджит
Омюримде бир кечит,
Санъа къайттым, шеэрим!

2018 с.

ЯЛАН ЧУЛ ТУТМАЗ

СССР де баскъынч эди,
Миллетлерни къыйнап эди,
«Достлукъ, достлукъ!» — деп къычырды,
Амма ялан чул тутмады.

Ерине кельген къурумнынъ
Сиясети денъишмеди,
Кене ялан ве зулумнынъ
Укюми ич де битмеди.

2018 с.

ТЕНБЕЛЬ ОЛМА!

Ачыкъ агъызгъа
Олмаз азыр аш,
Токълукъ, азыргъа
Ишлеп сен талаш.

«Далап эт, къулум!» —
Мевлям шай деген.
Акълы далапкъа
Къысметни берген.

Фикирлер пек чокъ
Далап акъкъында,
Чалыш, келир тап
Сен де дюньяда.

Тенбеллик япма
«Аллам берир!» — деп,
Фукъаре олсанъ,
Тенбеллик себеп.

2018 с.

ДАГЪ

Чытырманлы Къырымнынъ дагъы,
О, къушларнынъ гизли дурагъы.
Фындыкъ саргъан бутюн чеврени,
Чюнки бегенген о, бу ерни.

Къызылчыкълар къалмайлар артта,
Олар тамырларындан арта.
Кийик домуз да кече мындан,
Сакъынмакъ керекмиз биз ондан.

Козьге корюнмез сырларда,
Къырлар арасы байырларда,
Осе кийик алма, эм ахлап,
Кечкенге дей санки: «Алып къап!»

Танънынъ энъ саарь вакътынде,
Ягъмур да ягъып кесильгенде,
Джумерт кунеш охшай бу дагъны,
Джоштура тюркюге бульбульни.

Чечеклер устюнде балкъуртлар,
Учушалар, санки булутлар,
Келип-кечкенлернинъ козюнден
Бал топлайлар гизли еринде.

Пек къадимий гурь оськен дагълар,
Мейваларгъа тола агъызлар,
Мында мемян булгъан айванлар,
Озь емеклерини тапкъанлар.

Ерден чыкъа чокъракълар суву,
Гольчик асыл ола топ-толу.
Дагънынъ боллугъы бу Къырымда
Койлю ичюн дженнет Ватанда.

Къырымнынъ эр ери, дияры,
Бу ишкирнинъ напус ве ары,
Ич къурумаз Батаннынъ дагъы,
Чюнки озъ халкъынынъ ферагъы.

2018 с.

СЕВЕМ СЕНИ, КЪЫРЫМЫМ!

Ватан Къырым, юречигим,
Къуванчым, эм келеджем,
Аллам берген бу Ватанны
Омюрбилля севеджем!

Чет ерден кельген, къайт эвге,
Озь еринъни чек темизге.
Саип олайкъ бизлер де
Озюмизнинъ эвимизге.

Ватаным, сенинъле тирим,
Халкъымнынъ тылсымы, йыры,
Севем сени, эй, Къырымым,
Чюнки тек сенсинъ Ватаным!

2018 с.

АДАЛЕТСИЗЛИК

Адалетсизлик
Яшай дюнъяда,
Япа хырсызлыкъ,
Юре арада.

Гъарип инсан
Тюшти теляшкъа,
Тапылмай чаре
Бу акъсызлыкъкъа.

Тутып алмакъ
Хырсызнынъ иши,
Бильмей тоймакъ,
Тюпсюзми ичи?!

2018 с.

ХАЛКЪЫМА СЁЗЮМ

Къырымнынъ чин халкъынынъ
Зыпкъын ашай акъкъыны,
СюмсюклеЙ эм ынджыта
Озь Юрту Къырымында.

Миллетимни таптап эзе,
Чёктюре, сырагъа тизе.
Онъа эгменъиз боюн,
Коръмесин сефа-тоюн.

Олса видждан-намусынъ,
Анъдырма къой сюрюсин,
Тильге бакъма сен лякъайд,
Ол тилинъе пек мукъайт.

Бильгин иле тертипле,
Фикирлеш Ана тильде.
Бильсе кечмишин миллет,
Сарамаз оны зульмет.

Эким ол, я, муэндис,
Къалма, догъмушым, тильсиз,
Озь тилинъде окъу газет,
Тиль огрете шиириет.

Романлар ве икяелер
Тарихтан хабер берелер,
Оларны окъу, эм биль.
Джоюлмасын Ана тиль!

2018 с.

АРТА БЕРЕДЖЕК ТАКЪАТЫ!

Халктымда бар масхара,
О, ракъыгъа алдана,
Булса джебинде пара,
Ичкиге пек даврана.
Шуралар девиринде
Къалды халкъ орселенип,
Шукюр, бугунъ эвинде,
Нечюн юре о, ичип?

Топла акъыл-фикиринъни,
Дининъе къавий багълан,
Ташла арам шу къадени,
Фикиринъ олур сагълам!
Масхаралыкъны сен битир,
Айдын олсун акъыл-фикир,
Къуранны огренип, биль,
Омюринъ олсун текмилъ!

2018 с.

ХАЛКЪ КЪАЙТТЫ!

Къыркъ дёрт сене къыргъынлыгъы
Тамыр халкънынъ къырымлыгъын,
Туфан киби, сюрип алды,
Халкъ къальбинде яра къалды.

Озьбашында ходжалыгъы,
Халкъында къалды артында,
Сыгъыры, аты, мышыгъы
Янгъызлыкъта, мушкюль алда.

Итлер уре, улуйлар пек,
Къачып кетти дагъгъа атлар,
Бу къыргъынлыкъ олды керчек,
Къырым Юртта пис баскъынчлар!

Кельди пьянсалар Къырымгъа,
Мына, санъа, курорт олды!
Халкъ юрегини къырмагъа
Сокъулдылар Юртумузгъа!

Кирдилер бизим эвлерге,
Залымларны сюрсюн селлер!
Санки насип бизим эвлер
Булар киби кельмешекке!

Халкъ къайтты нейсе¹ Къырымгъа
Эдждаттан къалгъан топраккъа!
Раббим миллетни къуртарды,
Къырымыны О, къайтарды!

2018 с.

---

¹ Не исе.

МАНКЪУРТ ОЛМА!

Къартбаба озь корьгенини
Эп тарифлей несилине.
Ватанындан къувулгъаны
Эсте тура тамыр халкънынъ.

Балалыкътан къалды янгъыз,
Оксюз о, ана-бабасыз,
Ачлыгъындан ёкътур такъат,
Гъурбетликте олды ыргъат.

Амма кене тири къалып,
Бир къызнен эки оксюзлер
Догъурдылар он баланы,
Къырым ичюн осьтюрдилер.

Къайткъанда миллет Къырымгъа,
Олар кельди он эки джан,
Он бала, эм къадын-къоджа
Къавушты олар Ватангъа.

Несиллерге дей къартбаба:
«Манкъурт олма миллетинъе!
Аждерхалар бир кунъ саба
Ёкъ олып кетер эвине.

Тарихынъ бу! Темель енъер!
Ёкъ этер Раббим залымны,
Алып ташлар устюмизден
Къара къанлы аждерханы!»

2018 с.

ДЕНЪИЗ СЕЙЛЕНЕ

Копюрген сувларым эди буз-сувукъ...
О къайткъан халкъыма севинчим буюк,
Къучакъладым оларны далгъаларымнен,
Ювдым гъам-кедерлерини сувларымнен.

Янгъызылыкъ чеккеним энди ич къайтмаз,
Халкъымнынъ азабы-кедери битти,
Сувларым ачувнен ич де къайнамаз,
Эджебийлер тайфасы кетсин энди!

2018 с.

БАЙЛЫГЪЫМЫЗ – ЕШИЛЬ ДАГЪЛАР

Йылбаш кельсе, тереклерге,
Чам-нараткъа ич ёкъ аман,
«Балталайыкъ!» дегенлерге,
Джевабыны бере заман.

«Ёкъ этинъиз бу адетни»,
Деймиз къол узаткъангъа,
Зиян кетиреджек эльни
Тийдирменъиз чам-нараткъа!

Яхшы козьнен бакъмагъа
Балагъа огретильсин,
Тиймесин табиаткъа,
Дагъ къадирина етсин.

Йылбаш эр йыл кельгенде,
Ерине суный терек
Мумкюн олур тиклемек,
Керчек терек осьмек керек!

Байлыгъымыз гурь дагълар,
Къалмасын ич балтагъа,
Олар да ватандашлар,
Биз киби, догъмуш юрткъа!

Оссин нарат эм чамлар,
Къору юртын, ватандаш,
Къокъу сачсын Юрт дагълар,
Къуванч кетирсин Йылбаш!

2019 с.

«РОДНОЙ КУКУШКИНСКИЙ» ШИИРИНЕ СЕСЛЕНЮВ

*«Родной кукушкинский» шиири 2019 с.
«Къырым» газетинде, № 31-де басылды.
Муэллифи Дилявер Аким Амет.*

Къуран тили — дин тили,
Биз миллетмиз, ёкъ олмайыкъ,
Халкъ къальби о ана тили,
Тилимизни яшатайыкъ.

Миллет анадан башлана,
Тильге деймиз «Ана тиль»,
Ана сютюнөн ашлана,
Яшасын! Огрен текмилъ!

Ачылсын вахший мектеплер.
Джамилерде олсунлар,
Азиз Юртта мектеплилер
Джамилерге толсунлар!

Олсакъ эгер «кукушкинцы»,
Ана тильде лаф олмаз,
Миллет тили джоюлса,
Козьде козьяш къурумаз!

2019 с.

ТАСДЫКЪЛАРМЫЗ АДЫМЫЗНЫ

Къырымлар миллети Авропа халкъындан,
Амма душманлары юрьмей бу догъруда.
«Къырымтатар» олгъан сонъ, сюрюльдик эвден,
Лякин «къырымлар» ады тюшмез тиллерден.

Тасдыкълангъыз бу адны, эй, къырым яшлар!
Къырымлар, деген намынъ халкъынъда яшар.
Иманы къавийлернинъ, ады да къавий,
Къырымларнынъ акълары олсун мусавий.

Тырнавучкъа къайтып кене басмайыкъ,
Миллий урбамызны ич унутмайыкъ,
Къадынлар башына шербенти япсын,
Ябанджы адетлер четке ташлансын.

Сюргюнлик артта къалды, мензильде — ярыкъ,
Кунешнинъ догъувыны тутмаз къаранлыкъ,
Фикирингизни топланъ, ферасет енъсин,
Миллет, «къырым» адынъны юксек котер сен!

2019 с.

СЕВГИЛИМ АЛИМЕМ!

Усеин Алимеге севда юректен,
Пек севе Алимени, ашкы керчектен,
Юрюшинъ сенинъ гузель, меним Алимем,
Сени корьсем, къуванам, санъа севинем.
Алименинъ бакъышы — намуслы, дюльбер,
Япкъан иши пек чабик, къоллары чебер,
Къаверенки козьлери, санки йылдызлар,
Юрегинде хош излер къалдыра олар.
Олдынъ омюрдешим сен, меним бирданем,
Ярыкъ олды омюрим, гузель Алимем!

2019 с.

ХАЛКЪ ЭВЛЯДЫ

Аметхансынъ — халкъ эвляды,
Миллетинъни къорчаладынъ,
Къараманлыкъ яптынъ дженкте,
Сынадынъ чокъ учакъ кокте.

Чалыштынъ «кёр» укюметке...
Авада сен ёкъ олмадынъ,
Мевлянъа пек якъынландынъ,
Къараманлар олмаз гъайып,
Кучъ, гъайретке олар саип.

Шавле тёкип кяинаткъа,
«Амет Йылдыз» бизге бакъа:
«Къырымынъа къавуш, халкъым,
Будыр меним арзум, акъкъым».
Дей, шавлесин кениш ата,
Несильге ёл ярыкълата...

2019 с.

БАТАНЫМ – КЪЫРЫМ – ЭЛЬМАЗ, КЪЫЙМЕТИНИ ДЖОЙМАЗ!

«Гузельнинъ олмаз бахты»,
Дегенлери пек де керчек,
Ёкъ этильди чин тахытынъ,
Олдынъ, Къырым, сен «кёр ичек».

«Кёр ичек» ич де олмазсынъ,
Оны япкъан зорлукъ тапсын,
Сен йылтырагъан эльмазсынъ,
Къыйметинъни сен джоймазсынъ!

Ич бойсунмаз къырым халкъы,
Алыр къолгъа озю акъкъын.
Къавий турса иманында,
Тасдыкълар адын дюньяда!

2019 с.

ШАЙЛЫ АНА

Шайлы, йымшакъ сёзлю ана,
О, келинге чин къайнана:
«Къызымсынъ» деп, о, сёз къата,
Сёзю эвни ярыкълата.

Къуван татлы сёзге, келин,
Диварлары кульсюн эвнинъ.
Мабетлик — эвнинъ кереги,
Тамыр къавий. Ось, терегим!

2019 с.

НУРИЕГЕ

65 йыллыгына багышлана

Узьме, Мевлям, индже ерден,
Балам, Раббим санъа сагълыкъ берсин,
Аначыгъынъ разы сенден,
Къызым, сен эпимизге керексинъ!
Къуран ёлу — догъру ёлунъ,
Тилимизнен мусульман олунъ!

2019 с.

ЯНЪЫ ЙЫЛ ОЛСУН ЭР БИР БААРЬДЕ!

Кунеш нурунен ачыла саарь,
Шеньликнен келе бурьленип баарь,
Къушлар тавларда чивильдешелер,
Сабырлы тереклер ешерелер.

Эрылгъан ача, дагъыла миси,
Юректе къуванч — баарьлик иси,
Отлар ешере кенъ чайырларда,
Къой-къозу отлай байырларда.

Табиат янъы омюрни башлай,
Сыджакъ авасы балкъуртны хошлай,
Яшав чагъыра, гонъюль къувана,
Вакъыт эп кече, инсан даврана.

Янъы Йыл келе янъы баарьнен,
Баарь дуюла янъы саарьнен.
Ичкиджилерге амма да байрам,
Муслимге исе, ичмеге арам.

Буны анълагъан, тюшмез зараргъа.
Джаныны сатмаз шу кёр ракъыгъа.
Аздеде ёкътыр, масалда папаз,
Къыш ортасында Янъы Йыл олмаз!

2019 с.

СЕНДЕ, МЕВЛЯМ, УМЮТИМИЗ!

Эджнебий тиль пек япышкъан,
Санки догъмуш олып къалгъан,
Зыпкъынларнынъ сиясети
Ёкъ этмекчюн бир миллетни,
Келишикли бир фурсат тапса,
Халкъны тилинден айырса!
Халкъым буны анъласа да,
Догъмуш тильде къонушса да!
Инатлыкъ эт, тильге япыш,
Ана тили санъа догъмуш.
Бу меселе багълы халкъкъа,
Чыкъармакъчюн тильни акъкъа,
Бала-чагъа топланынъыз,
Ана тильде лафланынъыз.
Ишимизнинъ буюклигин
Тюшюнейик бизлер бугунь!
Ана тилин бильмек ляйыкъ,
Вакъытны ич къачырмайыкъ!
Мевлямдадыр умютимиз,
Олур кене девлетимиз.
Тек бирликте ишанч бизде,
Къуветимиз тилимизде!

2019 с.

ИЧБАЗАР КЪАЙНАНА

Ичбазарлыкъ япкъан къайнана...
О, зарар кетире огълуна.
Ынджына бойлесине келинчик,
Къайнана тили, санки зеэрчик.

Огълунынъ аятына аякъ чала,
Ана яш келинчикке «охун» чала,
Ташланса огълу, ич де кунъ корьмез,
Янгъызылыкъ чекип, ич де эвленмез.

Янгъызылыкънен кечер онынъ омюри,
Омюри де олур, аят комюри.
Зеэр тилинъ тый, зеэр къайнана,
Оламазсынъ бита, оламазсынъ ана.

Алла онъа торун да бермез,
Омюринде ич де севинмез.
Бу яш къайнана ерини тапсын,
Бунен огълуны да раатласын.

2019 с.

КЪУВАНЧЛЫ КУНЪ

Акъмесджитим, джан шеэрим,
Меним догъгъан азиз ерим.
Балалыкътан севдам санъа,
Сенсиз дюнъя къара манъа.

Арам иблис мында къалмаз,
Ериме о, ич де сыгъмаз.
Къырым ери — Азизлернинъ,
Мевлям къувар иблислерни.

Кирге батты темиз топракъ,
Янар кене «Азиз чыракъ».
Халкъым, азыр ол сен бутунъ,
Якъынлаша къуванчлы кунъ!

Гъурбетликте чектим азап,
О омюрим олды харап,
Къартлыгъымда эвге къайттым,
Къырым, тек сенсинъ бахытым!

2019 с.

АЛЛАДАН КЕЛЬСИН МЕРАМЕТ

Къурандан келе Алла сёзю,
Оны тасдыкълай Онынъ Озю,
Докъсангъа келип яшагъаным,
Алла дюньяны яраткъаны.

Чокъ шукюр этем омюриме,
Язылгъан омюр дефтериме.
Истейим мерамет мен Мевлямдан,
Арындырсын мени гуналардан.

Мераметинге пек мухтаджмыз,
Кечкен омюрсе, баш язымыз.
Этем дуалар, умютим бар,
Гуналарымны О, багъышлар!

Алла Екяне, Къадир Къаюм,
Иманым Онда, умютим, оюм.
Мерамет озю Алладандыр,
Мераметни О, яраткъандыр!

2020 с.

ОН ДОКЪУЗ КЕРЕ ОТУЗ ПЕК АЗ!

Отуз адлы кой ичюн, шиир язгъангъа,
Миннедарлыкъ бильдирем буюк манагъа.
Халкъым Ватангъа къайтып, койни яраткъан,
Койнинъ ады шиирде пек аз анъылгъан.
Бойле уйгъун шиирлер къолай язылмаз,
Он докъуз кере отуз демеси, пек аз.
Отуз кере айтылса, бельки, джанланыр,
Огълу, къызы окъуса, койге тез къайтыр.

2020 с.

СЕКИЗЛИКЛЕР

* * *

Дюнъянынъ халкъ кенъешинден
Сорайыкъ биз акъкъымызны,
Тамыр халкълар къануны бар,
Къайтарайыкъ Юртумызны!
Тамыр халкънынъ уютини
Баскъынч асла ёкъ этемез,
Бу къурназлар къабилеси
Ниетине ич етемез.

* * *

Беклеме сен укюметтен
Ачар мектеп мераметтен.
Шахсий бала багъчасындан
Башла, къайтма макъсадындан.
Бала багъчалары олса,
Бу иш ёлуна кёюлса,
Эвлятлар тильсизлик чекмез,
Къырымларнынъ тили ольмез.

2017 с.

* * *

Къушчыкъларгъа темиз кокте ич де сынъыр ёкъ,
Къучакълап ала оларны сонъсуз мавы кок.
Лякин къуш душманы оларда да бар,
Къыргъыйларнен чайлакъ, эм де къартаалар.
Бу дюнъямыз, бильсенъиз сиз, бойле къурулгъан,
Махлюкъ дюнъясы зулумсыз ич оламагъан.
Адамларгъа берди Раббим акъыл-ферасет,
Тенбиеси бар бизлерге: «Тюшюн, фикир эт!»

* * *

Корьгенлерим козюм огюне келе,
Къан тазыйыкъ бирден тез котериле,
Шу анъ керек ола сетке ятмагъа,
Апны тиль туюбуне тез-тез алмагъа.
Бираздан озюме кельгенден сонъра,
Ильхам мени кене, санки къыдыра,
Тилим туюбунде ап ирий агъызда,
Дуйгъуларым тезден къагъыткъа ята.

* * *

Айдавджылар машинасын тез екелер,
Ишлерине ашыкъалар бу ишкирлер.
Ёллар исе, тегиз дегиль, дельме-тешик,
Машиналар эп саллана, санки бешик.
О якъ-бу якъ силькинерлер кеткенде,
Агъыздан чыкъа адджы сёз сёгюнгенде,
Айдавджылар эндеклерге, санки де къона,
Сабыр битип, налет окъуй чёкюр ёлуна.

2018 с.

* * *

Эсасы тиль, бакъманъ лякъайд,
Ана тильге багъланайыкъ,
Олып онъа сонъсуз мукъайт,
Гульге бенъзеп, сарылайыкъ.
Анъкъав олып сиз къалмангъыз,
Къой сюрюсин анъдырмангъыз,
Беллеменгъиз, тиль къыйметсиз,
Алтындыр о, огренсенгъиз!

* * *

Ава темиз олсун десенъ,
Бензин кѣуланма ич де сен.
Сасыкъ битсин, олсун ексан,
Аякъмашна минсин инсан.
Аякъмашна ёлу олсун,
Мучелер кучьке толсун,
Сагълыкъ бойле этип кѣайтыр,
Несилимиз олсун батыр!

2019 с.

ДЁРТЛЮКЛЕР

Эбедиен кимсе кълалмай фани дюнъяда,
Яхшы шаир мытлакъ кълала халкъы анъында,
Иджадынен яшай о, халкъ ичинде,
Сесинен даим халкъы юрегинде.

* * *

Халкъ коръмесин ич бир кедер,
Виджданымыз эп сёйлесин.
Таптап кечти демесинлер,
Истидаткъа ёл берильсин.

* * *

Гедже йылдызлар кокте толудан-толу,
Биль, кяинат кенарсыз, ич де ёкъ сонъу.
Бу буюклюкте Инсан, санки къларынджа,
Кяинат ичюн бизлер уфакъларымыз анджа.

* * *

Санъа олгъан севгим кульмеди манъа,
Умютим кесильди. «Ёкъ!» дедим санъа.
Акълылгъа тюше кечкен яшлыгъларым,
Козюмден кетмей сыджакъ бакъларынынъ.

2015 с.

* * *

Бита язгълан сёзлерине
Йырны эр кес пек бегене.
Йырла, торун-гульчигим,
Алиме, бульбульчигим.

* * *

Ирадесиз инсаннынъ алы,
Дерсинъ, юфкъа терекнинъ далы,
Ирадени табиатынъда
Тербиеле балалыгъынъдан.

* * *

Дженкте олгъан етекчи,
Душманны енъген дженкчи.
Урды оны ювасында,
Огде о, дженк давасында.

* * *

«Дюнъя устюнде меним падиша,
Тёпедде олмакъ манъа яраша»,
Эр кес тонкъанынъ лафына шаша,
Онынъ козьлеринде исе, чаршаф.

* * *

Миллетимнинъ бахтычюн
Кетсин бутюн меним кучюм.
Джаңдан севем халкъымны,
Аямайым джанымны.

* * *

Ана-Ватансынъ, Къырым!
Эфсанели чин дияр!
Сайламайлар ананы,
Раббим берген Ватан бар!

* * *

Меним язгъан эсерлерим
Гонгюлим, джаным, джигерим,
Пек берилем язувгъа,
Къалемим ойнатмагъа.

* * **

Орта бойлу, олса да томалакъча,
Лякин бели айырылып турмакъта.
Гузель эндамлы къадынчыкъкъа
Сабрие Эреджеп деп, эр кес бакъа.

* * *

Русчадан «он болван»,
Къырымджасы къалпазан.
Бойлесинен иш корьсенъ,
Япамазсынъ бир иш сен.

2017 с.

* * *

Чокъ эсер язмакътан не файда? —
Къафие сюрюсин ягъмасы!
Олмасы пек керектир онда
Ильхамнынъ фышкъырып чыкъмасы!

* * *

Ирадесиз инсанларнынъ алы,
Санки юфкъаргъан терекнинъ далы,
Чыдап оламайлар къыйынлыкълар тюшсе,
Чыктымлаз алгъа бир тамам сюрюнсе.

* * *

Видждан дуйгъусы халкъымызнынъ юзю,
Джоюлмасын къальблерден онынъ изи,
Чюнки ираде де ондан догъгъан ис,
Миллетнинъ юреги онынъчюн темиз.

2017 с.

* * *

Айретленем бу инсанлыкъкъа,
Девирлернен къура, сонъ йыкъа,
Эвини йыкъкъанлар исе, ахмакъ,
Ювасын йыкъмаз биле дуадакъ.

* * *

Энъ кичик торунымдан
Торундан торун коръсем,
Пек истейим Алладан
Къолума алып севсем.

* * *

Къырымларнынъ тамырлары
Бу Къырымнынъ таш-къырлары,
Къайтарынъыз акъкъымызны,
Хорламанъыз халкъымызны.

* * *

«Янълышма сен, сагълыгъым экимизге етмез»,
Деди къадын озъ сёзюни козю ямангъа,
«Кимсенинъ сагълыгъына ахлякълы козь этмез,
Сагълыкъ исте озюнъ ичюн, ялвар Аллагъа».

* * *

Къарарып къалды саба,
Апске алынды баба.
Япкъанлары айдутнынъ
Пек эсинде баланынъ!

2018 с.

* * *

Миллетни чокъ йылар сюргюнлик эзди,
Батангъа севгини юректен сезди,
Адет дегиль бизде чалма ташымакъ,
Къырымда акъайлар киелер къалпакъ.

* * *

Келеяткъан ог асырда
Дженк олмайджакъ асылында,
Халкълар достлукъ ишин япар,
Достлукънен тынчылыгъын тапар.

* * *

Къартайдым деп, четлеп турма,
Ильхамны тут, къачырма.
Тильни бильген, халкъкъа керек,
Бильмегенге керек бильмек.

2019 с.

ЭЖИЛИКЛЕР

Менден санъа догъру джевап:
«Пьянса олсанъ, олдунъ харап!»

* * *

Курешимиз биткени ёкъ,
Огде даа ишимиз чокъ!

* * *

Раббим берди теджрибе, ильхам,
Берильген ильхамгъа къуванам.

2017 с.

* * *

Топла, халкъым, сабыр-такъат,
Раббим берир бизге фурсат.

2020 с.

РУСЧА ШИИРДЕР

БОГОМ СОЗДАННЫЙ РАЙ

Эй, люди земли! Не дайте насилью
Взять верх над добром, быть духом всесилья.
Жизнь — это счастье, не ходи воевать,
Брата родного не дай убивать!

Не вечные мы — в мире лишь гости,
Ради чего нам стелить наши кости?
Нам лгут, нас травят, ссорят народы,
Кричат нам: они же другой породы!

Ну что же, если мы все разной веры?
В мире мы дети Адама и Евы.
Зомби-ящик кричит, вещает сорока,
Но знайте: здесь правда зарыта глубоко.

Начинаются войны ради наживы,
Матери молят — сыны были б живы,
Не для того же растила, чтоб сгинуть,
Не дай, мать, сыну на войне погибнуть!

Войны на земле творят сущий ад,
Ровняют с землёй и дом твой, и сад.
Не зная того, что себе мы вредим,
Мы рубим тот сук, на котором сидим.

Карать по закону начавших войну!
Неповодно будет тогда никому!
Все споры решать договорным путём,
К народному счастью тогда мы придём!

Дело за нами: возьмёмся за разум,
«За мир на земле!» воскликнем все разом.
Мы счастливы тем, что творим чудеса,
Родной нам Земли пусть сияет Краса!

2016 г.

УНЕСЁННЫЕ ТАНЦЕМ

Музыка, смелость у кырымов в крови,
«Хайтарма бозмасы», ты к танцу зови!
Задорна волна её вдохновенья,
И в ритме их танца точны движенья.
Кырымы, кырымцы — аборигены Крыма.

Грациозны руки, гибкие пальцы,
Усладу находят девушки в танце,
Они, будто лебеди мерно плывут,
Унесённые танцем, не устают.

Горячи парни в быстроте танца,
Вокруг красавиц пылко кружатся,
Солнце Родины, музыка греет,
В родном танце ряды не редуют.

Звучащие, стройные струны
В музыке Сервера Какуры,
Эдипа Асана, Февзи Али,
Их ноты в народную душу вошли.

Кырыма секрет в коренном народе,
Красота народа в его природе,
А музыка кырымцев так хороша,
Звучит величаво и поёт душа!

2018 г.

ИСТИНА

Зачем нам война? Ведь понять нельзя,
Зомбирован мозг, ложь течёт скользя,
Скрипучая, жалкая и грязная ложь,
Ты мирную жизнь нашу к концу приведёшь!

Люди, снимите завесу вы с глаз,
Вспомните тут же весь Божий наказ:
Веру, надежду и любовь не теряйте,
Вы счастье своё добротой добывайте.

Добрая правда вам всюду нужна,
Мольба ваша Богу очень важна.
Эй, люди, запомните истину эту:
Доброту освещает Бог своим светом!

2017 г.

КАК ОРЛИНЫЙ РОД

В землю Крыма, родины своей
Врос навечно крымца корень,
Чистоту блюдёт своих кровей,
Перед врагом он непокорен.

Кырымец он, как вечный народ,
Не исчезнет, жив навсегда он,
Вражья зависть его не убьёт,
Кырымец вечен, как орлиный род!

Но не раз он стонал от боли,
Не раз искал он лучшей доли,
Ведь в его земле — предков Кырыма,
Они тут лежат глазу незримо!

Такая правда неизменна.
И, как жизнь сама, она священна,
Кырымцы — это сильный народ,
Будет умирать, он не умрёт!

2018 г.

ВОСЬМИСТИШЯ

Господь вселенную создавший...
Он — хозяин земли, но не вы...
На тёплом теле живой земли,
Размножились люди, как могли.
Богу угодно, вы будете жить,
По божьим законам жить подлежит.
Храните планету, дом родной,
Земли красоту, её покой.

2013 г.

ЧЕТВЕРОСТИШЯ

В старости, если не дурак,
Не кушай жирный тот каймак,
Поднимает он давление,
Получаешь засоренье.

* * *

Выборы! Вот это да!
Пряничек вместо кнута.
И проезд бесплатен в этот день,
Чтоб бросил в урну бюллетень!

* * *

Там, где стало девяносто,
Пройдёт время, станет за сто.
«Долгой жизни вам, старушка!»
Скажем: «Машалла!» вам в ушко!

ДЕСТАНДАР

СЮРГЮНЛЮК ВЕ ГЪУРБЕТЛИК

I

Сонъсуз чёллер...Тюшюрдилер вагондан,
Толдурдылар машинагъа гъайрыдан,
Узакъ ерге алып кетти, сахрагъа...
Къолай олсун дюньядан джоюлмагъа.

Ер тюбюнде къазылгъан къобачыкълар,
«Ерлешингиз сиз мында, балачыкълар,
Шай язылгъан, языкъ сизге, эвлятлар...
Бу сахрада къайнаша йылан, къуртлар».

Миллетимиз козьяшларын төкелер,
Къобаларгъа къоркъа-къоркъа кирелер,
Лай тапчангъа сары тобан төшельген,
Мердивени четлериңден эшилген.

Кетирдилер демир къазма анама:
«Къазаджакъсынъ буюк канал сен мында!»
«Не къабаат ишледим мен, айт мангъа,
Ким аджыныр меним мушкюль алыма?»

Чевремизде юрелер тюфеклилер,
«Булар къадын ве къартлардыр», демейлер...
Ювундыкъны ашап, агъырды къарын,
Шу геджеси чокъ адам берди джанын.

Ята акъшам къаранлыгъы ерлерге,
Бир машина кетмей тура бир ерге.
Бизге керек мыңдан къачмагъа мытлакъ,
Макъсадымыз — джанымызны къуртармакъ.

Пыса-пыса юрьдик машина тараф,
Сычрап чыкътыкъ, ичинде брезент чаршаф.
Частымызгъа айдавджысы ёкъ экен,
Бир иш иле кереги ичюн кеткен.

Чокъ тюшюнмей, кирдик брезент тюбюне,
Сес чыкъармай, яттыкъ онынъ тюбюнде.
Сонъ айдавджы моторыны кочюрди,
Бизни мындан къуртармакъ ичюн юрьди.

Станцияда чыкътып кетти айдавджы,
Ич бильмеден о, олды къуртарыджы.
Тюштик. Бакъсакъ, эп тура шу вагонлар,
Ольдюрмекчюн кетирген бизни олар!

Къапы ачыкъ, миндик бирине сычрап,
Къолгъа тюшсек, алымыз олур харап...
Онъ тарафкъа, кошечикке сакъландыкъ,
«Аллам, сакъла!» Аллагъа биз ялвардыкъ.

Тренден тренге эп ёнедик биз огте,
Анъладыкъ биз, бу ёл кете Ташкентке.
Ёлда бизни тюшюрдилер: «Кимсиз сиз?»
Сорагъангъа: «Дженк къачагъы», дедик биз.

Темиз русча биз сёйленгенимизде,
Зыпкъынлар ич абайламады янълыш,
«Мумкюн дегиль». Тюшюрдилер кене де,
Къалдыкъ ёлда, ачыкъ ерде ялынъыз.

Бойлеликнен, Къаунчыда тюшкенмиз...
Къартанамны тапыш, агълап тойдыкъ биз.
Яшы сексен, «Кирпичный» деген ерде
Бир араңда отура о, кошеде.

Къыз торуны Урие ясай тула,
Он беш яшта къыз, иштен юзю сола,
Бир кесечик отъмекке меджбур ола
Чекишмеге. Акимчюн о, пич бала.

О, отъмекни уфатмай болюштире,
Кимсе ольмесин деп, билегин тирей.
Алгъышлаймыз биз оны, «Сагъ ол», деймиз,
Уриенинъ, сют киби, къальби темиз.

Анам бара коменданткъа: «Яз мени,
Чалышайым, мен де алайым отъмек».
«Къайдан къачтынъ? Акъкъын ёкъ мында сенинъ!»
Агълап къайта. Бильмей не япмакъ керек.

Шишти аякъ, ёкътыр такъат ачлыкътан,
«Бабам кельсин, о, къуртарсын азаптан!»
Хабер алдыкъ: бабам сагъ, ёллар ашып,
Къыдыра о, бизлерни къальби ташып.

Сабагъадже агъладым дуа этип,
Бабам мытлакъ къуртарыр, келир етип,
Козьяш тёкип истедим: бабам кельсин!
Аллам дуаларымны къабул этсин!

Шу сабасы тапты бизни бабамыз,
Къартлар шашты: «Къабул олды дуангъыз!»
Тозлу чызма, урбалары аскернинъ,
Кокрегинде медаллери джесюрнинъ.

Къайтты кене анам агълап зыпкъындан,
«Язмай, кяфир!» деп кирди о, къапыдан.
Бабам коръди Сельмесининъ алыны,
Пек ынджынды, тез кочыти афакъаны.

Шу арада барды о, коменданткѳа,
Афакѳаны яйрады орталыкѳкѳа:
«Фашистлернен курештим мен сиз ичюн,
Кѳорантамны кѳыйнадынѳыз не ичюн?!»

II

Бизим десант урып алды Керични,
Дерменджи де кьойды мында кучюни.
Яраланды, деваланды, гьайрыдан
Девам этти дженклешип о Таманда.

Дженк сакъаты олып къайтты о дженктен,
Айырылды Ватаныңдан, эвинден.
Къорантасын кыдырсын о, я, къайдан?
«Не яптым мен оларгъа ярамагъан?!»

* * *

Озбекстан бу... Бабам мираб чалыша,
Бу авагъа анам бираз алыша,
Чалышмагъан адамгъа — юз грамм отъмек,
Ашай биле дёрт юз грамм япкъан эмек.

Совхозда бир пенджерели одачыкъ,
Ичинде тар эки дане тапчанчыкъ,
Оджакъ сагъыр, тютюн толды орталыкъ,
Ава титис, къайдан кельсин якъарлыкъ?

Анам ушуй, эп къалтырай сытмадан,
Одун тапсакъ, сыджакъ чыкъар оджакътан.
Ерден кутюк чыкъса, одун оладжакъ,
Хаста анам нейсе¹ бираз кызаджакъ.

Бир мусульман берди балтанен къынны,
Къазма, курек ерге саплады бабам,
Къазып ерден чыкъарды о, кутюкни,
Тобан устю ята пек хаста анам.

— Эм кызымсынъ, эм огълум, — деди бабам,
— Парчалайыкъ кутюклерни бир тамам.

---

¹ Не исе.

Урдыкъ балта, къын кутюкке сапланды,
Бир къач кере урдукъ, кутюк патлады.

Парчаладыкъ экимиз шу кутюкни,
Темизленди оджакъ, чекильди тютюн,
Ошамады якъкъанынъа чёплюкни,
Енъермиз биз къыйынлыкъны бус-бутюн...

Мираб иши багъ-багъчаны сувармакъ,
Сувны керек узакъ ерден айдамакъ,
Къуру отъмек... Такъат къайдан келеджек?
Эвдекилер исе, ачтан оледжек!

Эки битам ольди шу ай ичинде,
Ачлыкъ чекип, эништемиз кечинди.
Къорантанен эп олелер халкъымыз,
Балачыкълар къала янгъыыз, там оксюз.

Арабагъа мевталарны топлайлар,
Бир балабан къабир къазып джыялар,
Бунъа меджбур бабачыгъым, ёкъ чаре,
Пек чокъ ольди къырым халкъы бичаре.

Он беш яшлы къызымыз да Урие
Ишке кетти, къайтмадан олды гъайып,
Бабам оны аткъа минип къыдырды,
Уриемиз бир ерден тапылмады.

Милислер пек киришсе де, ёкъ файда,
Сырлы козлю Урие ёкъ бир ерде,
Къыдырдылар багъчаларда, тарлада,
Ёкътыр изи, биз къалдыкъ мушкюль алда.

Эр кес киби ишлеп юрьген Урие,
Гъайып олды, кимсе бильмей не ерде,
Фатма алам яныгъындан пек хаста,
Юрек янды, юрек куйди джоюкътан...

Гъайып олдыкъ, къалдыкъ халкънынъ ярысы,
Эпимизчюн юреклермиз ярасы.
...Бааръ кельди. Ольмей, сагъ къалгъанларгъа
Къысмет олды ерге урукъ къоймагъа.

Ерли адам берди бир авуч богъдай,
Сувгъа якъын ерни бабам чапалай,
Ерге септик бу бир авуч богъдайны,
Къаравлысы олдым мен бу «тарланынъ».

Ерге ярыкъ тюшкенинен, мен мындам,
«Тарлагъа» къуш отуртмай тасырдатам.
Нейсе богъдай ешерди «тарламызда»,
Къысмет олса, берекет торбамызда!

Арыкъ бойлап, эм сачтыкъ бизлер къабакъ,
Эр бир къабакъ олды, санки бир табакъ.
Алла берген къысметине ишангъан
Эмек япкъан, топракъта ольмез ачтан.

Къабакъ олды бизге, эм шекер, эм май,
«Тарладан» биз алдыкъ баягъы богъдай,
Кутюклерни ярдыкъ — къышкъа азырлыкъ,
Йыл да кечти, бираз такъат топладыкъ.

* * *

Шеэр узакъ, койден анда бармасы
Окъямакъчюн къыйын барып къайтмасы.
Кельген йылым бармадым окъяумагъа,
Амма керек иллеки къатнамагъа.

Он беш яшта алтынджыгъа мен бардым,
Дёрт сыныфнен шу мектепте окъудым,
Аля окъуп единджини битирип,
Пек тырыштым окъувгъа инат этип.

Аякъкъабым — арбий чызма бабамнынъ,
Аякъларгъа чокъча сарам чылгъавлар,
Къоркъузмакъчюн чакалларны, фенернинъ
Ярыгъындан улуп къача чакаллар.

Сагъ экенде, битам айтты дуалар,
Деди: «Окъу, олар сени къорчалар».
Мезарлыкъта токътап, дуа окъуйым:
«Аллам рамет этсин сизге, биталар!»

* * *

Ач олюмден халкъны къуртарды эмек,
Санки къолай бир миллетни ольдюръмек!
Къавий эвлер къурулды сюргюнлюкте,
Янгы несиль догъа берди гъурбетте...

* * *

Кимге керек медениет адамы,
Онынъ дженкчи, языджы да олгъаны?
«Халкъ керекмей, джоймакъ керек оларны,
Чекип алмакъ ичюн джан топрагъыны».

Шай иш коре маразлангъан укюмет,
«Ёкъ эт халкъны!» — дие кесе о, къыймет.
«Биз адаммыз! Къайда акъ-укъутгъымыз?!
Тилимиз де, олурмы газетимиз?»

Мектюп алды совхоз башы меркезден:
«Дерменджини бошатынъ вазифеден,
О, журналист, чыкъарсын халкъ газети,
Халкъкъа керек онынъ медениети».

Ачыкъ гонгъюль, сафдиль табиат адам
Мираб олып чалышты, буюк чыдам,
Дерменджи, эм языджы адам экен.
Кечмишисе сизге ич керекмеген.

Дерменджини халкъы ич де унутмаз,
Эсерлери миллетке буюк мирас.
Дерменджиден къалды тильнинъ байлыгъы,
Ялы бойнынъ темиз ава, дагълыгъы.

Омюрининъ сонъунадже газетке
О, яшларны етекledi бу муим ишке,
Унутылмай тилимиз бу ят ерде,
Газетимиз чыкъа берди ана тилинде...

* * *

Чадырдагъ да дей: «Топланып келинъиз!
Тамыр халкъым, къайт, асретлик чекменъиз!»
Эджадымыз беклей, къайтмакъ керекмиз,
Эм де бизни пек беклей Къара дентъиз.

Бинъ йыл яша, чет эльде сен мусафир,
Айтыладжакъ бир куню: «Сен кет, кяфир!»
Ачылды ёл Ватангъа къайтмакъ ичюн,
Далгъа олып халкъ къошты бунгъа кучюн.

* * *

Биз Къырымгъа къайттыкъ! Шукюр Аллагъа!
Эвлер къурдыкъ кене янгъы башындан,
Бинъ тешеккюр деймиз Къырым-Ватангъа,
Бу мерам да кельди Юдже Алладан!

Къавий тамыр атар миллет Ватанда,
Яйрар онынъ тамыры топрагъында.
Артар халкънынъ сайысы да гъайрыдан,
Чюнки де о, яшай озъ Ватанында.

Яралангъан халкъым чекти чокъ азап,
Яхшы девир келир, ачылыр къысмет,
Олюм булур дюньяда джеллят къасап,
Къырымында кене тикленир миллет!

2016 с.

КЪЫРЫМ АРСЛАНЫ

*Джевдет Омер Дерменджининъ
100 йылыгъы арфесине*

...Он секизинджи йыл. Субхи сокъагъы,
Бу ерде Омер оджанынъ дурагъы.
Огълу догъды, къойды адыны Джевдет,
Машалла, пельвангъа! — кестилер кыймет.

Ачыкъ козь олды о, окъувгъа зийрек,
Зенаатны бильмекчюн, севмек керек,
Койнинъ ишлери меракъландыра,
Койлюлер оны бунгъа къандыра.

Догъмуш Акъмесджит, институт йылары,
Агроном олмакъ ачылды ёллары,
Лякин фаджиа тюшти юртумызгъа,
Ватан дженки башланды халкъымызгъа.

Бу Ватанпервер урушгъа атылды,
Дженкке кечмеген, ичерден къатылды.
Хас фашистлер басып алды юртунъны,
Корьмединъ, Джевдет, тоюнъны, арзунъны.

Айры батальоннынъ комбаты Джевдет,
Курешке азыр аскерлер аселет,
Эмир алгъанлар Днепрден кечмеге,
Джесюрлик, джесарет къоркъу бильмезге.

Сагъ ялыда тар орларда пекинмек,
Буны керек чокъ узатмай, тез этмек,
Геджелейин озенге душман тюшкен...
Файдасы бар думаннынъ бизим ишке.

Къыркъ учъ сенеси, сентябрь геджеси,
Катер, къайыкълар кечтилер озенни,
Комбат энъ огде, рух бере аскерге,
Джесарет-дженкяверлик косътермеге.

Душман десантны беклеген тар ерден,
Къаршыгъа чыкъты батальон кенъ ерден,
Иш пек юрьди, лякин яралылар бар,
Оларнен огъраша садыкъ санитар.

Комбат яралы, лякин тик тура,
Батальон орда фашистни къыра,
«Ватанчюн бирден урайыкъ, къардашлар!
Кетмесин зая тѣкюльген козьяшлар!»

Чокъ аскер джойды батальон куреште,
Къырды фашистни окоплар ичинде,
Блиндаж-орда олдылар учъ кунъ, учъ гедже...
Пекинмеси пек керек ярдым кельгендже.

Алынды плацдарм! Фашистлер къачалар,
Уруш кенълеше, топлар эп аталар,
ДнепрГЭС бизим, душман оны бозмаз,
Дюнъяны йыкъкъан фашист ольсюн мараз!

Госпитальде эп ята комбат эссиз,
Эси кельгенде, агъры чеке сессиз.
Сагъ ол, Къараман! Азатлыкъ якъын,
Огде сербестлик, яшавгъа толкъун!

Козъ огюнден кетмей джебѣ ёллары...
Харьков тюбю, Гроза кою, къолда штаб,
Къырылды фашистлер! Мушкюль аллары!
Ерде олю ята генераллары.

Бильдик планларын, олюм бар душмангъа,
Батальон илериде. Эп огде комбат.

Гъалебе якъын, садыкъмыз Ватангъа!
Эмир бере капитан: «Фашистни патлат!»

Бинъ дёрт юз беш кунъ о, булунды куреште,
Яралар токътатты Берлинге етмектен.
Волгадан тап Дунайгъадже о дженкте,
Темельден алды интикъам фашисттен.

Аямады Къараман Джаныны, кучюн,
Беш кередир яралы Ватаны ичюн,
Беш ордени бар олса да кокрегиңде,
Амма бу агроном керекмей коюңде...

...Эмири кельген совет укюметининъ:
«Къырым халкъы илеки сюргюнге кетсин!»
Тамыр халкъы тез сюрюльди Ватаныңдан!
Асрет олды о, къувулып Къырымыңдан!

Майыс он секиз къыркъ дёртте къыргъын куню,
Хатырдан чыкъмай ич де агъыр йыллар,
Азап ве ачлыкътан гъурбетликте ольди
Къараманларны осьтюрген аналар!

Къурбан кеттилер саф юрек инсанлар,
Бир кунъ корьмеди янъ догъгъан балалар,
Бошуна кетмесин аизарлары,
Ёкъ олып кетсин дюнья залымлары!

Афаттан чыкъкъан агроном Джевдет,
Оренбургда да япты буюк хызмет,
Директор олды о, зарзеват совхозгъа,
Ёл ачылды онгъа аспирантурагъа.

Ильмий кандидат олды кой ишлеринде,
Дессертациясы къыркъ макъале иле,
О, ильмий тешкерюв болюгининъ башы,
Къырым эвляды къойды бу темель ташын.

Дюньямыз кѳуртулды фашист залымлардан,
Эсапсыз джоюкѳлар! Акѳикѳат енѳди!
Йыкѳылгѳан дюнья кѳурулды гѳайрыдан,
Хатырдан ич чыкѳармы джесюр Кѳараман!

Тикленсе бир куню озь девлетимиз,
Агроном акѳѳында тикленир акѳикѳат,
Кѳараман унванын мытлакѳ алырмыз,
Адалет де ѳл алыр кѳошулып кѳат-кѳат!

Кѳырымларнынѳ кѳысмети иллеки олур!
Илериде буны да косѳтерир омюр.
Халкѳ озь акѳикѳаты енѳеджегине,
Ишана кѳуванчкѳа етеджегине!

2016 с.

АВДЕТ

Юртымиз Къырымгъа къайтув гестаны

Денгиз далгъасы олып,
Халкъым къайтты Ватангъа,
Халкъкъа къаршы ит олып,
Чыкътылар къаршымызгъа.

«Не къайттынъыз, саткъынлар!»
Ашшалай бизни олар.
«Сатын алманъ эвлерни!»
Юрттан айдайлар бизни.

Бошатылгъан азыр эвлер...
Кирген, яшай эджнебийлер,
Ашап иче — пьянсалыкъ...
Йыкъыкъ устюнде йыкъыкъ.

Эв башына йыкъыладжакъ,
Кейфли ята тенбель къазакъ!
Ляйыкъмы бу халкъымызгъа
Къатланмагъа хырсызларгъа?!

Халкънен лякин бойле оюн ёкъ,
Ашшалавдан гонгюллери токъ.
Чадырларны къойдыкъ биз тезден,
Иншалла, четленмемиз изден.

Чадырларда демир оджакъ,
Къызынмагъа яна атеш,
Козьлеринъ ич юмулмайджакъ,
Юкъу ич ёкъ, огде куреш!

«Назирлик Эви» огюнде
Халкъ чадырларнынъ ичинде,
Невбетнен биз яшадыкъ,
Акъямызны сорадыкъ.

Кельгенде невбетимиз,
Шу ерде де юрьдик биз,
Къорудыкъ этрафны гедже:
Киремезлер сабагъадже!

Ельпирей байрагъымыз,
Токъ халкъымыз яландан!
Къайттыкъ 300 бинъ инсан,
Акъямыз! Биле Ватан!

Иншалла, чыкъар башлыкълар,
Топракъ айырып тапсынлар!
Бермеселер топракъны,
Япармыз «Къайтармакълар!»

Чыкъармайлар бир къарар,
Амма чокъ бош топракълар,
Джесюр халкъ эвлятлары
Больдилер бош тарланы.

Баскъынчлар пек темельсиз.
Хорлангъан Къырым бизсиз!
Эп йыкъкъанлар эвлерни,
Къуруткъанлар эр ерни.

Куйди банкта акъчалар,
Хырсызлады хырсызлар!
Къуветимизни къойдыкъ,
Бирлешип, эвлер къурдыкъ!

Буны корьген ыркъчылар,
Тапмадылар бир чаре,
Алдыкъ биз весикъалар,
Бу халкъ къалмаз бичаре.

Къырымлар эп къайткъан сонъ,
Джумертлиги къат-къат онъ,
Ишкир халкътан файда олды:
Базар зарзеваткъа толды.

Амма куреш девам эте,
Япыладжакъ ишлер пек чокъ,
Янъы несиль огде кете,
Мевляма ич етери ёкъ.

Талап этинъиз, кунъ келир,
Халкъым истегине ирир,
Бала толур мейданымыз,
Олур байрам-тойларымыз!

Къара денъиз! Битти асрет!
Мевлям берди халкъкъа къувет,
Тынчлыкъ булур денъизимиз,
Бахыт тапар миллетимиз!

2017 с.

СЕВГИГЕ ЁКЪ МАНИА

I

Янъыйёл районында
Халкъ чокъ ольди совхозда,
Джаныны къуртармагъа
Чалышты бала-чагъа.

Алчакъ эвлер дёрт-беш дане,
Тизильгенлер ёл четине,
Чиркин бозукъ диварлары,
Тюшкен топракъ сылавлары.

Аиледе беш адам,
«Сизге етер бир ода!»,
Пек сыкълыкъ. Шай олса да,
Тёпесинде мевджут дам.

Эски заман вакъыттен
Къалгъан баракъ бу ерде.
Бири алты одалы,
Чар вакъыттен олмалы.

Къыйыш-къонъур эвлерге,
Бедава ишлетмеге
Ери тутып алынгъан
Къырымлар толдурылгъан.

II

Чырчыкътан Янъыйёл ёлларына
Гизленип чыкъты олар сойларына.
Мусафир олгъан сонъ, сагълыкълаштылар,
Багъча ашып, ёлларны кыыскъарттылар.

Чеврени козетип, керек гизленмеге,
Сыджакъ сыкъты, тапылса да сув ичмеге.
Нефес алып чыкъарлар меркез ёлгъа,
Расткельмеден хайырсыз комендантка.

Яшлардан бири чет къапыны къакъты,
Эсли къадынчыкъ бакъты ачып къапыны:
«Кимсиз сиз?» — дие, тез чекти сапыны.
«Къоркъманъыз, озъ халкъынъыз», —
олар айтты.

«Ёлджумыз, беринъиз бизге сув ичмеге», —
«Бизим халкъ экенсинъиз, киринъ ичерге!» —
Деди къадын, къапыны кенъдже ачты,
«Сагъ олунъыз» деп, яшлар кирди бу эвге.

Бир къара козью къыз чай тез ашлады,
Йигитнинъ бири къызгъа козъ ташлады,
Риджа этти: «Якъындан танышайыкъ,
Беринъ адресинъизни, язышайыкъ».

Сув истеги олды онъа маначыкъ,
Йигитнинъ гонъюли, юреги ачыкъ.
Бар-ёкънен йигитлерни сыйладылар,
Яшлар къуванды, эм мемнюн къалдылар:

«Мектюп язармыз, олур исе мумкюн!» —
Деп, сагълыкълашып, ёлгъа чыкътылар.
Мектюп кельди кечип арасы он кунъ,
Бир йыл кечип мектюплешти олар.

Сюргюнликте фукъарелик, эрзакъ ич ёкъ,
Амма севги ичюн ич бир мания ёкъ.
Къошулмакъчюн Загстен весикъа алынды,
Дживанларнынъ омюри бойле башланды.

Такъдир къошты севдаларны керчектен,
Севги ичюн олурмы кедер затен?
Шу аиле осьтюрди беш баланы,
Сонъ олар, бир олып, тапты Ватанны.

Иншалла, Ватангъа саип олурмыз,
Биз акъыллы, эм ишкир, джесюр халкъмыз!
Миллетимиз онъаджакъ, эм де артаджакъ,
Даа чокъ эвлятлар Къырымда догъаджакъ!

Бала севгисин, ВАТАНгъа севгини
Кимсе ёкъ этемез сонъу ёкъ исни.
Халкъ къальбинде яшай буюк ираде,
Душман енъип оламаз оны ич де!

2017 с.

ДЕМИРЁЛДА, ВАГОНДА...

Демирёлда, къачынджы кунь вагонда...
Агълай аналар такъмакълап къайгъыда,
Такъылдап тая копчеклер эп огте,
Ярыкъ дюнъядан ким истер кетмеге?

Тёшельген вуджутлар тахта устюнде,
Юкълай эвлятлар, болдургъанлар агълап,
Сыкълыкътан аякълар бири-бири устюнде,
Аналар тапмайлар суальге джевап.

Чайнай адамлар чий бакъла ве богъдай,
Чокътан отъмек битти, вуджутлар чыдай,
Къундакъта сабийчик ачлыкътан сусть,
Ана кокюсинде кесильди сютю.

Эр кунь ачлыкътан юреклер тельмире,
Саба олса, ярыкъ арадан кире,
Хаста къартбаба кошеге йылышты,
Пычакънен тахтада тешичик тешти.

Пек керек бир ер тышаргъа бармагъа,
Тапылсын бир чул кошеге асмагъа,
Эки мыхнен мыхланды чул кошеге,
Къартбаба тапты бир чаре бу ишке.

Вагон битинен талаша адамлар,
Битни ольдюрип, къан олды пармакълар,
Ювулмай эль-юзь, къан ялай балалар,
Шашты аналар: «Вай, олдыкъ айванлар!»

Трен токътады къуругъан чёль ичинде,
Тешикни ойгъан къартбаба кечинди,
Шу гедже тёпеден, рафнынъ устюнден
Джесет йыкъылды бир инсан устюне.

Къартана ольген, эзильди юреклер,
Окъулды дуа, тизильди джесетлер,
Къапыны ачты тюфекли аскерлер,
Аджымай сорады: «Бармы ольгенлер?»

Агълай инсанлар, алынды олюлер,
Демирёл четине ташланды джесетлер,
Эшелон кочъти, ава ёкъ, пек сыджакъ,
Тенеке дам къыздыра, санки оджакъ.

«Сув, сув, сув!» — деп сорай гъарип сабийлер,
Къуругъан танълайлар, япышты тиллер,
Кирди ашыкъмадан трен бир станциягъа,
Аскер изин берди тез сув алмагъа.

Къопкъагъа сув алды чешмеден къадын,
Атылды адамлар, алып савутлар эльге,
Къопкъагъа далалар, истеп ичмеге,
Сонъ тренге чапалар тез алып адым.

Кимдир ичти, эписине етмеди,
Сув кене оладжакъ, сабыр этмели.
Трен эп кете Къазахстан чёллеринден,
Уджсуз-буджакъсыз онынъ ерлеринден.

Треннинъ токътагъан ери Арал экен,
Халкъкъа тузлу балыкъ бердилер мында,
Ашады адамлар, яндылар сувдан,
Буны да душман аселет эткен.

Халкъымызны тез ольсюнлер деп, бу езитлер
Ашаттылар онъа тузлу балыкълар,
Бундан да чокъ олды ёлда ольгенлер,
Ёлнынъ сонъу киби корюнмей азаплар.

Токътадыкъ, ёлумыз къапалса керек,
Чыкъты халкъ вагондан, этрафы тюфек,
Аякълар язылып, янды оджакълар,
Адамлар чапышып, тикен топлайлар.

Кучюк къазанда къайнай богъдайлар,
Яры пишкен бакъла ашады балалар,
«По вагонам!» деп берильди зор укъом,
Бакълалар олды, дерсин бир зокъум.

Къырым миллетимиз Алланынъ халкъы,
Юдже ярдымынен къазаныр акъкъын!
Раббимизге бизден садкълыкъ керек,
Алла Таалагъа табынсын юрек!

Озъбекстангъа кельди ольмеген ёлда,
Къалгъанларнынъ ярысы ольди мында...
Амма Къырымгъа къайтты даа да чокъ,
Душман юрегине ургъан киби окъ!

2017 с.

БАТАНПЕРВЕР МАРШЫ

Ёлға чыкътыкъ сабадан,
Ватанымыз абадан,
Гъайрет иле эп огте,
Улькени огренмеге.
Доланайыкъ орманны,
Денъиз, чёльни ве дагъны.

Багълама:

Марш, марш,
Тез юр, аркъадаш!
Аметхан несиллери,
Ватанпервер — илери!

Пек юксек бизим дагълар,
Шырылдайлар ирмакълар,
Акъып келип тюз ерге
Къошулалар озенге.
Озен бою кетермиз,
Арзуларгъа етермиз.

Багълама:

Азмы, чокъмы отлакълар,
Насыл догъа чокъракълар,
Оларны керек бильмек —
Борджумыздыр огренмек.
Етерликми орманлар,
Тереклер ве фиданлар?

Багълама:

Озен акъып денъизге
Еткен киби мензильге,
Къаяларгъа минермиз,
Макъсадларгъа ирермиз,
Ватанымыз эп гуллер,
Гъурурланыр гонъюллер.

Багълама:

1983 с.

БАЛА ШИИР ВЕ ИКЯЕЛЕРИ

САБА ОЛСА, АШЫКЪАЛАР...

Саба олса, ашыкъалар
Битасынен Ремзичик,
Олар саатке бакъалар,
Чабик юре саатчик.

Бала багъчасына кете,
Алмасы бар джебинде,
Битасынен чокъ лаф эте
Догъмуш ана тилинде.

— Сёйленъ, битам, бир масалчыкъ, —
Ялтакълана Ремзичик, —
Хоразчыкъны насыл, айтсанъ,
Алып къачты тилькичик?..

— Бир кунъ мышыкъ эвге къайтса,
Эвде ёкътыр хоразчыкъ,
Узакъларгъа къулакъ асса, —
Сеси чыкъа азачыкъ.

«Мени къуртар, мышычыгъым,
Залым тильки элинден,
Энди ич де, мышычыгъым,
Чыкъмам темиз эвимден!..»

— Лякин къоркъма, торунчыгъым,
Мышыкъ къуртарды оны,
Мына кельдик, тосунчыгъым,
Бер аптенъе къолунъны.

Тербиеджи аптенъ айтыр
Масалларнынъ тюрлюсин,
Келир вакъыт, сен буюрсинъ,
Олурсынъ Ремзи-батыр.

Мен эвге яваш къайтырым, —
Сагълыкълашты битасы.
— Акъшам масал мен айтырым,
Къолай олур къайтмасы, —

Деди Ремзи гъурурланып,
Давушыны къабартып,
Бита къайтты фераланып,
Адымларны тез атып.

1983 с.

ЭВГЕ КЪАЙТТЫМ

Мектепке кетти агъам,
Мени алды кедер, гъам:
Ойнап оламам озюм,
Мектеп ёлунда козюм.
Къапыны яваш ачтым,
Мердивенден атладым.
Анам къалды. О, эвде
Пиширмекте кобете.
Тюштим биринджи къаткъа,
Айланып бакътым арткъа,
Мышыкъ келе артымдан.
— Токъта, кельме, къайт, айван!
Чыкъсанъ ёлнынъ башына,
Сени басар машина!
Псийчик анъламай мени,
Не япайым мен сени?!
Мышычыкъны котердим,
Мен эвге къайтып кельдим.

1983 с.

ЧУБАР ТАВУКЪ

Чубар тавукъ бар бизде,
Къыд-къыдакълай куместе.
Къозласа бир йымырта,
Котериле шамата.

Чокъ йымырта къозлады,
Ювасында топлады.
Энди отура, бакъынъ,
Къоймай кимсени якъын!

Сорасам, анам айта:
— Йымырта басып ята.
Сабыр иле къыздыра,
Чокъ ятып, сонъ болдура.

Арадан вакъыт кече,
Тавукъ чыкъара чипче,
Чапкъалайлар чипчелер,
Олар чешит ренктелер.

Къара, сары ве чубар,
Къуйручыкълары да бар.
«Къыд-къыд-къыд», деп чагъыра,
Тавукъ кубре акътара.

Андан бир къуртчыкъ тутты,
Къуртчыкъны чубар ютты.
«Кук-кук-кук», дей тавучыкъ,
Чипчелерге: Ёл ачыкъ!

Мышыкъ ёкътыр бу ерде,
Лякин келе кимерде!
Мукъайт олмакъ керексиз,
Менден узакъ кетменъ сиз!

1983 с.

КИРПИ

Чименликте балалар
Топны тепип ойнайлар.
Амет келип сёз къата,
Шу оюнны токътата:

— Достлар, мен ёлда бакъсам,
Томалакъ бир шей ята,
Алайым, деп токъунсам,
Ине элиме бата.

Токътады бираз Амет,
Сонъра къопты къыямет:
— Кирпи! Юрюнъ, бакъайыкъ!
Койге алып къайтайыкъ!

Балалар чыкъты ёлгъа,
Расткельдилер йылангъа,
О, башыны узаткъан,
Уджюмге азырлангъан.

Кирпи шу анъ къабарды
Ве атылды йылангъа,
Къапты онынъ тамагъын
Ерге тиреп аягъын.

Чекти сонъра кенаргъа.
Дешет бу балаларгъа.
Йылан бираз тепренди,
Чокъкъа бармай, джан берди.

Кирпи тез-тез къакъынды,
Этрафына бакъынды,
Бизни корип четленди,
Инелери тикленди.

Насыл джесюр бу айван!
Не олсун онъа йылан!
Тюшюндик бизлер текрар,
Чыкъардыкъ бойле къарар:

Бир чувалгъа сарайыкъ,
Оны мукъайт алайыкъ...
Мына, биз кельдик эвге,
Тепси де толды сютке...

О, тыпыр-тыпыр чапты,
Этрафны къокълап бакъты,
О, бизге тез алышты,
Эв ичинде къарышты.

— Кирпи ненен кечине?
Суаль берди Эмине.
— О, чѣль сычанны талай,
Файда кетирип яшай, —

Ангълатты онъа Ридван, —
Пек файдалы бу айван.
Биз буны пек эследик,
Оны эсир этмедик.

Бир кунъ къапыны ачтыкъ,
Кирпичик чыкып къачты.
Тийменъ, балалар, кетсин!
Койлюге ярдым этсин!

1983 с.

МЕРАБА, МЕКТЕБИМИЗ!

Мераба, эй, мектебимиз!
Окъуйджакъмыз! Севинемиз!
Меракъкъа истеклер ашлап,
Окъувны гъайретле башлап,
Арзу ёлуна чыкъайыкъ,
Бильгимизни арттырайыкъ.
Яз-татильнинъ зевкъынен
Бир яш даа атладыкъ,
Энди тирнек, эм гъайретнен
Окъув йылын башладыкъ.

1984 с.

ДЖЕНК КЕРЕКМЕЙ БИЗГЕ!

Къартбабамнынъ сачлары,
Къар киби акъ башында,
Онынъ ёкътур сол къолу,
Озю етмиш яшында.

Джесюр олгъан къартбабам
Фашистлернен куреште,
Къолун дженкте джойса да,
Джанбаз олгъан эр иште.

Къыртыш ерни бир къолнен
О, гъайрет иле сёккен,
Берекет бол олсун деп,
Чокъ ишлеген, тер тёккен.

Арпа, богъдай, эм бостан
О, къыртыш ерге сачкъан,
Къолу тийген Янъы Ер
Гуллеген — чечек ачкъан.

Насыл этип юваджакъ
Къартбабам тек къолуны?
Ярдым этмеге борджлу
Урьмет эткен торуны.

О, дженклешти, чалышты,
Аджымады озюни,
Эйбет иле бакъайыкъ —
Биз ынджытмайыкъ оны.

Улу Ватан дженкининъ
Джесюрлер икяесин
Хатырына тюшюрип,
Бизлерге тарифлесин.

Хатырлавлар онда чокъ,
Динълемеси меракълы,
Ватан ичюн курешкен
Эр заман олур акълы.

Онъа ошамакъ арзым,
Будыр меним ниетим —
Эял иште билинир
Адамларнынъ кыймети.

Биз сёйлеймиз эр кеске:
«Дженклер керекмей бизге!
Дженк истеген вахшийлер,
Ич аман олмаз сизге!»

1984 с.

ФЕРМАДА

Анам фермада къушчы,
О, пек керекли ишчи,
О, ишинде ибретли,
Эр кес ичюн кыйметли.

Мен бу ишни бегенем,
Эр кунь фермагъа келем,
Анама ярдым этем,
Эм къушларгъа ем сепем.

1984 с.

НИЯРЧЫКЪ

Къартбабасы ве Нияр
Эктилер ерге хыяр,
Осип чыкты хыярчыкъ,
Япракъ ачты уфачыкъ.

Кунеш оны кыыздыра,
Япрачыгъы кыывыра,
Суваргъан сайын Нияр,
Гурьленип осе хыяр.

Ешилъ япракъ ичинде
Ачты сары чечеклер,
Балкъуртчыкълар устюнде
Чечектен бал ичелер.

Афта кечти арасы,
Орькенлернинъ сырасы
Тазе хыяргъа толды,
Берекети бол олды.

Къуванч сарды Ниярны:
— Бу эял эмек, — деди.
Башта тазе хыярны
Анасына кетирди.

1984 с.

АЙВАНАТ БАГЪЧАСЫНДА

(Йыр)

Айванат багъчасында,
Тереклер талдасында
Отургъан шенъ кукуккъуш
Тебрикледи бизни хош.

Кукуккъуш, кукуккъуш,
Тебрикледи бизни хош.

Андан кеттик аювгъа,
Бакъсакъ, ята байылгъан,
Шимди аюв тураджакъ,
Ошлу-зевкълы ойнайджакъ.

Ойнайджакъ, ойнайджакъ,
Вай, не зевкълы оладжакъ!

Онъа якъын сырада
Филь юре бош къорада,
Хортумыны далдыра,
Устюне сув ягъдыра.

Санки ягъмур ягъдыра,
Ерде гольчик къалдыра.

Чевремиз буюк мейдан,
Мында тура керкидан.
Къойгъанлар адын «Эльмаз»,
Патлакъ козьлю ярамаз.

Ярамаз, ярамаз, —
Кимсе якъын барамаз.

Буюк къафесте къаплан
Кийик сеснен багъыра,
Онъа зиль туткъан арслан
Боюн созып айкъыра.

Эй, арслан, эй, арслан!
Вай, не дюльбер бу айван!

Уфачыкъ пони атчыкъ
Чекип юре файтончыкъ.
Биз файтончыкъкъа миндик,
Кезинтини бегендик.

Кезиндик, эглендик,
Кезинтини бегендик.

1984 с.

МЫШЫГЪЫМ

Мышыгъымнынъ ады Мырза
Сычанларны пек къоркъуза.
Мышыгъымыз алтын тюз,
Биз оны пек севемиз.

Геджелери ич юкъламай,
Сабагъадже эп къаравлай,
Онъа ярдым керекмез,
Сычанларны тута тез.

Тута-ташлай бир къач кере,
Ойнап-ойнап, пек кейфлене,
Панджасын саплай сакин,
Сычанны къапмай лякин.

Сычан эппей къача ондан,
Мырза оны текрар тута.
Сычанларгъа авлана шай,
Мырза сычан тутып яшай.

2013 с.

КОПЕЧИК

Бизде копечик яшай,
Къара бурун, къара козь,
Айтсанъ онъа татлы сёз,
Къуйручыгъыны саллай.
Къырымджа лафны пек динълей,
Къулачыкъларын тиклей.

2013 с.

КОБЕЛЕК

Кобелечик кобелек,
Санъа мында не керек?
Чечек ренкте къанатынъ,
Чечеклерге къонасынъ,
Санки де сакъланасынъ,
Алдатасынъ сен мени,
Тутсам, севеждем сени.

2013 с.

СОФРАМЫЗДА БОЛЛУКЪ БАР

Алименинъ битасынынъ
Сыгъыры бар пек дюльбер,
Откъа тойса, елин толса,
Сют сагъа ишкыр эллер.

Тойып келе отлап чёльден,
Къатты, сыджакъ елининден
Шырыл-шырыл сют сагъыла,
Сютке къопкъа шу анъ тола.

Джумерт шайлы битасынынъ
Пек севемиз софрасыны,
Софрада сют, пенир, къаймакъ,
Ич олурмы онъа тоймакъ?!

Не яхшы бу бол берекет,
Тойып аша, сонъ дуа эт:
«Эльхамдулля! Сагълыкъ олсун!
Софрамызгъа нимет толсун!»

2016 с.

КЪУШ АЗБАРЫНДА

Къуш азбары ичинде,
Онынъ тамам төрюнде,
Бутюн къушлар топлангъан,
Бири-бирин пек ургъан.
Ортада агъач кутюк,
Устюнде чапкъын хораз,
Кокте уча къара тюк,
Къычырыкълай эркек къаз.
Афакъаны къозгъалгъан,
Хораздан джаны янгъан,
Чёкючинен котеклей,
Къара туюкюн тинтиклей.
Къоймай ашагъы хораз,
«Гъакъ!» багъыра безъ къаз,
О, гольге къача ялдап,
«Къуртулдым», дей гъакъылдап.
Пек къоркъа сувдан хораз,
Чыкып силькинди бираз,
«Ко-ко-ре-ко-о!» — багъырды,
Кене кутюкке чыкты:
«Эписи бир мен енъдим,
Курешмеге пек бильдим!»

2016 с.

БУДЫР БИЗИМ КЕРЕГИМИЗ

Къырым бизим Ватанымыз,
Акъылымыз, идрагимиз,
Ёлумыз кенъ, эм де ярыкъ,
Урф-адетни унутмайыкъ.

Отъкюр аэнк шиирлерни,
Шенъ-шерамет оюнларны,
Яшайыштан левхаларны,
Йырлар, тюркю, макъамларны.

Косьтерейик озюмизни,
Къорчалайыкъ тилимизни.
Халкъ оларакъ, бар акъкъымыз,
Бу топракъта тамыр халкъмыз!

Севги олсун, эм джумертлик,
Арамызда мераметлик,
Тербиели, эм тертипли,
Дигерлерге чокъ ибретли

Олып оссюн несилимиз,
Будыр бизим керегимиз!

2016 с.

АЙШЕ

Къырымлар кызы Айше,
Козю мавы мелевше,
Къыяфети индже, назик,
Гимнастикагъа чабик.

Япа бедийй усуллар,
Шашып къала бакъкъанлар,
Сейирджилер дей: «Машалла!»
Осип буюсе, иншалла,

Гъалебечюн чалышыр,
Онъа медаль ярашыр,
Намы чынглар бу кызнынъ,
Халкънынъ шурет йылдызын!

Ол сен шанлы, муляйим,
Алгъышлармыз эр даим,
Ватанынгда юз йыл яша
Несильнен ян-янаша!

2016 с.

САНСАРЧЫКЪНЫНЪ ОМЮРИ

Терекнинъ кевдесинде
Тапып аралыкъ,
Сансарчыкъ сайгъан буны
Озючюн лайыкъ.
Аралыкътан ичке кирип,
Тап теренге,
Бол ювачыкъ оны япып,
Ичин кенълеткен.

Сансарнынъ ашы:
Емиш, фындыкъ, эм джеviz,
Дюльбер тюкю
Безлы-сарылы, темиз.
Йылдырым киби чабикъ,
Секирип юре,
Къара тюйме козылери
Чевре тешкере.

Эр тарафкъа сансарчыкъ
Юксектен бакъа,
Теректен йылан тюшер,
Дие, пек къоркъа.
Чюнки дуйдурмай,
Пытакътан саркъкъан йылан,
Сансарчыкъ ичюн ола
Биринджи душман.

Йылан терек устюне
Яваштан чыкъса,
Вакътынде керек онъа
Хавфны сезмек.
Йыланнынъ тили чыкъып,
Сансарны чакъса,

Бойлесинде йыланчюн
О, олур емек.

Уфачыкъ айванчыкъкъа
Сакът яшамалы,
Телюкеден сактынып,
Аш ашамалы.
Аш топлай ювасына
О, бутюн язда,
Чюнки ачлыкъ чекмейджек
О, къара къышта.

Сансарчыкъ ич ушюмей,
Сыджачыкъ тюкю,
Къыш кельсе,
Йылан юкълай,
Ондан ёкъ къркыу!

2016 с.

КЪОКЪЛА

Мен къалем, кягъыт таптым,
Къокъла ресими яптым,
Къашы къара, юзю беяз,
Лякин къокъла юваш бираз.
О, юрегимде яшай,
Масаддаки кыызгъа ошай.

2017 с.

БИЛЬГИ

Сен окъувгъа бер къарар,
Онџан ич кельмез зарар,
Деделер: «Окъунъ», деген,
Окъувдан файда кельген.

Окъувда олса къальбинъ,
Сербест олур фикиринъ,
Сен огде кет бильгиде,
Бильгинъ керек эр ерде.

2017 с.

АЛИМЕ

Истек этсе Алиме,
Макъсадкъа мытлакъ ете.
Алгъышлай эп сейирджи,
Конкурста о, биринджи.

Йырла, къызчыкъ, хошнут дюнъя!
Кучъю сестен чынълай дерья.
Кунеш шавлелерин сача,
Сесленип, тап гуллер ача.

Къызнынъ артист къыяфети,
Шенълик севген бар адети.
Къашы сытымасын, кульсин
Дудагъында хош тебессюм.

Ана юрту Къырымда
Медениет ёлунда,
Чалышмагъа азырлар
Ватан севген эвлятлар...

2017 с.

ЭДЕМ

Эдем узун бойлу, лятиф,
Истеги чокъ, этмей тариф.
Сыфаты да далфидан,
Музыкагъа о, севда.

Йымшакътыр табиаты,
Пек къавий истидаты,
О, аккордеонны чала,
Бундан пек мемнюн къала.

Макъамларгъа да чебер,
Халкъ беклей гъалебелер.
Къувандырсын шан-шуретинъ,
Гъурурлансын озъ миллетинъ!

2017 с.

КЪУШ ВЕ АЙВАНЛАР

Ватанлары ачыкъ кок,
Къушчыкъларгъа сынъыр ёкъ,
Къанат керип учалар
Сербест джианда олар.

Къашкъырны къашкъыр ашамаз,
Къаргъаны къаргъа чокъумаз,
Джыныслары бир олгъанлар
Бирлик олып яшагъанлар.

2017 с.

АЙНЕДЖИ ТИЛЬКИ

Бир адым япып огден,
Къачты тавшан тилькиден,
Ювасына чапып кирди,
Юречиги пек секирди.

Ачувланды ач тильки,
«Къартайгъандырым, бельки,
Кене койге барайым,
Мен кумеске далайым».

Юрьди койнинъ чевресинде,
Тавукълар бар кумеслерде,
Копеклер пек авлады,
Тильки исе къоркъмады.

«Олар эписи багълы», —
Дегени пек де акълы.
О, тутты бир тавукъны,
Куместе махшер куню.

Къачты тильки гурь дагъгъа
Тавукъны ашамагъа.
Къартайгъанда, тилькининъ
Хырсызлыкъкъа къалгъан куню.

2017 с.

ДИЛЯРА

Рессам къыз Диляра,
Къолчыкълары пек чебер,
Фырчы боягъа дала,
Япа гузель ресимлер.

Къызчыкъ Къырым гузели,
Къаверенки козьлери.
Усталыкънен янаша,
Рессамлыккъа тырыша.

Дерсин бере аляджи,
Боя керек, яхшы фырчы,
Рессам ишин севмеси,
Керек вазгечмемеси.

Оджанынъ сёзю догъру,
Къыйын рессамнынъ ёлу,
Арзусындан ич къайтмай,
Ресим япа токътамай!

2017 с.

СПОРТЧЫ ЭЛЬДАР

Йигит Эльдар, о, спортчы,
Табиаты етекчи,
Хаялы — огте кетмек,
Мытлакъ макъсадкъа етмек.

Козъ ташлай юрт къызлары,
Севдалы базылары,
Къызларнен о, муляйим,
Хош лаф эте эр даим.

Лякин Эльдар даа яш,
Яшлыкъ ели мийинде,
Олмаз омюрде сырдаш,
Чокъ истеги фикирде.

Яшы осе, кевделеше,
Адалелер къавийлеше,
Келеджекте макъсады —
Шуретлемек сойадын.

Бизим яшлар пек атик,
Туткъан ишине чабик,
Олар юртнынъ чин къошагъы,
Ельпиретир юрт байрагъын!

2017 с.

РЕСУЛЬ

Ресуль мултиклер севе,
Келишелер кейфине,
Къашкъырлар ве зурафелер
Инсан киби сёйленелер.

Динозавр онда чокъ,
Къарынлары даим токъ,
Оларны тизиштире,
Бойларын келиштире.

Бу огъланчыкъ пек зийрек,
Табиаты табий,
Эдждаттан къалса керек,
Ашкъы, зеини къавий!

2017 с.

ПСИЙЧИК

Бир уфачыкъ псийчик
Чыкъкъан ёлга, миявай,
Джойгъан анасыны о,
Пек аджыныкълы агълай.

Агълама сен, псийчик,
Ананъ мытлакъ келеджек,
Авай санъа сычанчыкъ,
Сени онен беслейджек.

Мышыкънынъ тюкю чубар,
Корьдим, яваштан кельди,
Баласыны тез тапар,
Агъызында сычан бар.

2017 с.

МЫШЫГЪЫМ БАР БЕМ-БЕЯЗ

Къыш кельсе, къача сувукътан,
Чыкъмакъ истемей аяттан,
Къоркъуза оны аяз,
Мышыгъым бар бем-безд.

Яхшы биле килимчигин,
Ялап ята пуф-тюкчигин,
Язда ич бош отурмай,
Сычанларны къаравлай.

Козъчиклери мавы тюсте,
Сычан авлай эм куместе.
Авжды мышыкъ яшай бизде,
Сычан олмаз эвимизде.

2017 с.

МЫШЫЧЫГЪЫМ АСИКА

Мышычыгъым Асика
Къумгъа азбаргъа чыкъа.
Асикачыкъ, Асика,
Чеврени къокълап бакъа.

Битама тюшти замет,
Къошулды онъа хызмет.
Мышыкъ алсангыз эвге,
Къатланырсыз заметке.

Ойнакъ о, пек ойнакълай,
Санки кимдир кытыкълай,
Кульдюре, хошнут оламыз,
Япкъанларын багъышлаймыз.

Мышычыкъны пек седемиз,
Керек тербие беремиз.

2017 с.

БОГЪДАЙ

Ер устюнден учкъан торгъай,
Чёкючинде тута богъдай,
Анъкъавланып учкъанында,
Богъдай тюше агъызындан.

Лякин ерге тюшкен богъдай
Къуванчындан осип башлай,
О, олмады аш торгъайгъа,
Олды урлукъ о, тарлагъа.

2018 с.

ФУТБОЛ

Футбол оюны къабаджа,
Топнынъ озю де къаттыджа.
Ойнап-ойнап тыгъыртмалы,
Къапыгъа тараф айдамалы.

Бу иште макъсад ве тирнек
Футболджыгъа мытлакъ керек.
Топны чильтерге кирсетмек,
Гол урып, мензильге етмек.

Сейирджилер пек къуванып,
Футболджыгъа элин чырпа,
Аякъ устюне атылып,
Бойле оюндан зевкъ тапа.

Футбол оюнджыгъа багълы,
Бильгисинде усталыгъы,
Топны чильтерге кирсетмек
Талап эте ондан тирнек!

2018 с.

МАНТАР

Эр бир мантар кѡалпакъ такъа,
«Узь мени!» — деп, санъа бакъа.
Кѡалпагъыны пек бегендим,
Узьмек ичюн мен эгильдим.

«Оны узьме! — деди Вели, —
Чюнки о, пек де зеэрли».
Элимни тез чектим ондан,
Зеэрли олгъан мантардан.

Бу куньлерде мантарларны
Япыкъ ерде чокъ асрайлар,
Зеэрли ич де олмайлар,
Ормандан джыйма оларны!

2018 с.

ТОПЧЫКЪ

Не гузель топчыкъ,
Ойнай оюнчыкъ,
Балалар къолу
Секирте оны.

Уча юксекке,
Айланып къайта,
Балалар эли
Оны тез тутта.

Бири-бирине
Атышып топны,
Тюшюрмей ерге,
Бозмай оюнны,

Турмай секирте
Балалар топны,
Татиль вакъытте
Битмез оюны.

2018 с.

КЪАРТБАБАНЕН ТОРУННЫНЪ СУБЕТИ

«Дюньяда енъсин деп эйилик,
Не япылсын, олсун етерлик?»
Къачынмай торун соравындан,
Чокъ шей корьген къартбабасындан.

«Анъласанъ сен, — дей къартбабасы, —
Эйилик адамнынъ сиясы,
Эйиликтен юреклер нур сача,
Яхшы иштен гуллер ача чокъча.

Эйиликтен кызына гонъюль,
Кемлик япма сен, ондан тюнъюль.
Кунештен кельген киби ышыкъ,
Эйилик япсанъ, дюнья ярыкъ.

Душманлыкътан догъа залымлыкъ,
Залымлыкътан догъа душманлыкъ,
Экиси де ярыкъ дюньяда
Иштиракчи ярамазлыкъта.

Софра къур сен севап ишлерге,
Омюр кулер саф кишилерге.
Залымлыкъ чиркин шей, ярамай,
Яхшы сёзлернен о, анъылай!»

«Къартбабам, бар меним къарарым:
Энди тек эйилик япарым.
Саде адам олып яшайджагъым,
Озь юртума садыкъ оладжагъым!»

2018 с.

ИЧ КЪАЛМАНЪЫЗ ОКЪУВДАН!

Бинъ докъуз юз къыркъ дёртте
Дженк ич битмей, эп кете...
Насыл олсун окъумакъ?
Керек джанны къртармакъ.

Мектеп ёкъ. О, узакъта,
Бараклардан авлакъта.
Беш бала тек къатнады,
Дёртю бармай, ташлады.

Ташламады къыз Эмине...
Аягъында чызмалары,
Кийген сарып чылгъавларны,
Ёлда бир озю кете.

Бабанынъ арбий чызмалары
Пек керек олды сувукъ къышта,
Къыз оларны кърута
Мектепнинъ собасында.

Чельде юре чакаллар,
Бала киби, агълайлар,
Баба берди фенерин:
«Корюнсин юрьген еринъ!»

Басса, фенер гъыжылдай,
Чакал къачып, выйктылдай,
Ярыкътан чакал къркъа,
Санки де ола тонкъа.

Ярыкълатып ёлуны,
Къыз къачыра чакалны.
Къыш айлары кърарлыкъ,
Ёл янында мезарлыкъ.

Биталар ята анда,
Дуа окъуй оларгъа,
Ислям дини къанында,
Сыгына дуаларгъа.

Сагъ олгъанда биталар,
Дуа огретти олар.
Къызчыкъ къоркъмадан кете,
Дуалар ярдым эте.

Кокни ярыкълата ай,
Бала кете къоркъмадан,
Мектепке о, кеч къалмай,
Оджалар оны макътай.

Эки йыл шай къатнады,
Дуалар къорчалады,
Бильги алмакъ ичюн о,
Аджымады кучюн о.

Бакъынъыз сиз къызчыкъкъа,
Истей бильги алмагъа.
Сиз де къалманъ окъувдан,
Ибрет алынъыз ондан!

2018 с.

ЭР БИР ТЕРЕК ШЕРЕФЛЕНСИН!

Фикир этсенъиз, балалар,
Темиз ава бере дагълар.
Дагъ олмаса, сув да олмай,
Дагъсыз ерге къушлар къонмай.

Осьтюрьмекчюн сагълам терек,
Бир чокъ йыллар кютмек керек.
Пластмасстан нарат япамыз,
Дагъ тереклерни сакълармыз.

Гурь оссин Къырым дагълары,
Фышкъырсын дагъ чокъракълары.
Шенъ озен акъсын денъизге,
Гузель Къырым кульсюн бизге.

Балалар, Юртны къорунъыз,
Ешилъ дагълар байлыгъымыз,
Дагъларнынъ артмасы керек,
Шерефленсин эр бир терек!

2019 с.

ТЕРБИЕЛИ КЪЫЗ ЭЛЬМАЗ

Тирнекли уфакъ Эльмазчыкъ
Окъуй биринджи сыныфта.
Къавий зеинли бу къызчыкъ
Даим булуна ог сафта.

Къатнагъанда багъчасына,
Арифлерни тез огренди.
Ресими бар чантасында,
Оджасы оны бегенди.

Табиаткъа о, дикъкъатлы,
Ресимлери пек меракълы.
Къулангъаны эр бир дефтер
Корюништен темиз, дюльбер.

Окъумагъа о, пек севе,
Чабик окъуп, о, севине.
Эвде лафы озъ тилинде,
Бу мытлакъ шарт, лязим эвде.

Битасы пек себеп бунъа:
«Къазакъ тили кечмей манъа,
Озъ тилини эр кес бильсин,
Бильмегенлер, тез огренсин!»

Дей къартана джиддий бакъып,
Оглюгини бельге такъып.
Эльмазны бегене эр кес,
Окъувгъа къызчыкъ пек авес.

2020 с.

КЪЫРЫМ ТАВШАНЫ

Муляйим, дюльбер тавшан ер тюбю ювасында балаларыны кѣалдырып, озю орман-дагыгѣа, отламагѣа чыкѣа. Отлап тойса, елинине сют топласа, балалары да тояджакѣ.

Тавшан пек севимли айванчыкѣ. Кѣулакѣларынынѣ уджу ве буруны кѣара. Аякѣларынынѣ уджлары да кѣара. Тюкчиги кокюльтюм тюсте.

Уфакѣ, пуф топчыкѣларгѣа бенѣзеген, тыпкѣы анасы тюсте тавшанчыкѣлар, озѣлерини пек севдирелер. Орман ичинде анасынынѣ козетюви астында яшамакѣ, олар ичюн буюк бахыт. Ве оларнынѣ санки бундан хаберлери пек бар кибилер. Ойнаша, секиршелер. Амма юваларындан узакѣкѣа ич де кет-мейлер. Ана тавшаннынѣ тенбиесини акѣылында туталар, бир вакѣыт унутмайлар.

Отлавдан кѣайтаджакѣ аналарыны пек беклейлер. Аналары да оларны пек сагѣынып, чапа-чапа, секирип келе. О, кельген сонѣ, эписи ювагѣа кирелер ве ана тавшан, янашалап ята да, джылы, ягѣлы сютке алышкѣан тавшанчыкѣларны эмиздир-меге башлай.

Чокѣ тойып ашасалар, тездже балабан оладжакѣ ве ана тавшан оларгѣа орманда насыл сакѣт яшамакѣны огретеджек.

Бу сефер ана тавшаннынѣ отлап кельмеси телюкесиз кечкен эди.

Асылында ана тавшан пек сезгир, отлагѣанда, анда-мында тез-тез бакѣып алгѣан адети бар. Я, не ичюн кѣоркѣмасын? Тесадюфен кѣашкѣыр келе билер. Лякин ана тавшан бу вахшийнинѣ кѣокѣусыны тап узакѣтан сезе ве шу анѣ отлар арасындан секирип, узакѣ олмагѣан ювасына кирип кете.

Келеяткѣан кѣашкѣыр не кѣадар яваш, пыса-пыса, тамшана-тамшана кельсе де, тавшан эр вакѣыт ондан эвель ювасына кирмекни беджере. Силекейлери акѣып кѣалгѣан кѣашкѣыр: «Ах, туткѣан олсам, амма да ашайджакѣ эдим!» — деп хаялланып кѣала.

Лякин тавшан ичюн кѣашкѣырнынѣ панджаларындан кѣачып етиштирмек де озѣ-озѣлюгинден олмай. Бу вакѣытте

ананынъ юреги еринден къопкъан киби ура, дешетли дюкюль-дей. Онынъ сыкъ-сыкъ нефес алгъаны, бурунына бакъсанъ да, пек яхшы корюне, чюнки бу арада бурунчыгынынъ делик-лери, юреги киби, сыкъ-сыкъ, де къапала, де ачылалар. Юре-чиги бираз сакинлеген сонъ: «Къуртудым!» къуванчы иле, ер туюбю ёлунен, тереңде булунгъан ювасына, юрегининъ пар-часы — балачыкъларына ашыкъа. Оларны дакъкъа сайын сют-нен эп ашата. Тавшанчыкълар тойгъан сонъ, ювада кейфленип чыйкъылдаша башлай, къыбырдана-чапыша болдуралар ве, не исе, юкълап къалалар.

Тавшан белли бир вакъыт кечкен сонъ, балачыкъларыны йыртыжды къашктырдан, тилькилерден пек къорчалай, олар-гъа къачмакъ ёлларыны огрете. Дагъгъа насыл чыкъмакъ ве телюке догъгъанда, насыл къачмакъ кереклигини озюнинъ эр кунъки арекетлеринен эп косътере, тавшанчыкъларына, къаш-ктырны алдатып, ер туюбюне къачмагъа алыштыра.

Ер туюбюндеки ёлларнен тавшанчыкълар орман-дагънынъ эр бир кошесине чыкъа билелер. Ахмакъ къашктыр исе, бир деликни къаравлап отургъанда, тавшанчыкълар бир чокъ дигер деликлерден, кереги киби, файдаланалар. Олар къашктырны насыл алдатмасыны аналырандан пек яхшы огренелер.

«Балаларым, къашктыр бизни ашамагъа истегени ичюн, о, биз, тавшанларны, къачып етиштиргенимизде къабаатлай, ондан омюрингъиз бою сакът олып яшамагъа керексиз. Бойле вакъытте, сиз ичюн энъ ишанчлы юва — ер туюбю», деп огют-лей ана тавшан.

Тавшанлар, хавф алтында яшасалар да, учъ айдан учъ айгъа балалайлар, онынъ ичюн дагъ-орманда ич де эксильмей яшай-лар.

2019 с.

НЕСИР ЭСЕРЛЕР

АЗИЗ АНАМ

Мен анамны озгъарам... Бу буюк шеэрге о, мени ёкълап кельди. Оны тренге минсетеджегим... Анам эвимизге къайта, мен къалам, чюнки мында окъумагъа кельдим. Анам энди бу уютнен яшай: мен окъусам, бильгили мутехассыс олсам, о, дюньяда озюни энъ бахтлы адам саяджакъ.

Анам!.. О, меним янымда, вокзалда. Узун скемледе отурамыз.

О, мангъа чокъ шейлер айтты, энди индемей. Мен де сусам.

Тюшюнем, эджанланам: «Бу назик инсан — меним азиз Анам! Бу мучеси уфачыкъ къадын мени догъурды, мангъа дюнья юзю корьсетти, буютти».

Озюме де бакъам: «Меним киби пельван мучели йигитни асрады, кемалына кетирди, кене де озюни унута, мени къайгыра. Ана — дюньяда энъ улу зат!»

Бу тюшюнджелернен кене анама бакъам. Оны къучакъламакъ: «Анам, аначыгъым», деп эркелейджегим келе. Яхут къайтып, кене уфакъ огъланчыкъ олып, онынъ къучагъында ерлешип отурмагъа истейим. Онынъ аналыкъ сыджакълыгъы, севгиси эбедий менимнен. Меним бахтыма. Сагъ ол, Анам!

Чокъ отурмадыкъ. Трен кельди. Ёджулар вагонларгъа толушып башладылар. Анам раатсызланды:

— Айды, балам, джигерим, сагълыкънен къал. Озюнтъе мыкъайт ол, хасталанма! Яхшы окъу! Мен язарым, сени ёкъларым, — деп, аякъларынынъ уджуна котерилип, козьлеримден опыти.

Мен де анамны къучакъладым, багъырыма сыкътым, яхшы окъумагъа сёз бердим.

Оны вагонгъа ерлештирген сонъ, озюм къайтып тюштим.

О, пенджереден бакъа. Козьлери яшлы. Мен онынъ гонгъюни котермек истедим, — кулюмсиредим. Анам да козьяшларыны сильди, кулюмсиреди.

Трен кочти.

— Сагълыкънен къал, балам!..

Мен вагоннынъ янашасында юрип, онъа къолумны девам-
лы-девамлы саладым, суръатыны чабиклеткен треннинъ
артындан бакъып къалдым. Дудакъларымдан шу сёзлер
озъ-озълюгинден текрарландылар:

— Сагъ ол, азиз Анам!

1985 с.

АНА ДУЙГЪУСЫ

Укюмлю серт ельнен бир олып, къар бораны ананынъ
бетине урды. Санки бу ель оны арткъа къайтармагъа ве огте
йибермемеге ниетинен уфюрди. Лякин ананынъ озъ баласына
севги дуйгъусыны не токътата ве не къайтара билир? О, эп
огте ынтылды. Дюнъя тургъандан берли ойле. Ана дуйгъу-
сыны, баласына сонъсуз севгисини даа ич бир къувет токътат-
тып оламагъан.

«Эгер ана севгиси бу дюньяда олмаса, инсанлыкъ да ёкъ
олур эди, бу дуйгъусыз омюр догъамаз эди», деген фикир
ананынъ мийинде айланды. Бундан эеджаны даа къозгъады
ве юрегине сыгъмагъан дуйгъу, адымларыны тезлештирмеге
итеди ве о, бутюн къуветини топлап, кене борангъа къаршы
юре башлады.

Эки кунъден берли токътатай сызгъыргъан къар бораны
эр ерни ап-акъ къалын ёргъаннен къаплады. Кой ёлунынъ
изи зорнен айырыла. Ана бир дакъкъа биле токътатады. Бир
аягъы терен къар ичине баткъаны алда, о, тез-тез дигерини
котерип алды ве эп огте юрьмеге тырышты. Шиддетли ель
онынъ башындаки шалыны юлкъа, санки устюнден сыдырып
аладжакъ ола. Ананынъ юзюне, козюне къар урула. О, имдат
истеген киби этрафны козетти. Инсан деген инсан корюнмей
эди.

Бу ана Къырымгъа къыз къардашыны ёкълап кельген эди.
Амма шимди аджеле суретте кене Озьбекистангъа къайтмакъ
керек.

«Ёлумы джоймай, бу Бештеректен таш ёлға чыкъса эдим. Анда, эльбет де, машиналар юредир». О, бойле уютнен эп огте кетти. «Бу телеграмманың Ташкенттен кельгени не экен, бу аджеле чагырув не демек?» тюшюнджеси юрегини хыр-палады. Бирден юрегинде санчы ис этти. Лякин апансыз бу агъры тезден сакинледи ве о, кене ёлуны девам этти. Таш ёл, не исе, корюнди. Ёл бус-бутюн бузлу эди. Эм де токътатамай ягъгъан къар, тюптеки бузны яхшы ортъкен. «Тюф, тюф, бойле ёлда машиналар юрип ола экенлерми?» къасевети ананы раатсызлады. Даа бир парча ёл бою кенарчыгъындан юрьген сонъ, токътатп къалгъан бир машинаны коръди. О, энди бош эди. Айдавджысы, бесбелли, ярдым кыдырып кеткен. Ана терен тюшюнджеге далып тургъан вакъытте, аякълары эки тарафкъа тайды. О, йыкылды. Тырмаланып, зар-зорнен аякъкъа тургъан сонъ, юрьмеси кыйын олса да, кене ич токътатады. «Акышамгъадже шеэрге етип олса эдим. Ах, не ола ёл бою артымдан бир де-бир машина етсе ве токътатп, мени алса», тюшюнджесинен кетти. Ананың истеги олгъаны киби, о, уютнен артына айланып бакъкъанда, автобус кельгенини корип, абдырады ве четке чекилип, автобускъа къолуны котерди. Лякин адамларнен толугъа автобус яваш юрип, янындан кечип кетти. Оны алмады. «Я, бойле бузлу ёлда насыл етип токътатсын», — деп тюшюнди о, айдавджыны акълап ве огте кетмесининъ бир дакъкъасыны джоймай юрьди.

Огдеки ёлнынъ эки тарафында обаланып къалгъан къар, адам боюнджа юксельген. «Ёлны ачкъан трактор оны тек бойле ача бильген», деп тюшюнди кете берген ана. Кимер тарджа ачылгъан ерлерини тез-тез кечмеге тырышты, чюнки артындан бир де-бир машина кельсе, бу ерде чекильмесининъ чареси де ёкъ эди. Юрювден бир тамам такъатсызлангъан, болдургъан ана, ёлнынъ четине басаджакъта, къаргъа батып къалды. Чукъурдан зорнен чыкып, кене улугъан ельге ве бетине шыпыргъан къаргъа къаршы кетмекни токътатады. Шеэрге даа пек узакъ. Амма къаш къаранлыгъы энди тюшип башлады. Лякин эр ер ярыкъ, этрафта яткъан къар эр ерни ярыкълата. Бир арада ана артындан мотор давушыны эшитти. Айдавджы машинаның зилине басты ве ана четке

чекиле башлады, амма чекильмеге ер ёкъ эди. Насыл олса да, о, кене де чекильди, ёл берди. Айдавджы исе, эп машинанынъ зилини къычырта. «Я, чекильдим де!» — сёзлеринен ана зорнен артына айланып бакъты. Къолунен ишмар этип, айдавджы оны чагъыра эди. Уфакъ автобусчыкъ исе, ёл бузлу олгъанындан, йылышувыны ич токътатып оламай. О, ананынъ янындан тайып кетти ве айдавджы: «Пешимден юрюнъ, шимди токътатырым», деген мананен къолуны саллай берди. Ана артындан чапты, амма аягъы тайып йыкъылды. «Аягъымнынъ дамарына бир шей олды, гъалиба», — диерек, о, чыдалмаз агъры ис этти.

...Айдавджынынъ сыджакъ къоллары онынъ бетине токъундылар ве: «Эбет, бу гъарип къадыннынъ бир джиддий иши олмаса, бу боранда ёлгъа чыкъмаз эди», деп тюшюнди о.

— Турып оласызмы? — огълан онынъ къолтугъы тюбюне кирип, котерди. — Юрюнъ, машинагъа минейик. Шеэрге кетесиз, гъалиба.

— Эбет, балам, шеэрге бармакъ керегим. Къызымдан аджеле телеграмма алдым, — ана зайыф чыкъкъан сеснен лаф этти. Аягъындаки агърыдан нефес алувы кыйынлашты. Лякин агърысыны басып, адымларыны зорнен алып, машина ичине кирди. Ёл бою экиси де бир талай вакъыт сусып отурдылар. Баягъы ёл юрюльген сонъ, огълан:

— Сизни шеэрде къайсы ерде тюшюрейим? — деп сорады.

— Вокзалда. Мангъа поезд керек, балам.

Шеэр ичинде машинанынъ юрьмеси энди къолайджа олды ве айдавджы тезден:

— Мына, кельдик. Бу вокзал, — деди.

Миннетдарлы ана онгъа:

— Адынъны айт, балам, — диерек, мераметли козьлерини онгъа тикти.

— Адым Володя, — деди айдавджы ве самимий кулюмсиреди.

— Сагъ ол, Володя, огълум, омрюнъ ярыкъ, бахтлы олсун. Балам, дюньяда сенинъ киби мераметли адамлар не къадар чокъ олса, бу гузель дюнья о къадаргъадже даа гузель ве даа да яхшы олур. Яхшылыкъ ве мераметлик деген шейлер адамлар ичинде муаббетлик ве достлукъны пеките, — деди ана ве онгъа

таба узанып, Володянынъ козюнден опти, машинадан тюшти. Юрегиндеки толып ташкъан аналыкъ дуйгъусы козьлерини яшкъа толдурдылар. О, эль явлугъыны чыкъарып, козьлерини сюртти. Кочип кеткен машинанынъ сигнал берювине къолуны салап къалды.

1986 с.

ЯЛАНДЖЫ АЗАТЛЫКЪ

I

1941 сенеси. Яз куню дженк башланды. Шу куньден он бир яшында Эминечик чокъ азаплар корип кечирди. Дженк феякетни балалыгъыны хырсызлады. Бабасы бу бахтсызлыкъ ичинде фашистлерни урмагъа кетти. Фашистлер ачкъан дженкте, оларгъа къаршы куреште озь иссесини къоша. Мына, бойле этип, учь йыл кечти. Эминечик энди 14 яшында. Кунешли апрель куню. Баарь къокъусы чевреге яйрай. Бу кельген баарь, бельки, бахтлы олур? Артларына бакъмагъа фурсатлары къалмагъан немсе-фашист ягъмаджылары энди Къырымдан къачалар. Ягъмаджыларнынъ алы Къырымда эр вакъыт бойле олгъан. Тарихкъа бакъсакъ, тарих буны эп исбатлай. Эминечик яш башындан чокъ феякет корип, буюк адам киби акъыллы, эр шейни анълагъан, джиддий къызчыкъ. Бизим аскерлер Къырымны азат этип кельгенлерини эшиткен Урие тизесининъ омюрдеши Джеппар эништеси буны бильген сонъ, бир дакъкъа даа къачырмай, аскерлеримизни къаршыламагъа чапкъанда, Эминечик де онынъ артындан къалмай, чапып кетти. Тизесинен анасы артындан: «Кетме, балам!» — деп къычырып къалдылар.

Ёлда бизим джесюр аскерлеримиз къырмызы байракъ котерип, аякъларыны ерге бир урып, енъиш маршы йырап, эп огге кетелер, шеэр ичине кирелер. Ёл четлери къаршылап чыкъкъан адамларнен толукъ. Къуванчлы алгъышлар: «Хош-

кельдинъиз, джесюрлер!» деген сёзлерни кыгчыралар, къуванчнынъ сынъыры ёкъ. Эминечикнинъ Джеппар эништеси сыранен кельген аскерлернинъ эр бирининъ бетине дикъ-къатнен бакъа, дженкке кеткен къардашы Усеинни кыдыра. «Бельки, сагъдыр», — умют эте о. Онынъ озюнде бала олмады. Энди бутюн ишанчы бирден бир къардашы Усеинде эди. О, дженктен сагъ къайтса, онынъ тоюны япса, эвлендирсе, яшы эсленген Джеппар да Усеиннинъ эвлятларыны осьтюрип, шу къуванчны коръмек уютинен яшай эди. Лякин бу аскерлер арасында Усеинни тапмады. Джеппар эништенинъ къуванчы сёнюкти.

Дженк афатындан чыкъкъан, гъалебеге ёл алгъан, марш иле ерни сарсытып, аскерлер сыранен кечип кетелер. Чевредеки халкъ оларгъа: «Сагъ олунъыз!» деп кыгчыралар. Шамата буюк. Баарь кунеши де, тебриклеген киби, пек кулип бакъа эди. Лякин шу дакъкъасы кокте къайдандыр пейда олгъан фашист учагъы бомба ташламагъа кельди. «Ложись на землю!» деген эмир берильди. Аскерлер бир олып, ерге яттылар. Къаршылап чыкъкъан инсанлар кимериси ерге ятты, кимериси ким къайда олса, къачтылар. Эмине де джан къуртармакъ араретинен, чабикликнен биринджи сокъакъкъа бурулып, бир демир къора артында басамакълы бир ертолеге озюни ташлады. Бу арада мийинде Фадиме битасы огреткен дуаларны эзберден окъуды. Къуртулмакъ ичюн, Аллагъа ялварды. Буюк патладан ер сарсылды. Эминечик устюне бир шейлер тёкюлгенини дуйды, лякин къулакълары тынды, артыкъ бир шей эшитмей, не къадар вакъыт кечти, бильмей, устюне тёкюлген таш-топракъ астында баягъы вакъыт къулакълары эшитмей ятты. Фикири чалыша. О, тюшюнди: «Ёлда кельген аскерлерге ве о къаршылап чыкъкъан адамларгъа не олгъан экен?» Къайдан бильсин шай оладжагъыны, немсе учагъы бомба ташлайджагъыны? Къуванчы теляшкъа чевирильди. «Анам ве тизем «Кетме!» дедилер, мен динълемедим, эништемни де джойдым», деп тюшюнди о. Баягъы вакъыт даа кечкен сонъ, къулагъы эшитип башлады. Тураджакъ олды. О, устюне тюшкен таш-топракъларны кюллерынен аттырып, озюне ёл ачып котерильди. Эшилген мердивенден тырмашып, ертоледен

чыкъты. Кене яхшы о, бу ертоледе сакъланып етиштирди. Сонъ сокъакъ бою юрип кетти. О, тизеси яшагъан аралыкны биле. Орталыкъ чым-чырт, эр кес сакълангъан. Тизесининъ азбарына кирип, къапыгъа яктынлашкъанда, андан агълав, такъмакъ ве дуа сеслери эшитилди. Тизеси: «Аллам къорчаласын Эминени», анасы: «Балам, къайдасынъ?» — деп агълай. Эмине яваштан къапыны ачып, ичериге кирди. Оны корьген анасы ве тизеси шу анъ онъа къаршы чапып, къучакълап: «Аллагъа чокъ шукюр. Эминемизни къорчалады!» — дедилер. Тизеси исе, Аллагъа чокъ миннетдарлыкъ бильдирип, дуа этмеге девам этти. Олар: «Балам, бир даа шай этме, бизни ташлап кетме», — деп явардылар. Янгычыкъ, Эминеден огюне кельген Джеппар эништеси, озюни къабаатлы сайып, Эминечикнинъ сагъ-селямет къайткъанына даа зияде къуванды: «Айды, шукюр, эр шей хайырлы олып кечти», — деди. Лякин Джеппар эништенинъ кедери эксильмеди: «Къардашым Усеинден ич бир хабер ёкъ. Раббим, сагъ экенми? Аллаам, къардашым Усеиннен корюшмеге къысмет эт», — деди о.

II

60 яшларында Джеппар эништенинъ омюр къуванчы Усеин къардашы эди. Къардашына севгиси уджсуз-буджакъсыз. Немселер укюм сюрген вакътинде, келин-киевге деп, о, алтын юзюклер ве совет акъчаларыны эвининъ диварындан эки туланы чыкътарып, оларны дивар ичине сакълагъан эди. Совет укюметининъ къайтаджагъына, Усеин де келеджегине ве о, сакълы юзюк ве акъчаларынен Усеинге той япып къуванаджагъына ишана эди. Эминечикникъ узун бойлу дюльбер Джеппар эништеси къайдан бильсин даа не оладжагъыны? О, яхшы фурунджы эди, «татар мая»сындан, шай дей эдилер, лезетли отъмеклер пиширип, отъмек тюкянында сата эди. Чокъкъа бармай, Къырымгъа энди бизимкилер кельген сонъ, даа дженк битмегенде, къырымларнынъ дженкке ярагъан бутюн акъайлары джебелерде олгъанда, ич кимсе умют этмеген зорбалыкъ юзь берди. Къырымларнынъ башына бекленильмеген фелякет тюшти. 1944 сенеси майыс 18 геджеси Къырымнынъ тамыр

миллетини битли, айван ташыгъан вагонларгъа ныкътап, севгили Ватанындан сюргюн эттилер. Эрлери, огълан ве агъа-къардашлары дженкте немсенен курешкенде, оларнынъ ана-бабаларыны, къадын, балаларыны Уралгъа, эм де Орта Асиягъа чыр-чыпакъ алда эджнебий ерлерге «ольсюнлер деп» ташладылар. Ачлыкътан, хасталыкълардан халкънынъ ярысы ольди. Джеппар эниште акъылыны алдыргъан киби юрьди. Онынъ козю огюне ве акъылына къардашы Усеин келе эди, диваргъа сакълагъан юзюклери ве совет акъчалары козю огюнде тура эдилер. Усеинге адагъан шейлери Къырымдаки эвининъ диварында къалдылар. О, Усеин къардашыны энди тек тюшюнде коре эди. Омюр аркъадашы Урие ве эр кес хаста. «Даян, Джеппар, сабыр эт», — дей Урие, лякин о, даянамады. Бир куню эр кесни ташлап, башыны алып, янларындан чыккып кетти. Ач адам не ерде йыккылып къалды, кимсе бильмей. Бутюн къырым миллети къоранталарынен ач ве хаста ятып олелер. Шай этип Джеппар эниште шу кетишинен башкъа къайтмады, соращтырсалар, тапылмады. Моргда да кыдырдылар, сорадылар, кимсе корьмеген. Мына, бойле алда, лезетли отьмеклер пиширген, эр кесни тойдургъан адам, Ватансыз, эв-баркъсыз гьурбетликте гъайып олды. Не ичюн, не къабаат ишледи, дженкте севгили къардашыны гъайып эткени ичюнми? Бойле вакъиалар бизим миллетнинъ башына кельди. Несилимиз буларны ич де унутмасын. Акъ-укъукъларымызны Алланынъ ярдымынен далап этейик. Иншалла, далабымыз олур!

2017 с.

ПЫЧКЪЫКЪАЯ КОЮ

Сафиечик еди яшыны толдурды, секизге кете. Акъыллы, атик кызычкы, бала чагъында олгъаны ичюн, бир чокъ олып кечкен вакъиаларны англап оламай. Эр бир иште тек яхшылыкъ коре, гонгюлю зйилик истей.

Сафиечик рус тилини яхшы биле. Адети узре, къоранталарында ана-бабасынен тек къырымджа къонушалар. Къызчыкъ Акъмесджиттеки миллий мектепнинъ биринджи сыныфыны аля ишаретлернен битирип, экинджи сыныфкъа кечти. Окъумагъа севе. Биринджи сыныфта латин элифбесинен окъуй эдилер, мектеплери кирил арифлерине кечти.

Яз куню татиль вакътинде анасы Гульсюмнен Пычкъыкъая коюне мусафирликке бармагъа къарар бердилер. Пычкъыда беш баласынен берабер Сафиечикнинъ Зейнеп тизеси яшай. Сафиечикнинъ анасы Зейнеп тизеге дайысынынъ къызы ола. Онынъ балалары: энъ буюги Асан, сонъ Акъкъый, Решат, Зера ве эгизлер Абланен Билял. Эгизлер Сафиенен бир яшталар. Олар кой мектебинде къырымджа окъуй, Сафиечик киби, экинджи сыныфкъа кечтилер.

1937 сенесининъ йыл башында Зейнеп тизесининъ омюр аркъадашыны молла деп, сюргюнликке ёлладылар. Къайда олгъаныны да айтмадылар. Къызчыкъ пек узакъкъа ёллагъанларыны англады. Онынъ мийинде: бабаны балаларындан айырмагъа мумкюнми, ёкъса? Ким буны япты? — суаллери догъа ве о, бу адджы суаллерге джевабыны тапамай.

Ят укюмет къоранталарнынъ бабаларыны, чешит маналар тапып, сюргюн этти, аилелерни башсыз къалдырып, балаларны тири оксюз япты. Балалар аналарынен кечинишсиз, хор олып яшайлар. Джамилер къапалды, кельмешек укюмет моллаларны да сюргюнлюкке ёллады. Намаз япмакъны ясакъ этти, амма халкъымыз намазыны гизли девам этип, озь динини ич де унутмай кюттти. Бу акъсымлав ве ясакълар аселет япылгъан иш эди. Халкъымызгъа нисбетен буюк хаинлик. Лякин Сафиечик буларны англап оламагъанындан, баладжа тюшонджелерде къала.

Олар анасынен Пычкъы коюне джаяв-джалпы кеттилер. Ёлда тесадюфен расткельген бир де бир арабагъа, ондан да дигерине авуша берип, сонъ даа баягъы ёл джаяв юрип, Пычкъы коюне келип еттилер.

Энди акъшам маали якъынлашкъанда, яз кунеши къайтып башлагъан вакъытте, олар Пычкъы къаяларыны корьдилер. Узун исарны андыргъан къаялар, санки, дерсинъ, янгычыкъ

пычылгъанлар, худжур къаялар эдилер. Бу къаялар кунештен къызарып, къып-къырмазы олып туралар. Юкъары ёлдан тюшкенде, Пычкъы кою, эки къая арасында ешилъ ве багълыкъ ичинде джоулгъан киби, комюльген къырмазы кирамет тюстеки эвчиклеринен эфсанели ер киби корюне ве бирден козюнгъ огюнгъде пейда ола. Копечиклер авлай, хоразчыкълар къычыра. Мында осьтюрильген багъчалардан чевре-четке яйрагъан алма къокъусындан тап башынъ айлана, чешит джыныслы алмалар: ал янакълы узун къандиль-синап, сары ранет, къырмазы саде-синап, амма розмарин алмасынынъ къокъусы эписини бастыра эди. О, бу алма джынысларынынъ адларыны сонъундан сорап билип огренди. Я, о сувлу, татлы бере армуты! Багъча ёлунен кетип, эписинден ашап бакътылар. Тереклер тюбю алманен тешельгенден гъайры, тёпелеринде алма бере-кети гъаркъ. Юксек тереклерден кок корюнмей. Чевредеки мейва боллугъындан тынышлыкъкъа тыныш къошула.

Койге киргенлеринде, кунеш энди къонгъан эди. Азбарда Зейнеп тизе йиптен къуругъан чамашырларны топлай. Ёл къапыдан кирген Гульсюмни корип, сагълам вуджудлы, орта бойлу Зейнеп тизе: «Вай, къардашым, хабер этмедингъиз, насыл кельдингъиз, хош сефагъа кельдингъиз!» — деп, Гульсюмнен Сафиечикни къучакълап, къучагъындан йибермей, эвге алып кирди.

Мусафир одасы темиз, ортада софра, чевреде йымшакъ сетлер, диваргъа къаршы тизильген дивар ястыкълары. Мусафирлерге къаве ичирген сонъ, Зейнеп Гульсюмнен ал-хатир сорашып, къучакълашып агълаштылар. Зейнеп, балалары бабасыз къалгъанына, але даа бабадан бир хабер кельмегенине юреги раатсыз олгъаныны, севимли акъайы акъкъында айтып агълады. Учъ огълу анасына ярдымда булуналар, кичкене Зерачыкъ да ярдым эте. Эгизлер — Билял ве Абла корюнмейлер. «Олар сенингъ Сафиенгънен бир яшталар», деп лаф эте Зейнеп тизе. «Керчек, олар къайдалар? Мен оларгъа бахшыш кольмечиклер кетирдим», деди Гульсюм ве сепетиндеки дюльбер кольмечиклерни чыкъарды. «Олар даа бала, ойнайлар» — деп, Зейнеп тизе азбаргъа чыкъып, оларны чагъырды. Абланен Билял чапып кельдилер, тизеси Гульсюмнинъ къолуны алып, «Хошкельдингъиз!» дедилер. Олар экиси де бири-бирине

ошайлар, томалакъ огъланчыкълар. Кольмечиклер оларгъа пек келиштилер. Сафиенен таныш олдылар. Зейнеп тизенинъ къомшулары да «Хошкельди»ге кельдилер, къавелер ичильди. Балалар бири-бирлерине алышты, достане ойнап башладылар, лякин ойнакъ Сафиечик Билялен Абланы эриштирип, озюне бир зевкъ тапты: «Томалакъ, томалакълар», — деп куле. Олар узун аякълы къызчыкънынъ артындан чапышып, тутып урмагъа истейлер, амма тутып оламайлар. Сафие юксек терекке чыккып, олардан къолайлыкънен къачып къуртула. Эгизлер томалакъланып чапкъанлары, онынъ ошуна кете. Огъланчыкълар, санки чапмайлар, тыгъырланалар.

Бир арада: «Абла, Билял, чагъырынъ Сафиени, кобете ашайджакъмыз», — деп къычырды Зейнеп тизе. Сафие теректен тюшип, эвге кирди. Бунынен эр шей унутылды.

Сафие анасынен мында учъ кунъ яшадылар. Койде буюк оджакъларда, балабан чоюн къазанларда къокъулы татлы алмадан пекмез къайнатыла. Оны яваш атеште, девамлы къайнатмакъ керек. Татлы сувлу алманынъ шырасындан къайна-тылгъан пекмез пек лезетли ола. Адамлар бу ниметни «Бисмил-ляи Эррахманир Эрраим» деп, оны сары ягънен ягълангъан отъмекнинъ устюне къойып ашайлар, ана, къайда лезет! Ве бойле емекни эр саба чешит-тюрлю чель отларындан ашлан-гъан чайнен истимал этсенъ, бойле аш вуджуткъа такъат къоша, даа да яхшы чалышмагъа къувет бере. Кой халкъы эвель-эзельден мусульман тербиесинен, Къуруни Керимде язылгъаны киби, яшап кельди. Лякин къыран пычакънен кирип кельген ятлар буны ич де козь огюне алмай иш коръдилер. Озь низамларыны къурып, тамыр халкъны чекиштирелер, оларны ёкъ этмеге чалышалар. Къырымны тутып алмакъ иши оларнынъ эсас макъсады олды. Бунынъ ичюн де шу йыллары олар башта балаларындан бабаларны айырдылар, мал мулъкюни, ат-арабаларыны тутып алдылар. Балалар етим къалып хорландылар. Озь эмегинен яшагъан халкъымыз акъ-укъукъ-суз къалды. Ишлеген — тишлер, амма тенбель инсан фукъаре ола. Тенбель, фукъаре деген адам койде аз эди, чюнки халкъымыз пек ишкир, далапкъар халкъ.

Учъ кунъ тез кечип кетти, сагълыкълашмакъ вакъты кельди. Гульсюмнен Зейнеп ве балалары къучакълашып, козьяшланып сагълыкълаштылар, Билялнен Абла Сафиеге: «Даа кель, яхшы ойнадыкъ!» — дедилер. Кой халкъы уфакъ бакъыр бардакъкъа пекмез къойып, оларгъа да бердилер.

Зейнеп тизенинъ къорантасынен сонъки корюшнов олгъаныны кимсе бильгени ёкъ. Дженк башланды. Укюмет, яшы келишкен яшларны, умумен, бутюн акъайларны дженкке джыйып алды. Халкънынъ арасы даа да инджерди. Дженк битмезден, майыс 18 куню 1944 сенеси тамыр халкънынъ бала-чагъасы, къарты-яшы, къадынлары, къуңдакъ балалары — эписи айван ташыгъан вагонларгъа юкленип, гъурбетке, «ольсюнлер деп», сюргюн этильдилер. Ёл бою халкъымызнынъ ярысындан чокъу олды. Къырымларнынъ башындан кечкен бу кыргъынлыкъ, адалетсизлик тек 21-нджи асырда эр кеске, бутюн дюньягъа белли олды. Бир чокъ асырлар эвель Къырым ханлыгъы укюмети къуветли, халкъы чокълукъ олып, бахтлы яшагъан бу халкъ ольмеди! О, озъ Къырымында кене яшай ве тамырларыны пекитип яшайджакъ, чюнки о, Ватанына садыкъ, акъыллы, ишкир, далапкяр халкътыр. Залымларны Аллаам озю ёкъ этер. Дюньямызда халкъымызнынъ акъ-укъукълары тикленир, яхшылыкъ енъер!

Эджебий, азыргъа назир олып кельген кельмешеклер, пьянсалар Къырымнынъ бай алма багъчаларыны ве уджсуз-буджакъсыз юзюм багъларыны кесип ёкъ эттилер. Бир заманда дженнет ер олгъан Къырым, энди дженнет дегиль. Лякин догъмуш балалары — тамыр халкъы — кырымлар, озъ Ватанына кене етип кельдилер, кене къайттылар ве Ватаны Къырым янъыбашындан дженнетке чевирилир!

2017 с.

ДОГЪМУШЛАР КЪАВУШТЫ

1944 сенеси. Сюрдюнлик. Озбекистан. Къайнагъан язнынъ сыджагъы. Къырымдан сюрдюн этильген халкънынъ бир къысмы Ташкент областында багъ ве багъчаджылыкъ совхозына ташланды. Озбекистаннынъ ичине быракъылгъан, къувулгъан тамыр халкъ ач, чыр-чыпакъ, такъатсыз алда эди. Оларнынъ, санки колеткилери къалгъан, зорнен юрелер. Адамлар эп оле. Даа осип етмеген осьмюр огъланчыкълар мевталарны арыкълагъан атларнен екильген арабагъа къойып, абул-къубул комип къайталар. Чакаллар мевталарны чукъурны терен къазып оламагъан ач осьмюрлернинъ къазгъан чукъурларындан чыкъаралар...

Ачлыкътан ольген Эсманынъ биринджи акъайы Мустафа комюльген сонъ, къадын къыз къардашы Саниенен къошулмагъа ынтыла, бир чокъ къыйынлыкъларнен олар къошулар ве берабер шу совхозда яшайлар. Къыркъ эки яшында, ачлыкътан вуджуды юфкъаргъан, юреги хырпалангъан, акъайына янгъан Эсма, аякъларыны зорнен чекип юре. 100 грамм отъмек, неден пиширильген ким биле, къап-къара топракъ киби, бутюн кунге бериле, бир де стакан сыджакъ къайнагъан сув. Сание къардашынынъ алы да мушкюль, оны эр кунъ сытма хасталыгъы сильките.

1945 сенеси. Ольгенден къалгъанлар аз-бучукъ бу ернинъ сыджагъына алышып, зорнен яшайлар. Комендант ич бир ерге бармагъа изин бермей, динълемегенлер джезаланалар. Акъып кельген Бозсув озенининъ суву пек быланчыкъ, чюнки озен узакъ байырлардан, Озбекстаннынъ сары тюсте топрагъынен къарышкъан ириген къарлардан толып келе. Бу озенни ишлетип, электрик чыкъаралар. Онынъ ичюн озеннинъ устюнде бир къач ГЭС къурулгъан. Биринджи, экинджи ве учунджи ГЭСлер. Эр бир ерге киби, бу ГЭСлерге де, ишлетмек ичюн, къырымларны тѣктилер. Эсма энди бир йылдан зияде тул ве онъа, яш къадынгъа 2-нджи ГЭСтен омюр аркъадашы, 57 яшында Мемет деген адам тапылды. Эсма не япсын? О адамгъа акъайгъа чыкъа, ерли озбек молласы никяхларыны

къыя. Бир йыл муаббет омюр кечирелер. Мемет агъа мулайим, яхшы адам эди. Лякин бу омюр де чокъкъа сюрмеди. Мемет агъаны сытма хасталыгына огъраткъан сиврисенек (малярыйный комар) талай ве о, учъ кунъ ичинде юксек дереджеде сыджагы чыкып, юреги чыдамай, кечине. Эсма яныкълап, чокъ агълай. Не япсын энди? Лячаре, онъа кене къардашына, совхозгъа къайтмакъ керек. О, бойле къараргъа келе.

Бир куню саба эрте джесюр къадын бир озъюги ёлгъа чыкъа. «Озен бою кетсем, Саниелерге тездже барып чыкъарым», деп тюшюне. Къач километр юрыгенини бильмей, юрегини авучына алып, чешит ёлларнен, къоркъа-къоркъа озен ёлуна тюше ве озен бою чытырманлыкълар арасындан юрюип, озендеки асма копюрге келе. Лякин бу не? Копюр янында балабан бир безз чобан копеги отура. Эсма пек къоркъа, не япадажгыны бильмей, къатып къала. Копек чапкъылмай, тынч тура. Къулакълары кесик, козылери ве бурны къара, озю пек азгын олса да, дюльбер копек, къуйругъы узун ве юнлю. Копек Эсмагъа бакъа, Эсма копекке бакъып, экиси де къыбырдамай отуралар. Не исе, Эсма къоркъа-къоркъа элини джебине сокъты ве озъ отъмегинден бир парча къопарды. Бу арада копек къуйругъыны къуванчнен салады ве Эсма джесюрленип, онъа догъру, копюрге якъын адымлады. Копек онъа ер берди. Четке чекильди. Эсма къопаргъан отъмек парчасыны къуру отларгъа ташлагъанда, копек оны ерге тюшюрмей къапты ве къадынгъа кене къуйругъыны салады. «Ах, меним айваным, сен де ачсынъ», — деди Эсма, азгын копекке мулайим козынен бакъты. Копек адамнынъ мераметли олгъаныны дуйып, эп къуйругъыны салады. Эсма даа да джесюрленип, копюр устюнден юрип башлады. Копек де артындан къалмады. Асма копюр баскъан сайын саллана, не исе, олар экиси де о тарафкъа кечтилер. Копек «Энди таптым саибимни» деп, Эсманынъ артындан къалмай. Бу айван да, Эсма киби, янгъыыз къалгъан. Эсма онъа мераметнен бакъты: «Айды, юрменнен, экимиз бири-биримизге сакът олурмыз», — деди, озю де копекнинъ аркъадашлыгына къуванды. Олар Сание къардашы яшагъан совхозгъа келип чыкълар.

Сание Эсма татасыны кориш, козьяшларыны тутып оламады. Онъа сарылып, Эсма: «Ах, къардашым, меним Мемет энъиштенъизден де къысметим къайткъан. О, кечинди», — деди. Экиси де сарылгъан алда пек агълаштылар. «Алла рамет эйлесин, джаны дженнете олсун», — дедилер ве эллерини котерип, дуа окъудылар.

Сание копекни бир кереден коръмеди, эслеген сонъ: «Вай, татам, бу копек артынъдан кельдими?» — деп тааджиплене. «Э, къардашым, о, манъа ёлда ёлдаш, аркъадаш олды. Мени къорчалады. Яшасын бизнен». «Яхшы, татам» деп, Сание пек разы олды. «Копекнинъ адыны Ёлбарс къояйыкъ», — дейишти олар экиси де. Бу копек илериде оларны пек къорчалады, янларындан кетмеди.

Сюргюнлик хасталыкъларындан сагъ кългъан инсанларымыз, тезден ерге урукъ ташлап, кълбакъ осьтюре башладылар. Ёлбарс кълбакънынъ пишкенини ич де ашамай, санки копек анълады, адамлар ачлыкъ чекелер ве онъа чий кълбакъны ашамакъ керек ве о, ольмемек ичюн, кемик ерине оны ашады.

Бу эки тата-къардаш: «Ёлбарс кълорантамызгъа кълсмет кетирди», — дедилер ве без яткы, мазаллы, буюк Ёлбарсны пек севдилер.

Догъмушлар кене кълшулдылар, бунгъа Ёлбарс ярдымджы олды. О, бу мулайим, мераметли кълорантада чокъ йыл яшады ве оларны кълоруды.

2017 с.

ОЛЮМДЕН КЪАЧУВ

1944 сенеси. Озъбекстаннынъ Бекабад демирёл станциясы. Сюрюльген кълырымлар айван ташыгъан битли, сасыкъ вагонлардан тълшюрилип башладылар. Тълшюрильгенлерни чевреден тълфекли аскерлер сарып алды. Санки бу йигирми дёрт кунъ ачлыкъ, сыкълыкътa битлеген бала-чагъа, кълартлар, къладынлар бир ерге кълачмагъа чарелери бар да, бу айдутлар сия-

ларыны оларгъа тиклеп, оларнынъ бойле арекетлерине ёл бермейджекке азыр туралар. Лякин бунъа бакъмадан, къачкъанлар олды. Вагондан тюшкен ач халкъ, адам колеткиси олып къалгъанлар, уфюрсентъ, йыкъыладжакъ алдалар. Тежяран кенарда тизилип тургъан юк машиналары оларны беклеп тура эдилер. Тезден оларнынъ кенар ерлери ачылып тюшюрильди ве халкъ машиналар тёпесине шу ерде пейдалангъан мердивенлернен котерилип башлады. НКВД аскерлери исе, оларны тюфек къундакъларынен къаба итеклеп, ачылыктан зайыфлангъан адамларны: «Залазь, залазь, быстрее!» сёзлеринен машиналаргъа ныкътадылар. Бу ерде немсе фашистлернинъ «Шнель, шнель!» деген сёзлери шу арада «Залазь» сёзю ерине эшитильди. Машиналар тёпелеринде ич бир отургъыч деген шей ёкъ, тек табанларгъа тобан тёшельген. Зиль-ач, бир ай ёл юрген инсанлар, тобанлар устюне отурмагъа меджбур эдилер. Эр бир машина кереги киби сюрюльгенлернен ныкъталгъан сонъ, олар еринден кочытилер. Къыйыш-къонъур ёлнен бир талай вакъыт силькинген сонъ, машиналар бир арада «тарс» токътады. Бичаре халкъымызны кене аскерлер сарып алды ве къурып сараргъан ачыкъ чёль ичине тюшюрип башладылар. Машиналарда силькинген ач халкънынъ корюниши, алы-чулу мушкюль эди. Кунеш нурлары да якъыджи къыздыра, балачыкълар: «Сув, сув, сув!» — деп агълайлар. Оларнынъ агълавына ич бир кимсе къулакъ асмай. Бир чокъ вакъыт кечкен сонъ, устюнде сув чапчагъы олгъан бир машина келип токътады. Адамлар, невбетнен турып, кимнинъ насыл савуты олса, оларгъа сув алдылар. Ичип тойгъан сонъ, адамлар озъ савутларыны, ич бир шейлери олмагъан адамларгъа берип, олар да сув ичтилер. Сувсузлукътан ерге йыкъылып къалгъан балачыкълар ве буюклер де, не исе, сувгъа къавуштылар.

Адамлар кетирилип ташлангъан ер сап-сары къурып къалгъан сахара эди.

Сафие ве онынъ хастаджан акъайы Сеитумер дёрт бала-сыны янларына топлап, «Даа не оладжакъ экен?» козьлериндеки суальнен чевре-четке бакъындылар. «Я, бу ерде бир дане эвчик биле ёкъ, къайда кельдик, я, биз?» деп, озъ-озьлерине суаль бердилер. Амма бу бош чёльде козьге бир кереден

корюнмеген ер ичинде къобачыкълар бар экен. Тезден айдутлар, халкъымызны машиналаргъа ныкътагъан киби, оларны энди шу къобачыкъларгъа ныкътап башладылар. Шу къобаларнынъ кимериси иридже, кимериси пек уфакъ. Сафиеге, акъайына ве дёрт балаларына иридже къоба косътерильди. Онынъ ичинде топракътан учъ тапчан, устьлеринде тобан тёшельген. «Мында къаракъуртлар ве йыланлар чыкъа, сакът олунгъыз», — деди аскерлерден бири.

Зайыфланды инсанлар,
Ачтан олды яры халкъ,
Оксюз къалды балалар,
Ольгенлерни ютты топракъ.

Сюргюнликнинъ биринджи кунълеринде мына бойле олды.

Сафиенинъ энъ буюк огълу Риза дженк башлангъанда, энди он секиз яшыны толдургъан эди. 1941 сенесининъ сонъки айларында немсе фашисти Къырымгъа кирди. Риза исе, энди аскерликке кеткен эди, лякин ондан къорантасына ич бир хабер ойле де кельгени ёкъ.

1944 сенесининъ бааринде немсе фашистлери къачкъан сонъ, Къырым азат олунгъан сонъ, халкъымыз да бол нефес алды. Лякин къуванч чокъкъа сюрмеди, майыс 18 куню Къырымнынъ тамыр халкъынынъ бутюнени акъсыз къабаатлап, Къырым-Ватанындан сюргюн эттилер. Сафие огълу Риза акъкында шай да ич бир хабер аламай, бир де узакъ ерлерде ач-чыпакъ, хаста акъайы ве дёрт баласынен къара гъам ичинде булунды. О, алыны кимсеге бильдирмей: «Балам, Ризам, сен къайдасынъ, не аддасынъ, бизим алымыз мына бойле, сен дженкке кеттинъ, бизлер де эвсиз-баркъсыз гъурбетлерде къалдыкъ, бизни сюргюн эттилер, балам!» — деп такъмакълап, окюр-окюр агълады.

Халкъымызнынъ алы мушкюль. Алла бойле мушкюльлюклерни кимсеге косътермесин! Учъ кунъ ичинде Сафиенинъ хаста акъайы Сеитумер кечинди. Аз бучукъ къувети олгъан къартлар, къабир къазып, дуа окъуп, оны бу эджнебий сахрада комъдилер. Зорнен эки таякъ тапып, къабирнинъ баш ве аякъ

тарафыны белгиледилер. «Алла рамет эйлесин!» деп дагъылдылар.

Сафие Бекабад чёлюне келип комюльген омюр аркъадашына дуалар окъуды, тойгъандже агълады. Энди дёрт баланы онынъ янгъыыз озюне къорчаламагъа керек. Учъ куньден сонъ недендир пиширильген бир сары ювундукъ ве адам башына эллишер грамм отъмек бердилер. Ач адамларнынъ къурсакъларына берильген ювундукъ ярашмады. Бундан пек чокъ инсанымыз олюм коръди. Къалгъанларгъа, яшына бакъмай, чалышмакъ ичюн, эллерине къазма ве куреклер туттурдылар. Сюргюн этильгенлер тюфекли аскерлер сарымында булунып чалыша башладылар. Къачмагъа, башкъа бир онъайтлыджа ер тапмагъа ич бир фурсат бермей, сюргюн халкъны къаравлап турдылар.

Терен гедже... «Мындан къайда къачаджакъсынъ?» дие, къаравлылар бу лафкъа ишанып, юкъугъа далалар.

Оларны мында кетирген ёл Сафиенинъ акъылында яхшы къалды. О, балаларыны юкълатмай: «Мындан кетмек керекмиз. Эгер къачмасакъ, эпимиз олермиз», — деди балаларына. Балалар анасынынъ сёзюни пек туттылар, онынъ артындан къалмай, терен къаранлыкъ геджеде сес-солукъсыз, тозлу ёлда адымлары чыкъмай, ашыкъып кеттилер. Бир талай юрген сонъ, чапып башладылар, «Тез олунъ, джан къуртармакъ керекмиз!» Сафие огде, артындан учъ огълан: буюги Рустем, сонъ Рефат, Решат ве кызы Ремзие нефес алмагъа къоркъып, бу къоркъунчлы сахрадан джанларыны къуртарып къачалар. Кимерде чапалар, болдургъан сонъ, адымлайлар. Тезден къулакъларына паровоз сеси эшитильди. Демек, демирёл станциясы якъынлады. Лякин арттан, узакътан насылдыр ярыкъ корюнди. О машина фаралары эдилер.

Сафие ёлдан тез чыкъты. Балалары артындан къалмайлар. О, оларгъа: «Ерге ятынъыз, корюнменъиз, сес чыкъарманъыз», — деди.

Машина ёлны ярыкълатып, янларындан кечип кетти. Олар бир тыныш даа яттылар. Сафие ёлуны энди бус-бутюн чёл

ичинден юрьди. Бойле этип, олар демирёл станциясына келип еттилер. Ярыкъ урмагъан ерлерде, сакъланып-пысып, шу къаранлыкъта демирёлгъа чыкътылар.

Демирёлда кетеджек олып пышылдагъан пассажир тренини корьдилер. Сафие балаларына: «Мукъайтлыкънен тренге мининъиз, йыктылманъыз. Мындан тездже кетмемиз керек», — деди ве озю де кичкене Решатнынъ къолундан тутып, сонъки вагоннынъ мердивенине миндилер. Къалгъан учь баласы чешит вагонларгъа илинип, оларнынъ ичинде синъдилер. Сафие Решат огъланчыгъынен тамбургъа чыкъты. Трен де еринден кочип, бу джесюрлерни Бекабад чёллеринден алып кетти. Яшайышкъа ынтылгъан адамны джесюрлик къуртара экен. Нетиджеси ойле де олды: олар эписи олюмден къуртулдылар.

Дженк даа кете. Халкъымыз исе сюрюнликте чекише, олюм-къалым алда. Дженк вакътынде тренлерге асылып кеткенлер олюмден къуртулдылар. Амма тренлерден йыктылып ольгенлер де чокъ олды. Онынъ ичюн къаза олмасын деп, вагон алып барыджылар (проводники) трен юрьгенде, онъа асылып кеткенлерге бир сёз айтмай эдилер, амма станцияда, трен токътагъанда, билетсиз асылып кеткенлерни тюшюре эдилер. Тюшкен адам даа дигер бир тренге асылып, ёлуны девам эте эди.

Сафие де Решат огъланчыгъынен бир станцияда тюшюрьдилер, амма мына-мына кетеджек олып тургъан бир треннинъ мердивенине сычрап минмеге етиштирдилер, лякин вагоннынъ къапысы килитли эди, баягъы бойле алда кеткен сонъ, проводник оларны сече ве къапыны ачып, тамбургъа кирсете. Бир арада о: «Къайсы станциягъа кетесиз?» — деп сорагъанда, Сафие шеэрли адам эди, русчаны пек яхшы биле ве: «До станции Каунчи едем, пожалуйста, помогите доехать», — деп ялварды. Проводник: «Ради ребёнка», — деп, истемей-истемей разы олды.

Сафиенинъ он беш яшында Рустем огълу учь трен авуштырып, о да Къаунчы станциясына кельди. Рефат огълу он

яшында, о да тренлерни авуштыра берип, Къаунчыгъа келип тюшти. Он эки яшында Ремзие вагон ичине кирип олды. Къапысы ачыкъ биринджи купенинъ ичинден къундакъ бала-сынынъ агълавы эшитиле эди. Къызчыкъ джесаретленип, купенинъ ичине кирди. Баланынъ анасы Ремзиеге кулип къу-ваңды. Къадын Ремзиеге отъмек парчасы узатты. Ремзиечик бойле этип, о да Къаунчы станциясында тюшти.

Бойлеликнен, Сафие бутюн балаларыны янына топлагъан сонъ: «Шукюр санъа, Аллам!» — деди.

Алла Тааланынъ къорчалавынен, олар эписи Бекабад деген кийик ерден къачып, Къаунчы¹ деген ерге келип къавушалар. Сафие тап эвельден эшиткен эди, санки бизим халкъ Къаунчы деген ерге чокъча тюшюрийген. Энтъ чокъ халкъымызны мындаки совхознынъ бешинджи болюгине ерлештиргенле-рини эшиткен сонъ, Сафие анда барылгъан ёлны огренип, беш километр даа джаяв юрип, балаларынен совхознынъ бу болю-гине барып чыкъалар.

Анда Сафие умютсюзден догъмуш къыз къардашы Саниени тапа. Саниенинъ омюр ёлдашы Осман да озъ къорантасыны даа якъында мында тапкъаны ангълашыла. Осман дженкле-шип, агъыр ярасынен госпитальге тюшти. Андан чыкъкъан сонъ, къорантасыны къыдырып, шу ерде тапты. Осман дженк сакъаты, экинджи группада эди. Дженкте къазангъан «Къызыл Байракъ» ордени ве бир чокъ медаллеринен кельди.

Сафие балаларынен, киеви Османнынъ ярдымынен, мын-даки комендантнынъ джедвелине алынды. О, бутюн балала-рынен бу болюкте ерлешти. Сафие ве экинджи огълу Рустем адий ишчилер олып чалыштылар.

Чокъ феякет корьген Сафие, шу болюкте агъыр ишлерде чалышып, сагълыгъыны бир тамам джойып, мында да вефат этти. Огълу Рустем де Озъбекистанда олюм тапты. Рефат ве Решат огъланлар 1956 сенеси Москва тарафкъа кочип кетти-лер. Такъдирлери не олгъаныны кимсе бильмей. Ремзие къарт

---

¹ Къаунчи — бугуньки Янгъыёл шеэри (Озъбекистан).

олып, Къырымда, Акъмесджитте вефат этти. Онынъ балалары шимди Къырымда яшайлар.

Къырымлар миллети джесюр ола. Озь джесюрликлеринен, иншалла, озь девлетлерине де саип олурлар. Алла къысмет этсе, ойле де олур.

2017 с.

СЕВГИГЕ СЕД ЧЕКИЛЬМЕЗ

Баарьнинъ биринджи кунълери. Авада, осюмликлернинъ джанланувунда, чель чечеклерининъ къокъусы орталыкъкъа яйрай. Къыш бою ягъмур ве къарнен темизленген орталыкъ шенълик бере. Баарь кунеши йымшакъ сыджагъыны багъышлай. Адамларны къувандыра.

Баарьден къуванч тапкъан Сервер, якъында йигирми беш яшыны толдурды. Акъшам устю ишинден автобуснен къайткъанда, бир яш къызны коръди. Автобус яры бош эди. Чюнки базар куню раатлыкъ куню эди. Онынъ ичюн де адамлар аз. Бир къызнынъ эки ерли отургъычта бир озю пенджере тюбюнде отургъаныны корьген Сервер, оны бегенгенинден, янына барып отурды. Къыз огъланнынъ арекетине ич бир къулакъ аскъаны ёкъ. О, пенджерере чевирильген алда, козьлери де яшлы, озю де пек куськюн отурмакъта эди.

Кейфи еринде олгъан Сервер баарьге къувангъанда, бу гузель къызнынъ къаарьде булунгъаныны корип, къызнынъ козьашлары юрегине, окъ киби, урдылар. Онынъ юрегинде къызгъа нисбетен сыджакълыкъ ве мерамет дуйгъусы пейда олды. «Недир бу?» — деп шашты о, ве: «Сизге не олды, не ичюн козьлерингиз яшлы?» — деп къыздан сорады. Къыз исе, индемеди. Джебинден къолявлугъыны чыкъарып, козьашларыны сюртти ве ири эля козьлеринен Серверге бакъты. Сервер онынъ бу бакъышындан онъа нисбетен даа бир сыджакълыкъ ис этти ве озь-озюне: «Гъалиба, мен бу къызны севип къал-

дым», — деген фикирге озю де шашты. «Лякин оны кимдир агълаткъан!» — деп де тюшюнди.

Берильген суальге къыз индемеди, огюне бакъып, терен кокюс кечирди.

— Ойле япманъыз, сизни бу алда корип, меним де агълайджагъым келе. Сиз чевреге бир бакъынъыз. Баарь акъшамы не къадар гузель! Эм де таныш олайыкъ. Меним адым Сервер, — деп, о, къызгъа явашчыкътан къолуны узатты. — Я, сизинъ адынъыз не? — деп сорады.

Къыз Серверге бакъып, кулюмсиреди.

«Санки баарь кунеши кульди», деп тюшюнди Сервер.

— Адым Шадие, — деди къыз бираздан ве Сервернинъ узаткъан къолуна озюнинъ йымшакъ ве уфакъ эльчигини узатты.

Сервер шу къолчыкъны къолунда ис этип, юреги чалт-чалт дюкюльдеди, зияде урды.

Автобус сонъки дурагъына келеяткъанда: «Мен бу ерде яшайым, — деди Сервер, — тиземнен берабермиз», — деп къошты. Къыз индемеди, автобустан да тюшмеди. О, пек тюшюнджели эди. Онынъ тюшмегенини корип: «Къызда бир агъырлыкъ бар, о козьяшлар озъбашына дегиль», — деди озъ-озюне Сервер. Ве къыз тюшмеген сонъ, о да тюшмеди. Машина гурюльдеди, бу ерден айланып, артына къайтты. Демин тюшеджек олып, Сервер аякъ устюне тургъан эди. Шимди кене Шадиенинъ янына барып отурды ве онъа:

— Сиз шимди къайда бараджакъ оласыз? — деп сорады. Къыз индемеди. Сервер:

— Афу этинъиз, лякин сизде бир къасевет бар, айтсанъыз, энгиллик сезерсиз. Бельки, мен ярдым этип олурым? — деди.

— Ёкъ, сагъ олунъыз, энди эписи кечти, — деди къыз, не исе. Дюльбер козълеринен кене де Серверге бакъты.

— Я, шимди къайда кетесиз? — кене сорады Сервер.

— Анама къайтам, — деди Шадие.

— Изин берсенъиз, сизни ананъызгъа озгъарайым, — деди Сервер.

Къыз тааджипленип, онъа бакъты.

— Менден к'орк'манг'ыз, мен белли адамым, — деди Сервер.

Бойле этип, о, Шадиени анасынынъ эвинедже озг'арды.

— Мына, кельдик, саг' олунг'ыз, мераметли адам экенсиз, — деди Шадие саг'лык'лашк'анда ве йымшак' к'олчыг'ыны Серверге узатты.

Сервернинъ Шадиенен умютсюз танышлыг'ы бойле олды. Энди о, Шадиенинъ к'айда яшаг'аныны биле.

Ог'лан юректен урулды. О, энди Шадиени эр дак'к'ада корь-меге истей. Ве ярынки кунь ичюн, мытлак' кене Шадиенинъ яшаг'ан эвине кельди. Махсус бунинъ ичюн иштен эртедже чык'ты. К'апыларыны к'ак'маг'а джесаретленмей, эвнинъ янында оськен бир терек тюбюнде, аяк' устюнде бекледи. Бельки, бирев чык'ар, деди. Кимсе чык'мады. Лякин чок' кечмеден, сок'ак'та Шадие озю пейда олды. О, иштен к'айта эди. Хастаханеде эмшире олып чалыша. Серверни кориц, к'олайсызланды ве: «Деминки Сервер кельген», деп тюшюнгенде, Сервер дог'рудан онынъ ог'юне чык'ты. Селям берди. Шадие селямыны алг'анда, эвлеринден эли яшларында к'адын корюнди. «Шадие, эвге не кирмейсинъ?» — деп, Серверге бак'ты.

— Я, бу яш ким ола? — деп сорады к'ызындан. Сервер ог'юни алдырып, анг'латмаг'а ашык'ты.

— Мен Шадиенен таныш олдым, айып этменг'из, сизнен де таныш олмаг'а мумкюнми?

— Эбет, балам, мен Шадиенинъ анасы Земине апте олам. Я, сиз к'айда яшайсыз?

— Мен шеэр автобусынынъ сонг'ки дураг'ында яшайым. О ерге Нау¹ дейлер. Юк ташыг'ан машинада айдавджы олып чалышам, — Сервер тез анг'латмаг'а ашык'ты.

— Айса, к'апы янында турмайык', эвге кирейик, — теклиф этти Земине апте.

— Эбет, кирейик, — деп разы олды Сервер ве Земине аптенинъ артындан азбарларына кирди.

---

¹ Нау — Озбекстанда Янг'ыёл шеэрининъ четиндеки ернинъ ады.

Кичкене азбарчыкълары бакъылгъан ве темиз эди. Сонъ эвге кирдилер ве Сервер эв пек балабан олмагъаныны коръди. Кичкене мусафир одасы яхшы донатылгъан.

— Кечингъыз, отурынгъыз сетке, — деди Земине апте ве Сервер озюнен кетирген къатты шекер къутусыны софрагъа къойды. Дюльбер фильджанларда къокъулы, къаймакълы къавени Шади кетирип софрагъа тизди.

— Буюрынгъыз къавеге, — деди Земине апте ве сорава-рыны эп девам этти, чюнки Сервернен якъындан таныш олмагъа истеди. Ана-бабасыны, догъмушларыны сорады. Сервер:

— Анамнен бабам эрте кечиндилер.

— Алла Таала анангънен бабангъа рамет эйлесин! — деди Земине апте ве яныкънен башыны ашагъы алды.

Бираз вакъыт къаве ичип сустылар ве Сервер софра башында Шадиенен насыл таныш олгъаныны тарифледи. Шадиенингъ козяш тѣккенини де айтты. Бу арада Шади ашханеге софра ичюн емеклер кетирмеге кеткен эди. Бундан айдаланып, о, Земине аптеден баягъы бир шейлер акъкъында эшитти.

— Ах, Сервер, балам, къызым Шади бахтсыз олды. Бир онгъайтсыз къорантагъа келин олып тюшти. Даа якъында баш багълады, Мемет деген адамгъа акъайгъа чыкъты. Адам берабер яшамагъандже, ич де билинмей экен. О Мемет де анасынен экиси яшайлар. Къызыма биринджи кунюнден къылыкъларыны косътердилер. «Айлыгъынгъны анама береджесингъ», — деген Мемет. Къайнанасы да пишириледжек ашкъа къартопны эсаппен, бакъланы да сайып берген киби эткен. Бу не къадар саранлыкътыр, бильмем! Меметке буны айтса, о: «Анам не десе, о оладжакъ!» — деп, Шадиенингъ юзюне шамар ургъан. Балам Шади мангъа буларнынъ эписини агълап-агълап айтты. Бойле кетеджек олса, къайт, къызым, эвге, анда бир даа аякъ басма, дедим. Кене де о куню иштен чыктып, бараджакъ олгъан, амма аягъы чекмеген. Автобустан тюшмей, артына къайтмагъа къарар эткен.

Сервер буларны эшитип:

— Ана, тамам бу вакытте биз Шадиенен экимиз таныш олдык, — деди кѳуванчен.

— Меметнен Шадининъ эвленгенлерине ерли молла никях япты. Олар Загске де барып етиштирмедилер. Ёкъсузлукъ вакъты деп, той да япылмады, никяхнен эвендилер. Бойле этип кѳызым Шадие, бахтсыз балам эвге кѳайтты, онда ич бир кѳабаат ёкъ, — деп сусты Земине апте.

Сервер тюшонджеге далды. «Бойле гузель кѳызны хорлагъанлар» деп, Земине аптенинъ: «Шадие, кѳызым, кѳавенъ сувып кѳалды. Кель, ич!» — деп чагъырды, дегенини эшитти.

Шадие ичериге кирип, кѳавесини ичти.

Сюкюнетни Сервер бозды:

— Шадие, биз экимиз бири-биримизнен энди таныш олдык. Мына, ананънен де якъындан таныштым. Мумкюн олса, энди мен сизни Тензиле тиземнен таныш этейим. Кѳаршы олмасанъыз, тиземнен сизге келирмиз, — деди о, ве Шадининъ эля козьлерине, о да Сервернинъ козьлерине бакъыштылар.

Шадие де Серверни бегенгени корюнип тура эди. Земине аптеге бу огълан кѳанысыджакъ корюнди ве о:

— Яхшы, балам, кетир тизенъни бизге, таныш олурмыз, отурышыр-сорашырмыз. Танышлыкънынъ зарары олмаз, — деди.

Сервер юрегине яткъан бойле лафларны эшиткен сонъ, тез аякъкъа турып, сагълыкълашты. Эвлерине, кѳанатлангъан киби, санки учып кирип кельди. Тизесининъ боюнына сарылып, козьлеринден опыти ве:

— Тизем, тизечигим, биз ярын экимиз, кѳысмет олса, мусafirликке бараджамыз, мен сизни яхшы адамларнен таныш этеджегим, — деди.

Тензиле тизеси шашты, амма Сервернинъ кѳуванчнен айткъан бу сѳзлери оны да кѳувандырды. «Гъалиба, бу меним джиеним севда олды, не гузель, я!» — деп юреги раатланды.

Экинджи куню Сервер ишинден кене эртедже сорап кѳайтты. Тизеси оны беклеп, энди янларына алынаджакъ эр бир шейни азырлагъан эди.

Сервер бу сефери киев киби кийинди, къара тюсте косъ-тюмининъ тюбюнден беяз кольмеги корюнмекте. Тизеси де кийим-къушам олып, олар автобускъа миндилер. Шеэрнинъ демирёл вокзалы янындаки уфакъ азбарчыкънынъ къапысыны къакътылар. Земине апте тез чыкъты ве:

— Хошкельдинъиз, киринъиз эвимизге, — деп, оларны мемнюниетнен эвге алып кирди.

— Отурынъыз, джаным. Мусафирге пек къуванам, — деди ве шу арада джезвесини атешке къойып, къаве азырлады. Тензиле тизе кетирген чай, къаве, шекерлерни софра устюне къойды ве:

— Яшагъан еринъиз пек яхшы, вокзалгъа якъын экен, — деди.

Земине апте лафнынъ уджуны кесмей:

— Не яхшы эттинъиз, кельдинъиз, танышлыкъ яхшы шей, — деди.

Олар къавелерини ичкен арада, эм де пек сорааштылар. О десе, Земине апте Ялта районы Кикенеизли, Тензиле апте исе, Симеизли экенлер.

— Экимиз де Ялта тарафтан экенмиз, — деп, олар къуванышты ве кулюштилер.

Чокъ кечмеден, Шади де иштен кельди. Тензиле аптенинъ къолуны алды. Хошкельдинъиз сёзюнен, о да софра башына кечти ве анасы азырлагъан къавени ичти.

Бу танышлыкъ шенъ ве урь лафларнен кечти. Аш-сув ашалды. Ве Сервернен тизеси энди тышарысы баягъы къаранлыкълашкъанда, сагълыкълашып, эвлерине къайттылар.

Экинджи куню иштен сонъ, Сервер бир дакъкъасыны джоймай, Шадиелерге ашыкъты. Олар берабер акъшам киносына бардылар. Олар экиси де керчектен бири-бирине севда олдылар.

Тезден Шадиенен Сервер Загстен кечип эвлендилер. Кичкене бир отурышув яптылар, сой-догъмушлар келип, къуванчларыны яраштырып, оларгъа бахыт-сеадет истеп хайырладылар. Кетирген бахшышларыны багъышладылар. Сукълан-

гъанлар да олды, чюнки Сервернен Шадие бири-бирини пек бегенди ве севдилер. Олар бу эки дживаннынъ темиз севгилерини алгъышладылар.

Янъы къоранта азалары олгъан Шадиенен Сервер, Тензиле тизесининъ уфакъ эвчигининъ чевресинде бири-бири артындан къувалашып, кулюшип, ойнашып яшадылар. Бу керчектен севги эди.

Мемет бу аджеле ишке, эм шашты, эм ачувланды. Оларнынъ НАУдаки эвлерине келип, Серверге: «Сен меним къадынымны тутып алдынъ!» — деп, онъа къаршы тикленди, Серверни ураджакъ олды. Лякин Сервер озъ севгисини къорчаламагъа бильди. О:

— Къадынынъ олгъанында, къадирина еткей эдинъ! — деп лафны кести.

Мемет башыны ашагъы алып, озъ ёлуна реван олды, чюнки севген сонъ, озъ севгинъни къорчаламагъа бильмек керек. О исе, севги иси насыл олгъаныны да бильмей эди.

Янъы къорантанынъ тезден бир къызлары догъды, артындан да огъланчыкълары олды ве Серверге эв къурмакъ ичюн ер берильди.

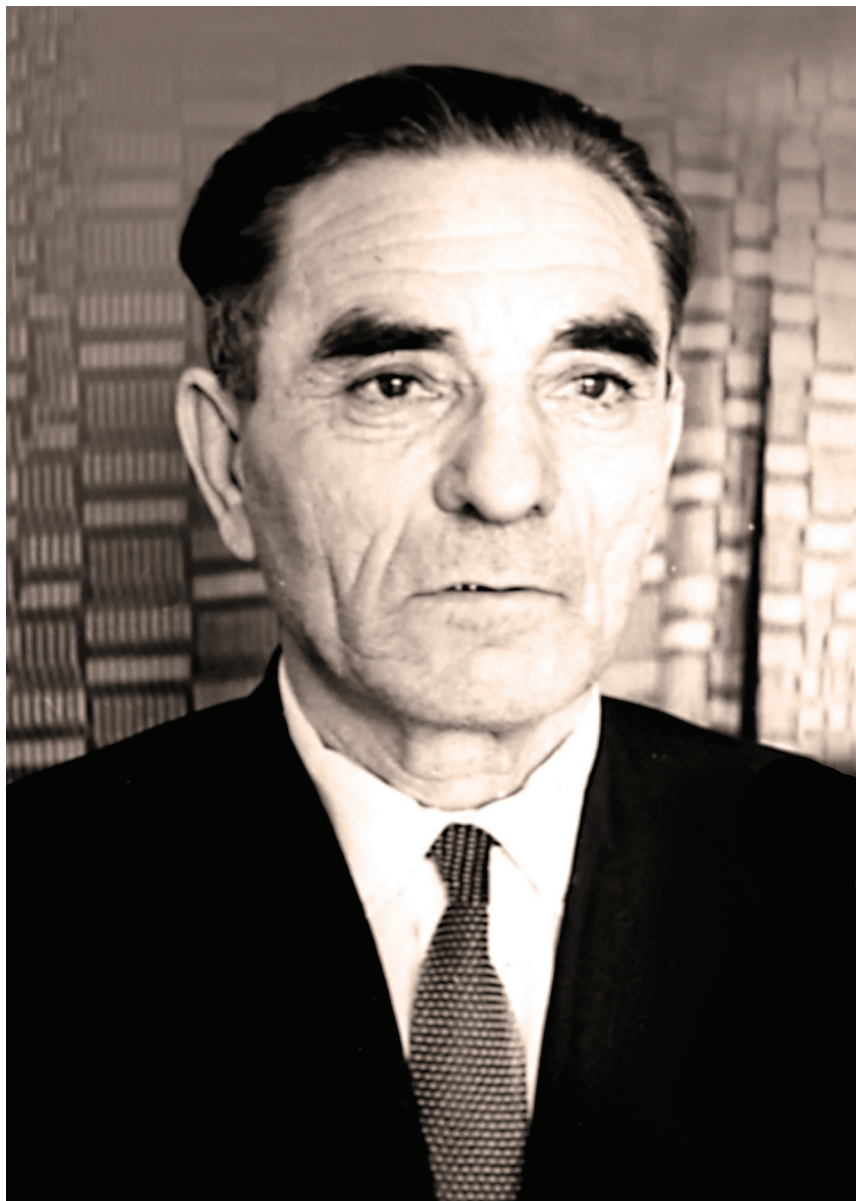
Беджерикли Сервер эки йыл ичинде эвини къуруп битирди ве къорантасыны янъы эвге кочюрди. Халкъымыз: «Акъыкый севгиге сед чекильмез», — деген. Эм де шай.

2017 с.

ФАДЖИАЛЫ ТАКЪДИРЛЕР

Албат кою. Немсе фашистлер Къырымгъа 1941 сенесининъ кузюнде киргенлеринен, саиплик япа башладылар.

Зейнепнинъ он дёрт яшында Урие къызынен он беш бучукъ яшында Усеин огълу Албат коюнде яшайлар. Балаларнынъ бабасыны мараз совет укюмети молла деп, совет

Линяре Дерменджининъ бабасы — языджи Абдулла Дерменджи.

Линяре Дерменджинынъ анасы Селиме. 1969 с.

Лияре Дерменджи огълу Нури ве кызы Нуриенен. 1959 с.

Лияре Дерменджининъ огълу Нури. 1967 с.

*Къызы Нурие, торуны Марлен, Линяре Дерменджи
ве артта буюк торуны Ремзи. Ташкент, 1983 с.*

*Линяре Дерменджининъ къардашлары
Гульнар ве Гульзар Дерменджи. 1980 с.*

*Линяре Дерменджи бабасы Абдулла Дерменджинен
бераберликте. Акъмесджит, 1939 с.*

*Сагъдан: Гульгжиан Ахтемова, Линяре Дерменджи,
Риза Халид, Урие Эгемова Черкез-Али Аметов
ве Самедин Шукурджиев. Ташкент.*

Линяре Дерменджи кызы Нуриенен.

*Сагъдан: Линяре Дерменджининъ бабасы Абдулла Дерменджи,
языджы Юсуф Болат ве шаир Энвер Селямет.*

Линяре Дерменджи анасы Селиме (солда) ве тизесинен. 1939 с.

Линяре Дерменджининъ анасы Селиме (экинжи сыра, солдан биринджи) догъмушлары иле бераберликте.

Линяре Дерменджининъ ана-бабасы Абдулла ве Селиме Дерменджи. Яшыкъ йылларында.

укюметинде зуур эткен ыркъчылыкъ сиясети нетиджесинде, узакъ Сибириеге сюргюн этти.

Немсе фашистлери койге кирип, адамларны сыкъыштырып, оларнынъ кой эвлеринде ерлештилер ве эв саиплерини озьлерине къул этилер: чамашыр ювдура, аш-отъмек пиширте эдилер.

Зейнепнинъ эвчиги койнинъ четинде, пек узакъ олгъанындан, ягъмаджылар бу эвни озьлерине ляйыкъ корьмедилер. Эви уфакъ олгъанына Зейнеп тап къуванды. Къызы Уриеге: «Чуллу урбалар кийип юрь», — деди ве къызынынъ юзюни кюеледи. Уриенинъ орюльген эки узун сачы пек дюльбер. О, оларны топлап, башына явлукъ багълап юрьди. Лякин огълу Усеин пек осюп, бойгъа кеткен эди, амма яшы даа он беш бучукъ, корюништен исе, буюк корюне эди.

Чокъ кечмеден, немсе фашистлери баланынъ яшыны сорамай, боюна бакъып, оны эвден алып кетти ве устюне немсе урбасы кийсетип, къолуна да тюфек туттурып, Бельбек озенининъ устюнден кечкен копюрге кетирип, онъа: «Бу копюр янындан кетмейджесинъ, копюрнинъ къаравлысы оладжасынъ», — деген сёзлернен, немседже «Гут, гут» деп, онынъ къолуна туттургъан тюфекнен насыл атмакъ керек олгъаныны косътердилер. Усеин не япсын, о, осьмюр бала, къолундаки тюфектен атмагъа бильмесе де, бойсунмагъа меджбур олды. «Бу копюр кимге керек, оны къаравламагъа не керек?» деп тюшюне Усеиннинъ озю, лякин баскъынчнынъ дегенини япма да бакъ, ким биле не япаджакъ, бельки, ольдюреджек де!»

Усеиннинъ тюшюнджелери бойле. Бала оларакъ, о, кельмешеклерден джаны ичюн къоркъуна. Лячаре, шу копюр янында турмакъ керек. Бир къач саат тургъандан сонъ, бакъса, оны немсе аскери денгиштирмеге кельген.

Бала шу устюндеки немсе урбасынен де эвлерине къайтып кельди. Бунынъ неге алып келеджегини акъылына биле кетирмеди.

Зейнеп исе, къасеветтен олеязды: «Баламны, Усеинни, къайда алып кеттилер?» деп, яныкъ ичинде къалды. Такъмакълап агълай. Алла Таалягъа дуалар окъуй. «Балам аманлыкънен эвге къайтып кельсин», деп токътамай ялвара.

Алла Тааля дуасыны къабул этти. «Огълум къайтып кельди» — деп, Раббиге шукюрлер айтты. Лякин онынъ немсе урбасынен къайткъанына о да гъафлетте къалды. Эльбет, буны корьмегенлер олмады.

Бойлеликнен, ягъмаджылар Усеинни шу копюрге къаравлы къойдылар. Бундан гъайры ондан даа ич бир иш талап этмедилер.

Эки бучукъ йылдан сонъ, немсе фашистлери тармар этильди ве Къырымдан къача башладылар. Совет аскерлери, ташкъын киби, къайтып Къырымгъа кирдилер. Тамыр халкънынъ къуванчы буюк эди. Халкъымыз беклей, дженк мытлакъ битеджек ве кене тынч яшайыш башланаджакъ умяутинен яшай эди.

Лякин Зейнепнинъ балаларынынъ ве, умумен, бутюн халкъымызнынъ кореджек белялары битмеген эди. 1944 сенесининъ майыс 18 кунюнде терен гедженинъ бир маалинде эвине «озюмизнинъкилери» сайылгъан арбий урбалылар келип: «Сизлерни ерингизден сюрюн этемиз, чюнки сиз душмангъа сатылдынъыз, саткъынсыз!» — деп, Ана-Къырымдан сюрюнге айдадылар. Ыркъчылар халкъымызны энди озюнкиси саймадылар ве Ватанындан, мал-мулькюнден, эв-баркъындан айырып, сюрюнлик эшелонларына къойып, кимни Урал тарафкъа, кимни сыджакъ Асиягъа, бу буюк джинаетнинъ тюбюне кирип, къабаатсыз бала-чагъаны, къарт-къуртны, къадын ве къартаналарны гъурбетликке, олюмге котерип аттылар. Халкъымыз ёл бою олип, кетирильген ерлеринде де бинглернен ольдилер. Адалетсизлик эп ат ойнатты.

Лякин, шукюр Алла Таалягъа, халкънынъ эписи ольмеди. Алла къорчалады. Зейнеп къызы ве огълунен таджик

халкы яшаган ерге тыштылар. Он алты бучукъ яшында кызы Урие памукъ тарласында чалыша башлады. Усеин огълу он секизге кирмекте йигит, о да тарлада чапа ишлете.. Ярым йыл бойле кечти. Ачлыкъ, хасталыкълар, икклимининъ келишмегени халкымызны аякътан урды. Усеин анасы ве Уриени ачлыкътан къртармагъа пек тырыша эди. Тапкъаныны оларгъа кетире эди.

Лякин оларнынъ башына тышкен белянынъ сонъу корюнмей. Тезден къапыларына НКВД адамлары кельди ве Усеинге: «Немсе фашистлерине аскер олдуңъ» — деп, йигирми беш йылгъа Сибирьге ёлладылар. Зейнеп бутюн чеккен азапларындан гъайры, козю огъунден баласыны алып кеткенлерини де коръди. Я, Усеиннинъ озю, янъычыкъ омюрге кирген яш адам бойле кърсанба-белягъа огърагъаны, белянынъ белясы олгъаныны ана яхшы биле эди.

Усеин апсте 1953 сенесинедже булунды. Кене яхшы езит Сталин геберди. Бундан сонъ Усеинни амнистия япып, кърантасына ёлладылар. Аиле янъыбашындан бирлешип яшады. Апсте Усеин секиз йыл олды.

Халкымыз мына бойле беляларнынъ тюбюнден тип-тири чыкъа бильген халкътыр. Ватанындан, догъмуш топрагъындан, эвинден айыргъандан сонъ, явуз совет укюмети ич бир къабаатсыз халкымызны, онынъ осъмюрлерини яш башындан бир де апслерге тыкъты.

Бойле япкъан укюмет дагъылсын, деп къраргъалды, эм де дагъылды, я...

Усеин секиз йыл ичинде тюрмеде сагълыгъыны джойып, йигирми алты яшында бошатылды. Олар учю де: анасы Зейнеп, Урие кызы кърдашы ве о, не исе, къавуштылар. Къуванчнынъ сынъыры ёкъ эди. Олар, санки де къанатландылар. Чокъ кечмеден, Усеин эвленди ве учъ баланынъ бабасы олды. Амма халкымыз ичюн Къырымгъа къайтув ёллары ачылгъанда, Усеиннинъ сагълыгъы энди бир тамам котюрлешкен эди. Эм де оны кърартлыкъ басты. Энди къадыны ёкъ, о, мерум олды, гъурбет ерде дефн олунды.

Олар Ватанни бир даа корип оламадылар. Зейнеп озю
Таджикстанда комюльди.

Амма Албаттаки эвчиклери, оларны беклеген киби, аля
мугъайып тура.

2017 с.

ХАТЫРЛАВЛАР

ОЙНАГЪАН РОЛЛЕРИ ЭФСАНЕГЕ ЧЕВИРИЛЬДИ

*Халкымызнынъ мешур грама артисти
Нурие Джетеренинъ 105 йыллыгына*

Дюньяда тынчылыкъ олса, яшамагъа, сербест нефес алмагъа не яхшы шей. Акъмесджитнинъ Пушкин сокъагында девлет драма театримизнинъ бинасы бар. Анда яхшы пьесалар саналаштырыла. Миллий тилимиз о вакъытлер бутюн Ватанымызнынъ эр бир кошесинде эшитиле эди.

1912 сенеси дюньягъа кельген тизем шу драма театримизде чалышты. Нурие Джетере (къыз сойады Джелиль) анамыз Селименинъ Фатма тизесининъ къызы ола эди. Нурие тизем пек истидатлы, корюниши дюльбер, медениетли, мераметли къадын, «Багъчасарай чешмеси» спектаклинде Зарема ролюни ич бир гримсиз, пек тесирли иджра эте эди.

Мен докъуз-он яшында къызчыкъ, театрге репетицияларгъа сыкъ-сыкъ бара эдим. Нурие тизем къапыда тургъан театр ишчилеринен мени таныштырып, репетицияларгъа йибермелерини риджа эткен эди. Мен театрге бармагъа пек бегене, тиземе бенъзеп, артист олмагъа арз эте эдим.

Лякин 1941 сенеси язда Ватан дженки башланды. Дженкке ярагъан бутюн инсанлар джебеге кеттилер. Нурие тиземнинъ омюр аркъадашы, театрнинъ режиссёры, эм корюмлю артисти Сервер Джетере къызчыкълары Дженни ве севимли омюрдеши Нурие тиземнен ведалашып, джебеге, душмангъа къаршы урушкъа кетти. 1941 сенеси меним бабам Абдулла Дерменджи де (языджы) шу йылнынъ октябрь айында гонъюлли дженкке кетти. Немсе фашистлери Акъмесджитке аякъ баскъанына энди баягъы вакъыт кечкен эди. Бир кунъ анамнен экимиз эвимизни килитлеп, Турецкая сокъагындан Жуковский сокъагына, Нурие тиземнинъ эвине кельдик. Кеч маали эди. Алты яшында къызы Дженни тынч юкълай. «Энди не япад-жамыз?» деген суальнен Нурие тизем ве анам бири-бирле-

рине бакъыштылар. Сабагъадже юкъламай лаф этилер. Мен де юкъламадым. Саба эрте тургъанда, сокъакъта агълавлар ве юрювлер, аякъ тапырдысыны эшиттик. Яваштан ёл къапыгъа бардыкъ. Ёл къапы ичерге, азбаргъа ачыла эди, аралыкъ этип, тышарыгъа бакъсакъ, сокъакъта сыранен адамлар кете. Къартлар, бала-чагъа, къадынлар. Оларны немсе аскерлери: «Шнель! Шнель!» — деп багъырыкълап, автоматларнен итеклеп, сокъакъ бою айдайлар. Ондан огъуне тизем эшиткен экен: немсе-фашистлери басып алгъан ерлеринден чуфут миллетини ёкъ эте экенлер. Бу адамларны корип, юреклер сыздады. Чокъ тюшюнмей, Нурие тизем къапы огъунден кечейткъан бир къартийнинъ козюне бакъты да, онынънен берабер кетейткъан эки яшлы, къара козь огъланчыкъны къолундан чекип, къапыдан ичериге тартып кирсетти. Къартий анълады, разылыкънен тиземе бакъты ве тез-тез огге юре берди. Бу иш бир анъ ичинде олды. Тиземнинъ бахтына, немселер бир шей дуймадылар. Эгер дуйгъан олсалар, тиземнинъ алы мушкюль олур эди. Джесюр адамлар мераметли олалар. Эпимизнинъ юреклеримиз дюк-дюк урды. Шу анъ тизем баланы эвге алып кирди, урбаларыны денъиштирди. Бала энди бираз лаф этип башлады ве адыны сорадыкъ. Константин экен. «Тебя теперь зовут Къадир», — деди Нурие тизем ве бала разы олып башыны саллады. Эр шейни анълагъан бир бала эди. Онынъ уфакъ джанчыгъы, амма джесюр юречиги бир шейлер дуйып, тиземе ишанчнен бакъып, разылыгъыны бильдирди. Фашистлер келип кирген сонъ, укюмлю вакъытте Къырымда бир сыра муэссиселер ачылды. Мусульман комитети де пейда олды. Нурие тизем шу комитетке барып, бу баланынъ койдеки эвлерине къулле (снаряд) тюшип, анасы, бабасы олдылер, бала сокъакъта оксюз къалды деп, озю де онынъ сою олгъаныны бильдирип, оны эвлятылыкъкъа алмагъа истегини бильдирди. Тезден Мусульман комитети эвлятылыкъ весикъаларыны азырлап, тасдыкълап, тиземнинъ къолуна берди. Мусульман комитети пек керекли олды, чюнки къадынлар бала тапсалар, оларгъа догъув весикъаларыны Мусульман комитети бере башлады. Константин бизим милетке пек ошай. Бойлеликнен, о, союмыз олып къалды. Къомшуларнынъ да бундан хаберлери олды, яни бала-

нынъ къулле патлавындан сагъ къалгъаны акъкъында бильдилер. Къадирге эр кес алышты. Нурие тизем театрде чалышмагъа, спектаклерде чешит роллер иджра этмеге девам этти.

Къадирчик пек дюльбер, къара козь, къара къаш бала. О, энди къырымджа, эм анълай, эм лаф эте, чюнки бу пек керек эди. Шай этип, ишгъальджилик йыллары кечти. Дженни къардашы Къадирнен азачыкъ осьтилер. 1944 сенеси апрель айы къуванчлы кунълер кельди. Аскерлеримиз Къырымны къайтарып алдылар. Немсе-фашистлери къачтылар. Бойле къуванч кельди дегенде, майыс 18 куню бизим халкъны гедже саат 4-те аякъкъа котерип, бутюнлей Ватаны Къырымдан чыкъардылар. Нурие тизем терен тюшюнджеге далды: мен Къадирчикни къуртардым амма, энди озюмнен берабер алып кетсем, не оладжакъ? Ёкъ. Къадирчикни къомшуларгъа эманет этерим, оны сонъундан Акъмесджитнинъ балалар эвине озъ чуфут адынен теслим этсинлер, деген нетиджеге кельди, чюнки бизни къайда алып кеткенлерини биз ич бильмедик.

Шай этип, Къадирни Къырымда къалдыра, озю къызы Дженнинен такъдирлерине теслим олалар.

Сюрдюнликте олар Ангрен (Озбекстан) комюр шахтала-рына тюшелер. Тизем шахтада чалышмай, хасталана, зайыф-лаша. Ачлыкъ зуур эте... Онъа ве баласына отъмек ёкъ. Бир куню отъмек ве ашайт тюкяны огюнде тиземни тюкянынъ мудири эслей. «Эдепли бу къадын о къадар зайыфлагъан» — деп, мудир онъа бир коше отъмек узата. Нурие тизем ала ве: «Сагъ олунъыз!» — деп, оны алгъышлай. Бир къач кере бойле отъмек алгъан сонъ, олар тиземнен таныш олалар. О адамнынъ къорантасы да тиземнен таныш ола. Къадыннынъ мулайим, бир къызлары бар. О, тиземден Къырымдан олгъаныны, сюрдюн этилип, мында тюшкенини сорап анълай. Сонъра, тизем оларнынъ чуфут миллетинден олгъанларыны бильген сонъ, оларгъа озъ икяесини тариф эте: насыл этип чуфут балачыгъыны, Константинни (Къадирни) фашистлернинъ къолундан, олюмден къуртаргъаныны сёйлей. Оны Къырымда, Акъмесджитте къомшуларына къалдыргъаныны, балалар эвине эманет эткенини бильдире. Ондан сонъ о адамлар тиземе отъмек

ве башкѡа ашайт-эрзакѡларны тап эвине, яшагѡан кѡобачыгѡына кетире башлайлар.

Нурие тизем тикиш тикмекни де пек биле эди. Олар буны анѡлагѡан сонѡ, онѡа озѡлерининѡ эски «Зингер» тикиш машинасыны берелер. Бундан сонѡ тизем тикиш тикип кечине, баласыны бакѡа. Дженни мектепке барып башлай. Ач олюмден кѡуртулалар. Тюкянный мудири Акѡмесджиттеки балалар эвине мектюп язып, Кѡадирни (Константинни) кѡыдырта, сората ве онынѡ изине тюше. Андан анѡлай, Кѡадирни балалар эвинден эвлятлыкѡѡа алгѡанлар. О адамларнынѡ сойадыны огрене. Олар баланы эвлятлыкѡ япып, Израильге кочѡкенлер. Тюкянджы адам Ангренден Израильдеки адрес масасына мектюп яза, оларны андан тапа. О адамларгѡа Израильге Нурие тизем акѡкъында мектюп иле хабер бере. Ангренден оларгѡа Нурие тиземнинѡ адресини бильдире ве тизем бир даа Кѡадирни (Константинни) фашистлер кѡолундан кѡуртаргѡаныны, олюмден сакѡлагѡаныны оларгѡа мектюпте яза. Ве огѡланчыкѡны кѡуртармакѡ ичюн, онынѡ адыны кѡырымджа Кѡадир кѡойгѡаныны анѡлата. Бир талай вакѡыт кечкен сонѡ, Израильдеки адамлардан тиземе мектюп келе. Кѡадирчик де анда бир кѡач сѡз яза: «Меним севимли анам» деп, онѡа чокѡ селям ѡллай, сагѡлыкѡ истей. Оны эвлятлыкѡѡа алгѡан адамлар, миннетдарлыкѡ бильдирип, тиземе долларнен пара ѡллайлар. О паранен тизем кѡошып-чатып Ташкент шеэринден бир умумий азбардан, бозуладжакѡ эвлерден зайыф бир одачыкѡ сатын ала. Бу одачыкѡ Шота Руставели сокѡагѡында эди. Анда бир кѡач йыл яшагѡан сонѡ, онѡа кѡызы Дженнинен берабер Ташкенттеки Дружба народов сокѡагѡындан гузель квартирада да яшамагѡа кѡысмет эте. Чюнки Дженни оськен сонѡ, институт битире, оджа ола, сонѡ радиокомитетке ишке кече. Радиожурналист ола. Шу квартираны онѡа чалышкѡан еринден, Радиокомитеттен берелер. Нурие тизем бойле кѡуванчлы кунѡлерни де коре. О, бир кѡач йыллар шу гузель квартирада яшагѡан сонѡ, анда да хасталанып вефат эте. Мезары Ташкент кѡабирстанында. Дженни акѡайгѡа чыкѡа, бир кѡызчыгѡы Инесса (Инне) догѡа, о да осип буюген сонѡ, рессам ола. Дженнининѡ шимди эки огѡлан торуны бар. Бири Темур,

дигери Максим. Шимди олар эписи Канададаки Торонто шеэринде яшайлар, деп бильдик, лякин адреслерини аля даа бильмеймиз...

Немсе-фашист истилясында (оккупация) булунгъанда, артистлеримиз гизли тешкиляткъа (башы Абдулла Дагъджы, гизли ады «Дядя Володя» эди) буюк ярдым этелер, онынънен къавий багъ туталар. Гизли тешкиляткъа чокъ файда кетирелер. Нурие тизем де бу ишлерде пек якъын иштирак эте. Озь вакътынде гизли тешкиляттан бабамыз Абдулла Дерменджи сагъ олгъаныны ве Кисловодск госпиталинде яралы яткъаныны анълагъан эдик. Бу хайырлы хаберни бизге Нурие тизем шу тешкилят аркъалы бильдирген эди. Нурие тизем, эм де гизли тешкилят ишлерине къатылгъанларнынъ шаатлары да сюргюнликке огърап, бутюн мемлекетке дагъытылдылар. Олар бири-бирини тапмай, агъыр вазиятлерге къалып, чокъусы нафиле ерде ачлыкътан, хасталыкълардан олюм таптылар.

Олып кечкен Ватан дженкинде Къырымнынъ тамыр халкъынынъ къараманлыгынен, бутюн халкъларнынъ къараманлыгынен, далабынен къазанч ютулды, душмангъа амансыз дарбе урулды, сонъ совет укюметине халкъымыз артыкъ керекмеди, халкъ, суву сыктып чыкъарылгъан хаммал олып, онгъа чиркин «саткъын» лагъабы берилип, четке, олюмге ташланды. Лякин адалет, акъикъат эр вакъыт енъе. Инсанларнынъ такъдири чокъ аджайип экен: къырымлар ве чуфут миллетлерининъ такъдирлерини Алла Таала пек ошаткъан. Бу дюньяда эр бир адам Алланынъ къулуудыр. Онынъ ичюн бизлерге чокъ эйилик япмакъ мунасиптир. Япылгъан эйилик ич де унутылмай, бир куню ола адамнынъ огюне чыкъа.

Истидатлы, джесюр инсан, халкъымызнынъ мешур, белли, корюмли театр артисти Нурие Джетере озюнинъ къараманане ишинен, фашистлерге къаршы курешинен, иджра эткен роллеринен, эр бир адамгъа битмез-тюкенмез мераметинен, Ватангъа садыкълыгынен акъылымыздан ич де чыкъмай-джакъ, онынъ такъдири, кечирген омюри хатырамызда даим булунаджакътыр.

2016 с.

ЯГЪМАДЖЫЛАР КЕЛЪГЕН СОНЪ...

Чуфут халкъынынъ мушкюль такъдирини корип ис этерек биз Нурие тиземнинъ эвинден танъ атмаздан эвель чыкъып кеттик. Озь эвимизге, Жуковский сокъагындан Турецкая сокъагына ёл алдыкъ. Орталыкъ къаранлыкъ, сокъакълар чым-чырт, кимсе ёкъ, немсе фашистлери биле даа уянмагъан эди. Лякин багъана-диреклерде асувлы адамларнынъ джеседлерини корип, буз-бузладыкъ. Оларнынъ устьлеринде: «Партизан», «Коммунист», «Комсомол» деп язылгъан язылар бар эди. Буларны корип, адымларымызны даа да тезлештирдик. Эвимизге насыл барып чыкъкъанымызны дуймай къалдыкъ, чюнки къоркъудан чапып кельгенимиз белли эди. Къапымызнынъ килитини ачып, эвге кирдик. Эвимиз де бизге бир титис корюнди. «Коръдинъми, балам, адамларны аскъанлар. Я, бабанъ да коммунист, гонъюлли оларакъ дженкке кетти. Онынъ къорантасы деп, бизни де алып кете билелер. Биз шеэрден койге, бизни кимсе бильмеген ерге кетмек керекмиз. Мына, шу дакъкъада кетемиз». Анам Селиме шай деп, тез-тез шейлерни джыйыштырып башлады.

Кузь авасы. Пальтоларымызны устьлеримизге кийип, ёргъанларымызны сарып, къолумызгъа алдыкъ. Ёлрукъ сепетке отъмек, пишкен йымырта бар эди, оларны къойдыкъ. Шишелерге толдуруп янымызгъа сув алдыкъ. Къапыны килитлеп, сокъакъкъа чыкътыкъ.

Биз азбар азбардан кечип, Акъяр ёлуна чыкътыкъ. Кимсе расткельмеди. Эр кес теляш ичинде яшай, сокъакъта къорюнге къоркъа эди. Бойлеликнен, терек ве осюмликлер артындан кете бердик.

Саба ачыла башлады. Ава булутлы. Тосат-тосат машина ярыгъы ёлда корюнгенде, осюмликлер арасында сакъланамыз. Олар кечип кеткен сонъ, кене тез юрип, шеэрден чыкътыкъ ве ашыкъып кете бердик.

Бир кунъ, бир гедже кеткен сонъ, чалылар арасында гизленип ёргъанларымыз устьлерине отурып ашадыкъ. Йымырта къабукъларыны топракъ ичине комъдик. Саба ярыгында, ёлда бир атлы араба пейда олды. Арабаны айдагъан, бизим адам оладжакъ, къара къаш койлю бизни корип, сёз къатты: «Ёл олсун, мининъиз арабагъа», деди. Бизим халкътан олгъаныны анълагъанымыздан сонъ, къувана-къувана арабагъа миндик. О араба бизни бир талай джаяв юрьмектен къуртарды. Арабаджы: «Къайда кетесинъиз?», — деп сорады. Анам: «Койге тувгъанларымызны корьмеге» — деди. Арабанен бир саат къадар ёл юрьдик. Сонъ арабаджы онъ тарафкъа бурулды. Биз тюштик. «Сагъ олунъыз» деп, догъру ёлнен огте кеттик. Болдургъанымыз баягъы ятышты.

Акъшам олгъандже юрьдик. Гедже олды, биз исе эп кетемиз. Машина ярыгындан пысып, ёл четиндеки осюмликлерге киремиз. Ёл тынчлангъан сонъ, кене кетемиз. Ягъмур ягып башлады. Биз шыр-сув олып сыландыкъ. Элимиздеки ёргъанларымыз да сыланды, даа да агъыр олдылар. Тереклер тюбюне сакъландыкъ. Ягъмур бираздан къаргъа чевирди. Амма биз кете беремиз, ич токътамаймыз.

Мен 11 яшында балам. Пек болдурдым. «Бу ёргъанны мен ташлайым», — дедим анама. «Ёкъ, балам, ташлама. Мен онъа къушагъымны багълайым, сюйреп кетерсинъ», — деди анам ве ойле де япты. Ерде энди баягъы къалынлыкъта къар ята эди. Мен ёргъанны, чана киби, чекип кете башладым.

Бираздан къар токътады, сувукъ тюшти. Сакъландыкъ. Бир къач дакъкъа раатлангъан сонъ, кене юрьдик. Ачмыз. Эки кунъ, эки гедже ёл юрип, не исе, учюнджи геджеси койге кирдик.

Анам ёлны яхшы биле эди. Албат кою. Озенден копюрчик янында онъ тарафтан биринджи эвчик. Пенджерелери къаранлыкъ. Сайде тиземнинъ эви. О, анамнынъ аласынынъ къызы, экиси тата-къардашлар.

Анам яваштан пенджерени къакъты. Шу анъ ичериден: «Ким о?» — деп сорадылар. «Бу меним, Сайде татам, мен, Селимем, Акъмесджиттен». Сайде тизем: «Вай, аначыгъым», — деген сонъ, лампад ярыгъы янды. Бизге къапы

ачылды: «Киринъ, киринъ, — деди Сайде тизем. — Вай, насыл сылангъангъсыз, чыкъарынгъыз сылакъ урбаларынгъызны, соба сыджакъ, кызынынгъыз», — деди. Буны япкъанымыздан сонъ, къучакълашып аглаштылар. Сорав башланды. Анам джаяв-джалпы кельгенимизнинъ къоркъкъанымыздан олгъаныны анълатты. «Мумкюн олса, сизде бир къач вакъыт яшасакъ. Джанымызны къуртарынгъыз», — деди анам. «Эбет, эбет», — деди Сайде тизем.

Албатта тургъан румын аскерлеринден койлеринде бир тавукъ къалмагъан.

Бир къач вакъыт дегиль, биз Сайде тизеде эки йылгъа якъын яшадыкъ. Бу эки йыл ичинде немсе-фашист учакъларынынъ ташлагъан бомбалары да койге тюшти. Бунгъа бакъмадан, Сайде тиземнен берабер топракъгъа бакъла, мысырбогъдай сачтыкъ, ачлыкъ чекмедик.

Шеэрге къайткъанымыздан сонъ ачлыкъ чектик. Энди фашистлер къачып башлагъанда, биз Акъмесджитке къайттыкъ. Эвимизнинъ пенджерелери парланыхъ, къапысы асылып къалгъан. Эв эшьяларымыз ташылгъан, бир шей къалмагъан.

Нурие тиземнинъ ярдымынен тѣшек-ястыкъ тапылды, пенджерелерге парчалардан олса да, джамлар джамладыкъ, етмеген ерлерине фанералар мыхланды, тамирленди, къапы уйдурылды. Анамнынъ энъ буюк Урие татасы, меним догъмуш тизем, Джешпар акъайынен сонъундан бизни ач этмедилер.

Фашист ягъмаджылары Къырымдан къача, бизим аскерлер келип башладылар. Бизлер къуванамыз. Гизли тешкияттан анъладыкъ, бабам Абдулла Дерменджи сагъ, Кисловодск госпиталинде тедавийлене экен.

Лякин къуванч чокъкъа сюрмеди. Бизлерни, къырымларнынъ эписини, майыс 18 куню гедже саат 4-те айван ташыгъан вагонларгъа ныкътап, къадын, бала-чагъа, къартларны Ватанымыз Къырымдан сюрюнликке ёлладылар. Эджнебий ерлерге кетирип тѣктилер. Бутюн сойларымыздан, богъдай данелери киби, анда-мында сепильдик.

Сюрюнликте халкъымыз ачлыкътан, хасталыкълардан, яшамагъа ер тапылмагъанындан, ярысы вефат эттилер. Бу акъсызлыкъ але девам эте.

Анамнен экимиз койге вакътынде кетмеген олсакъ, ким биле шеэрде, фашистлер къолунда бизим такъдиримиз не оладжакъ эди. Кене яхшы о вакъыт кеттик ве сагъ къалдыкъ.

Энди 1944 сенеси апрель айында фашистлерден къуртулдыкъ дегенде, «озюмиз»нинъ укюметимиз бизни ёкъ этмек истеди, аля даа акъ-укъукъларымыз тикленмеди, ерине кельмеди, халкъымызны ёкъ этюв девам эте.

Бизим халкъ ичюн бу акъсызлыкъ не вакъыт битеджек?!

2016 с.

АВДЖЫЛАР

Ялта тарафы. Кикенеиз ешилъ чытырманлыкъ дагъларынынъ дюльберлиги олып, къырлар арасында ерлешкен бир кой. Юксекликте булунгъан кой, денъизден чокъ узакъ дегиль. Бу ерде догъып оськен осьмюр балалар къырлардан ялыгъа къычыршып, кулюшип, чапышып тюшелер, денъиз далгъаларына озълерини ташлайлар ве балыкълар киби ялдайлар. Олар эписи уфакъ бала чагъындан яхшы ялдамагъа огрендилер. «Ким тез ялдар», деп ярышлашалар.

Языджымыз, журналист ве тенкьидчи Абдулла Дерменджи бу табиат дюльберлигинде, денъиз ялысында догъып осьти. Абдулла авджы тюфегинен мергин атмагъа огренген. О, агъалары Бекир, Омер, Осман ве бабасы Ибраимнен къошулып, орманда авджылыкъ япкъанлар. Тавшан, дувадакъ, боденеге авланып, эвге кетире, темизлеп, аль этип, къартанам Фадъмеге бере эдилер. Къартанам о этлерден лезетли кобетелер, бурмалар, юзюм къурусы къошып, пиляв пишире, къорантаны тойдура эди. Ондан да гъайры сыгъырлары, бугъалары да бар эди. Къартанам метийлерде тузлагъан этни пиширеджекте, бир къач кере сувда тутып, тузуны чыкъарып, чешит-тюрюю ашалгъан отлар, нанелер къойса, о аш пек лезетли ола эди. Я, уфакъ метий ичинде азачыкъ тузлангъан къаймакълы къа-тыкъ сюзмесинен ашалса, ана къайда лезет! Онынъ устюн-

деки темиз безз безни къартанам эр саба ювып, сюзме устюне орьте эди. Катыкъ сюзмеси пек лезетли, оны ашкъа къойып, я да отъмекке къошып да ашайлар. Я, отъмекнинъ озю! Къартанам къокъулы лезетли отъмекни фурунда озю пишире эди. Темиз дагъ авасында о ашлар буюк иштианен ашала эди.

Ибраим къартбабам эрте кечинген, мен оны коръмедим. Эмджелерим исе, дагъларда оськен кийик алма ве армут тереклерини ашлама япып, орман ичинде чайырлар асрагъанлар, о ашлангъан тереклерден армут, алма берекети алынгъан. Бу ишлерни олар деде-бабаларындан коръген, огренгенлер. Буны бабам «Чайырлар» повестинде тарифлей. Бундан гъайры олар дагъдан тарпи сепетлеринде кубрели топракъны кетире, таш-къаялар арасындаки бошлукъларда терен чукъурлар къазып, бутюн ташларны чыкъарып, шу чукъурларгъа кетирген топракъларны толдура, сонъ о ерлерге юзюм чубукълары отурта эдилер. Бойле этип юзюм багълары осьтюрген эдилер. Асылында бизим халкъ пек ишкир. Олар кийик тереклерни ашлап, дагъларны меденийлештирип, къорчалап асрагъанлар.

Осьмюр чагъына кельген сонъ, бабам шеэрге кете, анда окъуй, чалыша, анам Селимеге эвлене. Окъуп языджы ола. Лякин авджылыкъ битмей, о, онынъ джаны ве къанында ерлешкен. Раатлыкъ кунълери достларынен ормангъа авджылыкъкъа бара эдилер. Мен о вакъыт даа алты бучукъ яшында эдим. Саба, танъ вакътынде татлы юкъудан сызгырувыкъны эшитип уянам. «Фьют, фьют-ют». Эбет, бу бабамнынъ досту шаир Ыргъат Къадир эди. Олар таныш шофёрнынъ машинасыны кирагъа тутып, ормангъа авджылыкъкъа бара эдилер. Акъмесджиттеки Турецкая сокъагъынынъ 21-нджи номерли эвнинъ экинджи къатында булунгъан квартирамыз учъ одалы эди. Пенджереси сокъакъкъа бакъкъан узун софасы бар эди. Эвимизнинъ биринджи къатында ерлешкен миллий клубымызда авескярлар пьесалар къоя, шахмат-шашка ойнап ярышлаша эди. Эвимизнинъ асма балконы эки сокъакъны да бизге коръмеге имкян бере эди: бири Турецкая сокъагъы, дигер тарафы Кантарная эди. Буюк ягъмур ягъса, Кантарная сокъагъындан тёпеден ашагъы ягъмур суву сель олып, озен киби сокъакъ бою акъа эди. Бу сокъакъта юрьген трамвай ёлу

судда къалып, трамвайлар токътап къала эдилер. О вакъыт адамларны атлы файтонларгъа алып, суддан кечирелер. Ягъмур токътагъан сонъ, сель сувлары эп акъа эди. Мен буларны балкондан сейир эте эдим. Балкондан узакъча оськен терекке Ыргъат Кадир танъда чыкъып, бабама сызгыра эди. Бабам шу анъ халатыны кийип, балконгъа чыкъа: «Достум, шимди азыр олып чыкъарым», — дей. «Одабашны алмагъа унутма!» — акъылына тюшюре досту. Одабаш бизим, тегиз тюзлю, къою къаверенки ренкте севимли авджы копегимиз. Ерге эгильсе, пек узун бурны, япакъча, къулакълары тап ерге тиелер. Бабам оны ювундыра, темиз тута, тюкю эр вакъыт йылтырай эди. Софамызда, килимчик устюнде ята эди. Эвимизге сокъулмай, тербиели, эр шейден анълай. Бабам иштен кельсе, оны йипинден тутып кездире эди. Мен Одабашныны севем, о да мени севе эди. Авджылыкъта авджы копеги пек керек ола. О, къуршуннен урулгъан айваннынъ тюшкен ерини къокълап тапа, авджыгъа косътере. Бабам энди азыр, о, авджы тюфегининъ къайышыны омузына кечире, патронташы белинде, аягында чызмалары. Ыргъат Къадирнен бабам Одабашны янларына алып машинагъа минип кетелер.

Акышам къаранлыгында къайталар. Беллеринде асувлы авлангъан тавшан, бодене ве дувадакълар аля козюмнинъ огюнде тура. Анамнынъ анасы, Фадъме, саба эрте темизленген, азыр олгъан ав этинден усталыкънен кобетелер пиширип, эпимизге ашата эди. Ах, о кунълер! Не бахтлы кунълер эдилер!

1938 сенеси бааръде мен 8 яшында эдим. Бир кунъ саба танъда уютсюзден эвимизге къара япынджалы эки адам кирип кельдилер. Насылдыр бир кягъыт косътерип, бабама: «Абдулла Дерменджи вы? — деп, — Собирайтесь, пойдёте с нами», — дедилер. Бабам кеткенде, бизге бакъты да: «Мында бир янълышлыкъ бар, мен тезден къайтырым», — деп кетти. Мен о вакъыт кичкене эдим, бир шей анъламадым. Анам мени къучакълап агълай, мен де агълайым. Шу кеткенинен, бабам 19 ай акъсыз ерде махкеме япыла, апсханеде булуна. Ыргъат Къадирни де алгъанлар. Ираделери къавий экен, чокъ къыйнавар, чекиштирювлерге даянгъанлар, лякин акъсыз къабаатны танымагъанлар, имзаларыны ич бир ерге

къоймагъанлар. Бабам апсханеге алынмадан огъуне, огълан къардашым Энвер догъгъан эди. Бабам огълум догъды деп, къуванчынынъ сынъыры ёкъ эди. О, апсханеге къапатылгъан сонъ, анамнен экимизнинъ омрюмиз темелли фаджиагъа чевирильди. Анамнынъ къолунда яш бала, мен де уфакъым. Баргъан мектебимде манъа кыйыш бакъа башладылар, мени сюзсюкледилер. Аш-сув къытлыгъы, оджагъымыз кереги киби янмай. Одун, комюр битти. Урие тиземден гъайры, эр кес бизден аркъа чевирди. Урие тизем анамнынъ энъ буюк татасы, дженктен эвель Акъмесджитте булунгъан «Орьнек» чорап-трикотаж фабрикасында уста орюджи олып чалыша эди. Тизем ве онынъ омюр аркъадашы Джеппар Асаба эништемиз аш-сув меселесинде бизге ярдымда булундылар. Олар экиси де сонъундан сюрдюнликте вефат этилер. Алла рамет эйлесин. Яткъан ерлери дженнет олсун! Огълан къардашым Энвер сувукъ эвде сувукъланып, шу 1938 йылы да вефат этти.

Аселет яздырылгъан аноним мектюплерге эсасланып, бабамны ве Ыргъат Къадирни миллетчи душман диерек, апсханеде туттылар. Мен буны буюген сонъ анъладым

Абдулла Дерменджи ве Ыргъат Къадир котек ашап, 19 ай апсханеде булунгъан сонъ, махкеме олунып, акъланып мабюсханеден чыкътылар. Оларны намуслы къады Нафе Билял къуртарды, акълап чыкъты. Бу балабан енъиш олды! Акъ-укъукълары къайтарылгъан сонъ, 1939 сенеси бабам Къырым джумхуриети радио комитетине (къырымджа болюгине) баш муаррир тайинленди ве чалышып башлады.

Фашистлер дженк ачкъаны киби, бабам озъ истегинен дженкке кетти. Биз оны козьяшларнен вокзалда озгъардыкъ, о, бизге къолуны салап, сонъки вагонгъа атлап минди. Биз анамнен кене такъдиримизге теслим олып къалдыкъ. Немселер Акъмесджитте ат ойнатып юрьгенлерини, асылгъан адамларнынъ джесетлерини корип, джан къуртармакъ макъсадыннен, Албаткъа, Сайде тизем яшагъан койге джаяв-джалпы анамнен экимиз барып чыкътыкъ. Немсе истилясында чокъусы вакъыт бизлер анда яшадыкъ. Немселер Къырымдан къачып башлагъан сонъ, эвимизге, Акъмесджитке кельдик. Бизимкилери къайтты, къуванчымыз буюк! Анам, почта хадимеси олгъаны ичюн, шу арада кене Главпочтамткъа ишке кирди. Биз экимиз носилкаларнен дженктен авдарылгъан почта йыктынты-

ларыны ташыдыкъ. Лякин майыс 18 геджеси кырымларны Ватанындан сюргон эттилер ве биз Озбекстангъа тюшюрилип, даа чокъ гъурбетлик коръдик. Корьгенлеримизни мен озъ «Сюр-гюнлик ве гъурбетлик» эки болюктен ибарет дестанымда яздым.

Бадам Абдулла Дерменджи дженкте экинджи кере яра-лангъан сонъ, агъыр алда олюмден къуртулып, Кисловодск госпиталинде деваланды, 2-нджи группа дженк сакъаты олып, Кырымгъа кельсе, халкъны ве къорантасыны эвинде тапмай. Сюргон этильгенимизни анълагъан сонъ, эм Уралда, сонъ Озбекстанда, Къаунчыда (Янъыёл шеэри) бизни тапты. Вазие-тимиз энди олюм алында эди.

Акъайларымыз бу агъыр дженкни башындан кечирип, Ватанны къорчалап, сагъ къалгъанлары дженк сакъатлары олып эвлерине къайтсалар, эвлери ёкъ, къоранталарыны кыдырып, оларны сюргон этильген ерлерден, ольгенлерден къалгъанла-рыны таптылар. Озълери де шу сюргонликте эвсиз-баркъсыз, ачлыкъ чеккен къоранталарыны къуртармагъа тырыштылар. Дженкчилернинъ чокъусы гъурбетликте кечиндилер. Бадам-нынъ къабири Ташкентте, Алай базарына узакъ олмагъан Минор къабирстанында. Дженклешип сагъ къалгъанларны Ватаны Кырымгъа къоймадылар. Эвсиз, Ватансыз къалдылар.

Шаиримиз Ыргъат Къадир фашист дженкинде Кырым ичюн джаныны берди. Бу тамыр халкъкъа къаршы япылгъан вахшийлик, джоюкълар ичюн, кырымлардан, Кырымнынъ тамыр халкъындан ич кимсе афу сорамады, эяллыкъ алмады. Аксине, къайткъанларны гъайрыдан Ватанындан къувып, эп хорладылар...

Балалыкътан хатырамда Ыргъат Къадир мераметли, яхшы адам эди. О, бизим эвге кельгенде, мен даа уфакъ кызычыкъ ве о, мени кюллерына котерип, тёпеге ата, мен исе баладжа-сына шакъылдап куле, къувана эдим. Олар бадамнен бир яшта эдилер. О вакъытларда мен ичюн о, балабан, къуветли олып корюнген адам эди.

Мен бадамнынъ корьгенлерини, онынъ 19 ай апсханеде котек ашап булунгъаныны язмагъа меджбурым, чюнки онынъ эдебий сурет китабы басылгъанда, о вакъиалар, белли себеп-лерден (советлер вакъты), тюшюрильген эдилер. Укюметнинъ

бизим халкъкъа япкъан акъсызлыкъларыны косътермек ясакъ эди. Бизим къорантагъа бу 19 ай буюк гъам-кедер кетирди. Огълан къардашым Энверчик о агъыр кунълерде вефат этти. Къырым АССРи къурулгъанда, бизим халкънынъ истеги козь огюне ич де алынмады, тамыр халкъ оларакъ, бир ерде язылмады, эсапланмады. О, аселет япылгъан ишке бенъзей. Чюнки ыркъчылар тап о вакъытларда тамыр хакъымызны Ватанындан айырмакъны тюшюнип иш корьгенлер. Лякин онъа бакъмадан, тарихымыз тасдыкълай, бу ернинъ тамыр халкъы мытлакъ бизмиз. Къырымлар олгъанымызны да тарих кунъ кунъден эп тасдыкъламакъта. Къырым АССРинде бутюн иш башларында бизим илери, окъумыш адамларымыз булунгъанлар, лякин ёкъ этмек ичюн, оларны акъсыз ерде къабаатлап, халкъ душманы этип «тройка»лар чалышкъанлар. Хакънынъ энъ мутебер, бильгили муневверлери «тройка»лар тарафындан ёкъ этильдилер. Бойле адымлар халкъны башсыз къалдырмакъ ичюн япылды ве бунъа дженк туташмасы да ярдым этти. Бугунъ де тышкъы бойле япылды. Лякин къырымлар чокъ йыллар сюрюнликте булунсалар да, ярысындан чокъу гъайып олса да, душманлар оларгъа Къырымны унуттырып оламадылар. Ватан деп ольгенлернинъ васиетини яшлар ерине кетирди. Чокъ седлерден кечип, укюмет тарафындан ич бир файда коръмей, озь кучъ-гъайретимизнен Ватангъа авдет олдыкъ. Эвлеримизни къурдыкъ, акъ-укъукъларымызны сорамагъа акъкъымыз бар!

Иншалла, Къырым Ватанымызда яшайджакъмыз, Къырым халкъымыз акъсыз ерде къабаатлангъаны ичюн, реабилитация олды. Акълы халкъ олгъанымызны бугунъде бутюн дюнья исбатлай. Къырым тилимизни къайтарып, зенгин меде ниетимизни илерилетип, акълы халкъ олгъанымызны бутюн дюньягъа косътерейик.

Балалыкътан къанымызгъа сингип къалгъан Ватан дуйгъусы, Ватаннынъ сыджакъ кунеши, акъкъугъа бенъзеген безз булутчыкълары, мавы денгъизи, тавларында, орманларында яшагъан дюльбер гъазеллери, тавшан, бодене, дувадакълары... Дагъгъа кеткен чатырман ёлчыкълары, озенлери, учансувлары, ирмакълары, чокъракълары, тереклерде ерлешип, бир пытакътан дигер пытакъкъа йылдырым киби учкъан

сансарчыкъларны биз гъурбетликте ич унутмадыкъ. Алла Таала ярдымынен, иншалла, Къырымымызда яшайджакъмыз, эм артаджакъмыз. Къан-дамарларымызда Ватан севгиси яшай.

Бойле Ватанда догъып оськен халкъ языджысы, тенъкъид-чиси, журналисти Абдулла Дерменджи халкъымыз Ватандан, тилинден айырылмасын деп, бу ёлда сонъки нефесинедже чалышты, журналистлик усулларыны огретти, яш языджыларгъа ярдымда булунды. А. Дерменджининъ кечинмеден огюне сонъки язгъан эсери къырымларгъа, Къырым дагъларында партизанлыкъ япкъан джесюрлерге багъышланды. О, шу «Баш эгмегенлер» повестини язып битирсе де, оны даа да яхшы ишлейджек эди, лякин омюри етмеди. Дерменджи кечинген сонъ, онынъ къалдыргъан повестининъ къолязмасы китап олып басылып чыкъты. Бу эсерни о, Къырым партизанларынынъ баш комиссары Мустафа Селим ве онынъ омюр аркъадашынен чокъ субетлери, оларнынъ тевсиелерине къулакъ асып язды. Олар бу эсерге разылыкъ берип, рецензия яздылар ве имзаларыны къойдылар. Мен бу эсерни бир кере даа меракънен окъудым. Бизим халкъымыз дагъларда къыйын омюр кечирип, насыл курешкенлерини ис эттим. Ватанымыздаки кичкене орман-дагъларында сакъланып (олар Кавказ дагълары дегиль), джесюрликнен кучлю душманнен курешмек ичюн, буюк ираде керек эди. Бизим халкъта о ираде бар. А. Дерменджининъ бу эсеринде бу ираде косътерильмекте. Къырым азат этильген сонъ да, къырым партизанларымыз аскерлеримизге къошулып, душманны айдап, кене джебелерде къатты урушларда курештилер, гъалебе къазанмагъа эр кеснен кеттилер.

Абдулла Дерменджи озъ халкъына файда кетирмеси ичюн яшады. Омюрини халкъынынъ медениет байлыгъыны арттырмагъа усанмадан чалышты. Догърулукъ, акъикъат севген халкъынынъ эвляды эди. Эгер де о, дженклешип дженк сакъаты олмагъан олса, даа чокъ яшар эди, лякин яралар ве чокъ яныкълар корьген адам чокъ яшап оламай. О, 71 яшкъа толмай кечинди. Алла рамет эйлесин, джаны дженнетте олсун! Бизим халкъымызда онъа бенъзеген ирадели адамлар даа чокъ осиип чыкъарлар.

Бутюн халкъымыз ана тилимизни яхшы огренип, джанландырмакъ керекмиз, бутюн истек, кучюмизни, ирадемизни бу ишке къойып, медениетимизни юксекке котерейик. Рус тили, озь тилини бильмеген къырымлар олып къалмайыкъ. Тилимиз олмаса, халкъ да ёкъ демектир. Бизден огюне яшагъан дедеримизнинъ, язджыларымызнынъ васиети де тамам будыр. Къырым тили пек зенгин тильдир. О, асырларнен темеллешкен, оськен, ишленип кельген ве кельмекте, оны мытлакъ огренейик. О, бизим гъурурымыз!

2017 с.

АКЪМЕСДЖИТНИНЪ МЕРКЕЗ БАЗАРЫ

1937 сенеси Акъмесджитте машина коръмеси тансыкъ бир шей эди. Патта-сатта корюне эдилер. Биз, балалар, оларны сокъакъта коръсек, тааджипленип: «Машина! Ана, машина!» — деп къычырша, секириклеймиз. О вакъыттеки шеэрнинъ меркез базарынынъ мейданы пек буюк, бир уджу бар, дигери корюнмей эди. Яни шимдики Сельподан алынып, театр ерининъ де, Советлер Министрлигининъ тургъан мейданы да, Тренёв паркы да, бугунъде Аметхан Султан адына мейданнынъ ери де ве шимдики Субхи сокъагъы да къавралып алына эди. Бу айткъан еримизнинъ бутюни Меркез базар эди.

Акъмесджитнинъ Меркез базарында эр бир махсулат бар эди. Тюрлю курпе, ун, бакъла, пирнич, богъдай, согъан, къартоп ве иляхре сатыла эди. Мейвалардан: алма, армут, нар, инджир, хурма, юзюм, къарпыз, къавун, къабакъ, къабачыкъ, вишне, кирез ве дагъ емишлери де бар эди. Бу малларны мында койлюлер арабаларнен кетире эдилер. Кетирильген мейваларнынъ къокъусы бутюн базаргъа яйрагъандан сонъ, якъын сокъакъларгъа да яйрай эди. Бугунъки Субхи сокъагъы ве шимдики Меркез базары олгъан ерде койлюлер ичюн мусафирхане бинасы тура эди. Арабаларнен мал кетирип кельген сатыджылар маллары сатылгъандже, анда бир къач кунъ

яшап, акъча къазанып, сонъ керекли шейлерни алып, арабаларгъа юклеп, кене койлерине къайта эдилер. Шу мусафирхане ичинде койлюлер ичюн ятакъханелерден гъайры, амам да бар эди. Мусафирханеге якъын ерде атханелер де ерлешкен эдилер. Койлюлер ат-арабаларны мында къалдыра ве атларгъа раатланмагъа фурсат бере эдилер.

Биз Турецкая сокъагъында, базаргъа якъын ерде яшай эдик. Яшагъан эвимизнинъ бир тарафы Къантар сокъагъына чыкъа эди. Бу сокъакъта трамвай юре. Базарнынъ четинден вокзалгъадже, андан кене Къантар сокъагъынынъ сонъуна ёл ала. Къантар сокъагъынынъ тап тёпе еринде буюк къантар (весы) тура эди. Шеэрге мал кетирип кельген арабалардаки малларнынъ чекиси ольчене, кейфиетлери ве фиатлары мында кесиле эди. Бойлеликнен, къантардан сонъ кетирильген маллар базаргъа сатлыкъкъа чыкъарыла. Койлю мал ичюн берильген изин къагъытыны бу ерде алып, сонъ малыны базаргъа кирсете биле эди.

Базар ичи пек темиз. Онынъ бир четинде, орталап, юсек бир бина устюнде, балабан курант саати базаргъа бакъып тура, узакътан да корюне эди. О, Акъмесджитнинъ юрегине бенъзеп, ярым сааттен ярым саатке «данъ, данъ, данъ» этип чала ве вакъытни бильдире эди. Оны эшитсенъ, омюр девам эткенини биле эдинъ,

Базарнынъ ичинде дам тюбюнде къурулгъан бештахталар устюнде сатлыкъ маллар тизиле эди. Алыджылар бештахталарнынъ кенъ араларында бол-сал юрип, истеген малларны бакъа ве сайлап сатын ала эдилер. Базарда не истесенъ, эр шей бар, эм де чокъ паалы дегиль эди.

Мен анам Селименен базаргъа чокъ бара эдим. Эр бир баргъанымызда, «Башта атханеге барайыкъ да», — деп, анама ялварам. Мен айван пек севем. Анам мангъа атларны коръсете. Оларнынъ башларында джылап (овёс) торбалары асувлы, агъызлары торба ичинде ве «къырт, къырт» эткен давушнен, олар озълерининъ севимли ашларыны ашыкъмадан ашайлар. Мен атларгъа бакъып къуванам ве зевкъланам. Оларнынъ ири къаверенки козьлери ве узун къара кирпичлери пек дюльбер эди. Мен бир атчыкъны сыйпайым ве севгимни бильди-

рем. Атчыкъ да манъа козьлеринен мулайим бакъа. Атхане пек темиз эди. Эгер ат былаштырса, атханенинъ ишчиси оны шу дакъкъасы сипиркинен курекке алып, махсус къопкъагъа къоя ве атларнынъ кубресини топлай, чюнки бойле кубре пек къыйметли сайыла эди. Атларны корип севген дакъкъаларым мен ичюн энъ бахтлы вакъыт эди.

Андан чыкып, анамнен базаргъа киремиз. Сепетке кирез сатын аламыз. Къырым кирези пек татлы, эм сувлу ола эди. Чиберекчилер боюнларында кенъ къайышларда асылгъан давулларны¹ котерип, чиберек сатып юрелер. Давулларнынъ тюбюнде, махсус еринде, къор атеши ола ве устюндеки тавада чибереклер кызып туралар, онынъ ичюн де ич де сувумайлар. Алыджылар чибереклерни сыджакъ алында махсус масаларда отурып, буюк иштианен ашайлар. Биз де ашаймыз. Давулджылар «Сыджакъ чиберек!» деген чагъырувнен муштерилерни озьлерине эп давет этелер. Бойле сатылгъан чибереклер айрыджа лезетлилер.

О вакъыттеки Акъмесджитнинъ ёллары бутюнлей ташнен къаплангъан ве оларгъа таш ёл дей эдилер. Бойле таш тешельген ёллар бинъ йыларгъадаже чыдай. Умумен айткъанда, о вакъытнынъ таштан япылгъан ёллары шимдики сув ве сувукъкъа даянмагъан асфальт, я да бетон ёлларына бенъземей эдилер. Таш ёлдан юрьген атларнынъ аякъ давушлары къулакъкъа пек хош келе. Атларнынъ аякъларына мыхлангъан наллары «чакъ-чыкъ, чакъ-чыкъ!» этип ташларгъа урула, давушы адамларнынъ гонъюллерини охшай ве раатлыкъ бере. Шеэрде атлар чокъ. Олар эсас накълие сайыла эди. Бунъа бакъмадан, шеэр сокъакълары пек темиз. Ишчилер пусюрлюкни тез джыйыштыра эди. Машиналар аз олгъаны пек яхшы эди. Ава темиз, ёл къазасы, мына санъа, ич де олмай эди. Бир атлы, я да эки атлы файтонлар такси олып, адамларны истеген ерлерине алып баралар. Ат айваны, санки тири мотор, аваны ич де бозмай. Огюнде бир де бир мания корьген атлар, озь-озьлюгюннен токътай ве къазанынъ огюни ала эдилер.

---

¹ Давуллар — емеклерни сыджакъ алында сатылмасы ичюн ясалгъан махсус оджакълар.

Акъмесджитнинъ тынч, бахтлы яшайышыны фашист айдутлары, баскъынджылыкъ япып, боздылар. Ве дженкте Меркез базарнынъ мытлакъ шу курант саати тургъан ерге бомба тюшти ве саатни ёкъ этти. Акъмесджитнинъ юреги кырымларнынъ юреги киби кырылды. 1944 сенесининъ сюрюнлиги буюк феякет кетирди. Яры халкъымыз, балачыкълар, къарт-яш несиллер гъайышкъа огъратылды ве аля бу кунъгедже халкъымызнынъ яраланып кырылгъан юреги тюзелип оламай. Сабырлы халкъымызнынъ омрюнде бинъ йыллар девам эткен бир чокъ баскъынджы халкънынъ сабырыны тюкендирип оламайлар ве халкъ эп тири къала, ич де ёкъ олмай. Халкъымыз Ватаны тез арада озюнкиси олур ишанчыны ич де джоймай. О, ишана, келир вакъты ве севген шеэри Акъмесджитнинъ Меркез мейданында кене, онынъ юреги киби урып тургъан, курант саати тикленир ве халкъы озъ бахтыны, иншалла, булур!

2017 с.

ХАТЫРЛАВ

(Русча)

В ДЕПОРТАЦИИ НАС ЖДАЛА ГОЛОДНАЯ СМЕРТЬ

Мои детские молитвы были услышаны и вернувшийся из госпиталя отец спас нашу семью.

Костры под дулами автоматов

Вот уже пятые сутки нас везут во вшивых вагонах по бесконечным рельсам. Двери нашего вагона, как и всех других, закрыты на засов, а крошечное окошко под потолком даёт совсем мало света и воздуха.

Жарко. От запаха людского пота и мокрых пелёнок малых детишек тошнит. В вагоне 54 человека взрослых. И ещё дети — один грудной, остальные дошкольники и школьники.

Дети от голода жуют сырую пшеницу и плачут, хотят пить. Люди едят то, что успели взять из дома. Дома, которого уже нет ни у кого из тех, кто едет в этом злополучном эшелоне. Люди в пути потеряли счёт времени. Они покорились судьбе и уже не плакали.

Чтобы ходить по нужде, один старичок ножом прорезал в углу вагона дыру в деревянном полу. Потом откуда-то нашли два гвоздя и занавесили этот угол старым плащом.

Никто не знал куда едем. Я тоже уже не плакала.

Наконец, эшелон остановился. Двери вагона с треском открылись. Яркий свет солнца ослепил глаза. Солдат с автоматом наперевес грозно спросил: «Трупы есть?» Люди огляделись вокруг, словно не задумывались об этом.

Оказалось, умер старик, которого 18 мая солдаты просто закинули в вагон. Его родные, громко плача, попросили разрешения его похоронить, но солдаты с двух сторон подняли старика, спустили вниз и сказали: «Сами похороним». Вокруг все заплакали. Дети просили пить. Всем подали по кружке воды, закрыли вагон и поезд двинулся дальше. Грудной ребёнок плакал от голода, поскольку у матери пропало молоко. Вскоре он умер. Когда остановились среди степи, солдаты труп ребёнка забрали и положили на обочине дороги. С других вагонов тоже спустили трупы и оставили у обочины железной дороги на съедение зверям, которые уже ждали очередную добычу...

Голодные люди жевали сырую пшеницу, фасоль, взятые в дорогу, никого не кормили. Поезд снова остановился. Люди кинулись разжигать костёр под дулами автоматов. Где-то набрав воды, стали варить, что у кого было. У нас было немного муки. Мы быстро стали печь на сковородке лепёшки. Только успели испечь две, как услышали крик: «По вагонам!» Схватив горячие кастрюли и сковородки, люди стали залезать в вагоны.

И снова жуткий стук колёс. Кто дремал, кто плакал. На следующей остановке в степи, мы увидели море. Спросили у солдат: «Где мы?». «Аральское море», ответили нам.

Здесь мы простояли двое суток. Нам раздали по одной высохшей от соли рыбке, от которой появилась страшная жажда. Но воды нет. Поезд освободили от умерших и поехали дальше. Воду получили только на следующей остановке по кружке. Здесь с нашего вагона сопровождающие выкинули умершую старушку и мальчика лет пяти.

Поезд продолжил свой путь. На каком-то разъезде мы простояли два дня и две ночи. Паровоз куда-то забрали...

В течение всего пути люди не могли помыться, не было воды. Все овшивели, и это было невыносимо. Голодные дети пробовали вшей на зуб. Мне было 14 лет, и я всё это запомнила на всю жизнь.

Землянка, кирка, чёрный паук, побег

В такой попытке прошли двадцать четыре дня. Наконец, конечная станция. Женщин, детей, стариков погрузили в грузовые машины, как неживой груз. Ехали долго. Остановились где-то в бескрайней степи. Вокруг вооружённые солдаты. Приказали выгружаться. Кругом ни дома, ни дерева, сплошная пустошь.

Измученные, изнурённые дети плакали. Они хотели есть, хотели спать и падали на землю. Старики и женщины переглядывались и, не видя вокруг жилья, думали: «Куда мы попали?» Наконец, солдаты объявили, что вокруг вырыты землянки для прибывших.

Нам с мамой один из солдат показал вход в небольшую землянку, вручил металлическую кирку для работы и пошёл дальше. Мама — Селиме стала по лестнице спускаться в землянку и позвала меня. На срубленном земляном топчане была расстелена солома. Землянка была слишком мала, не развернёшься. Воздуха не хватало.

Вдруг в углу мы увидели большого чёрного паука, похожего на каракурта и с криком выскочили наверх.

Уже вечерело. Мама знала, что в степи водятся каракурты и ядовитые змеи. Что же делать? Мы в отчаянии решили во что бы то ни стало отсюда убежать. Мама увидела стоящий неподалёку грузовик. Быстро темнело. Мы, пригнувшись, поползли к грузовику.

Влезли в его кузов и спрятались под брезент. Немного погодя пришёл водитель. Заурчал мотор, и машина поехала прочь от этого страшного места.

Машина долго тряслась по неровной дороге. Наконец, остановилась. От страха у нас тряслись все жилки на теле: мы молили Аллаха, чтобы нас не обнаружили и не вернули назад. В кузов никто не заглянул. Выглянув из-под брезента, мы увидели железнодорожную станцию и стоящие на рельсах вагоны. Машина стояла в темноте, и мы незаметно сумели вылезти из неё. Залезли в открытый товарный вагон и затаились в углу.

Немного погодя кто-то закрыл дверь на засов и поезд двинулся. Мы с облегчением вздохнули и решили, что избежали этого страшного места, что Аллах подарил нам жизнь. Потом мы узнали, что кирку давали маме для того, чтобы она участвовала в строительстве Фархадской ГЭС. Мама была настолько истощена, что не вынесла бы такой тяжёлой физической работы. У неё не было даже сил поднять кирку, не только работать с нею.

Нас поймали, но отпустили

Оборванные, голодные, не имея ни куска хлеба, ни денег, мы радовались этой счастливой минуте. Мы потерялись во времени. Я вздремнула, мама сидела молча. Вдруг поезд остановился. «Что нас ещё ждёт?» подумали мы. Дверь вагона открылась, поднявшийся железнодорожник, увидев нас, позвал товарища. Они выставили нас из вагона и стали спрашивать кто мы и откуда.

Мы хорошо говорили по-русски, так как были городскими жителями Симферополя. Мы жили в центре города, на улице Турецкой, 21, на втором этаже, в трёхкомнатной квартире.

Был 1944 год, шла война. «Мы беженцы, с войны», — сказала мама. «Может, их в милицию?» — сказал один. «Да, нет, таких много сейчас. Пусть идут», — сказал другой. Нас отпустили.

Мысль поскорей уйти с этого места заставила нас залезть на буфера между вагонами состава, который гудел и соби-

рался отъезжать. Мы стояли спиной друг к другу на буферах, держась за кольцо вагона и не видя друг друга.

Поезд двинулся. «Крепко держись, не оглядывайся», — сказала мама. Буфер под ногами стучал и ходил ходуном. Мы стояли, не дыша от страха и оттого, что вот-вот сейчас свалимся под вагоны. Спрашивали друг друга: «Дочка, ты стоишь?», «А ты, мама?»

Но поезд вскоре заехал на запасной путь и остановился. Мы были благодарны судьбе, что в таком адском положении не поехали дальше. Мы незаметно слезли и пошли прочь от станции.

Голод и жажда мучили нас. Мы пошли к чайхане и попросили попить. Пожилой мужчина-узбек дал нам чаю и половину лепёшки. Мы с жадностью поели и попили чаю. Поблагодарили его за щедрость. Старик предложил маме оставить меня его семье, сказав, что она всё равно не сможет прокормить меня. Но мама схватила меня за руку и мы пошли прочь.

Спасительная похлёбка из виноградных листьев

Узнав, что в ближайшем селении выгружены люди из Крыма, мы отправились туда. Солнце ужасно пекло. Мы шли в надежде, что сможем найти кого-нибудь из родственников.

Шли мы по колено в горячей пыли. Деревья попадались редко и без веток, так как шелковичные ветви срезали для шелкопряда и спрятаться от солнца не было возможности. Я плакала. Мне очень хотелось пить, губы потрескались.

Вскоре подошли к какой-то воде. В ней квакали лягушки. Я спросила у мамы разрешения попить, но мама сказала: «Не пей, заболеешь и умрёшь, что я тогда буду делать? Видишь дома, пойдём туда».

Мы пошли к селению. Там у первых встречных попросили попить. Среди прибывших из Крыма мы не нашли никого из родных. Люди были голодные, но поделились с нами похлёбкой из виноградных листьев.

Мы вернулись на станцию. Там стоял пассажирский поезд. Сели с мамой в тамбур. Поезд поехал. На следующей станции нас высадила проводница. Мы снова пошли искать родствен-

ников. По тропинке шла женщина. Мама узнала её издалека по походке. «Беги, — сказала мама, — и кричи, это тётя Эдае!» Я так и сделала.

Женщина остановилась. Мы подошли к ней. Тётя, увидев наше состояние, ужаснулась, повела нас к себе в небольшую кладовку, где устроилась с сыном (её сын был Софу Сейяр, они были нашими родственниками по отцовской линии).

Она накормила нас кислым молоком. Затем согрела воду на костре и мы помылись. Кожа стопы облупилась от хождения по горячей пыли. Ведь мы старались сохранить обувь и ходили босиком. Тётя Эдае привезла с собой из Крыма швейную машину, которая спасла её и сына от голода. Она обшивала узбеков и они платили ей едой. Из остатков ткани она подлатала нашу одежду. Два дня мы пробыли у неё и немного отдохнули. Тётя предложила пожить у неё и дальше, но мы хотели найти бабушку. Тогда она сказала, что других родственников можно найти на станции Каунчи, на кирпичном заводе.

Не дают работу даже за 500 грамм хлеба

Мы поблагодарили тётю и пошли на станцию. Попросившись у проводницы, сели в вагон и поехали до Каунчи. Сойдя с вагона, стали искать кирпичный завод. Нам подсказали, что в длинном корпусе бывшего склада с маленькими окнами поселили депортированных из Крыма.

Склад был с цементным полом. У стен, на постеленной соломе сидели дети и старики. Мама нашла свекровь, вытиравшую платочком слёзы. Ей было за 80. Она с трудом нас узнала, обрадовалась, заплакала, стала нас обнимать.

Бабушка спросила про сына: «Абдулла жив?» «Да, — ответила мама, — Я получила от него письмо из госпиталя». Бабушка рассказала, что здесь с нею её внучка Урие. Она работает на кирпичном заводе за 400 грамм хлеба на себя и 100 грамм на бабушку.

Урие, которой было 15 лет, пришла с работы поздно вечером. Мы обнялись и заплакали. Она принесла полкило хлеба и поделила на четверых. Вместе с ней в корпус вернулись все работающие. Все постелили на солому одежду, чтобы она не

колола, и легли спать. Утром работники, в основном, подростки, ушли на работу. Мама пошла к коменданту, чтобы зарегистрироваться и попросить работу. Комендант категорически отказался принять нас: «Откуда убежали, туда и возвращайтесь». «Мы отстали от вагона», — твердила мама.

Я защищал вас, а вы мучали мою семью

...Вот уже больше полумесяца мы находимся в этом бараке. У нас от голода стали пухнуть ноги. Молитвы бабушки (маминой мамы Фадьме), которым она меня научила, мне очень помогли. Я читала их наизусть со слезами на глазах, молила Аллаха, чтобы папа Абдулла Дерменджи (писатель) нашёл нас и спас от голодной смерти.

Папа ещё весной писал, что скоро приедет в Крым. И приехал, но дома нас уже не нашёл. Мы уже были изгнаны в Узбекистан.

Истощённая и обессиленная, я стала какой-то маленькой. Я, плача, не переставала молить Аллаха, просить Его: «Пусть мой папа найдёт нас и спасёт от голодной смерти». Я была уверена, что Аллах направит его к нам. Старые люди, глядя на меня, тоже плакали.

Уставшая, со слезами на глазах в эту ночь я уснула на полу. Мне приснился чудесный сон, будто папа пришёл, стоит на пороге в пыльных сапогах, в военной гимнастёрке и улыбается.

Сон оказался в руку. Утром и вправду появился отец. Он поднял меня с пола на руки. Я была почти без сознания и долго не просыпалась. А проснувшись наконец, увидела лицо отца и вскрикнула: «Папа! Ты нашёл нас. Это был не сон. Аллах услышал мои молитвы!»

Люди, находившиеся в бараке, окружили нас и стали рассказывать моему отцу о том, как я молилась. Это было счастливое утро. Папа обнимал и целовал нас с бабушкой. В это время мама в очередной раз вернулась от коменданта, который не хотел включать нас в список.

Войдя в барак и, увидев отца, она от неожиданности упала в обморок. Старушки побрызгали водой. Отец поднял её с пола,

обнял. Она плакала. Рассказала, что уже более полумесяца ходит к коменданту, но он не берёт её на учёт и не даёт ей работу. Не даёт возможность заработать на кусок хлеба, говорит, что мы сбежали.

Расстроенный отец тут же вместе с мамой пошёл к коменданту. «Что вы делаете, — сказал он. — Я воевал с фашистами, защищая вас, едва жив остался, а вы мою семью мучали? Смотрите, они опухли от голода, а вы тут объелись. Я буду на вас жаловаться!»

Комендант смягчился: «Товарищ Дерменджи, простите! Я поступлю так: вас и вашу семью направлю в совхоз № 10, отделение № 5. Там вам будет гораздо легче».

Уставший отец вынужден был согласиться. Так началась наша почти полувековая жизнь на чужбине. Нас ожидали новые непредвиденные трудности...

2016 г.

МУНДЕРИДЖЕ

Омрюмде энъ бахтлы йыларым	3

ШИИРЛЕР

Ана тили.....	8
Асретлик	9
Догъмушлыкъ ве аналыкъ	10
Чобан дагъларында	12
Той гулю	13
Курешчи (Э. Фазылнынъ хатырасына)	14
Гузель коюм Кикенеиз	15
Бабачыгъым (А. Дерменджининъ хатырасына).....	17
Етекчи эдинъиз (А. Дерменджининъ 100 йылыгъына)....	18
О, ант этти (Номан Челебиджиханнынъ хатырасына) ..	19
Силинмейджек изи бар (К. Тейфукъ Абдуль хатырасына)	20
Ялан кечмез	21
Терен азиз динимиз	22
Асырлардан къалгъан акъкъым	23
Ватан севгиси	24
Къырымларнынъ озъ адети	25
Алланынъ козю	26
Атларгъа миннетдармыз	27
Адалетке асрет бу девиримиз	28
Дженкчи къырымлар	29
Юзюк оюны	32
Къырымнынъ фаджиясы	34
Енъильмемиз!	36
«Башлары чаларгъан эсли адамлар...»	37

Атешин курешчи	38
Истек	39
Къоркъу бильмез	40
Эй, инсан, турма гъафлетте!	41
Душман пахыл	42
Учюнджи арткъач	43
Кунеш нуру	45
Къырымпервер генчликке	46
Тылсымлы дагъ	47
Бу дюнья эр кес ичюн	48
Йырла, Сейтабла!	49
Ашамчакъ гъарип	50
Эждатларнынъ васиети	51
Алданма сен	52
Нагъме тили	53
Тынчлыкъ керек несиль ичюн	54
Къырым къызлары (йыр)	55
Къырымны къуртар	57
Ананынъ баласына истеги	58
Дюльбер дюнья (йыр)	60
Гузелик	61
Чечек ачсын чевремизде	62
Нефисхор	63
Догъру ёл	64
Ашамагъа севсенъ емиш	65
Кой омюри	66
Ислям динининъ темизлиги	67
Сагълам олсун халкъымыз	68
Рус тили къырымлар	69
Кетем асрет Юртума	70

Джамала	72
Къырымнынъ сыры	73
Мьянма фаджиасы	74
Ватанымнынъ емиши	75
«Эр кес ичюн эдждат ери...».....	76
Ялан чул тутмаз	77
Тенбель олма!	78
Дагъ	79
Севем сени, Къырымым!	81
Адалетсизлик	82
Халкъыма сёзюм	83
Арта береджек такъаты!	84
Халкъ къайтты!	85
Манкъурт олма!	86
Денъиз сёйлене	87
Байлыгъымыз — ешиль дагълар	88
«Родной кукушкинский» шиирине сесленюв	89
Тасдыкълармыз адымызны	90
Севгилим Алимем	91
Халкъ эвляды	92
Ватаным — Къырым — Эльмаз, Къыйметини джоймаз! ...	93
Шайлы ана	94
Нуриеге (65 йыллыгъына багъышлана)	95
Янъы йыл олсун эр бир бааръде!	96
Сенде, Мевлям, уютимиз!	97
Ичбазар къайнана	98
Къуванчлы кунь	99
Аладан кельсин мерамет	100
Он докъуз кере отуз пек аз!	101
Секизликлер	102

Дёртлюклер	105
Экиликлер	110

РУСЧА ШИИРЛЕР

Богом созданный рай	112
Унесённые танцем	113
Истина	114
Как орлиный род	115
Восьмистишия	116
Четверостишия	116

ДЕСТАНЛАР

Сюрдюнюк ве гъурбетлик	118
Къырым арсланы (Джевдет Омер Дерменджининъ 100 йылыгы арфесине)	126
Авдет (Юртумыз Къырымгъа къайтув дестаны)	130
Севгиге ёкъ мания	133
Демирёлда, вагонда	136
Ватанпервер маршы	139

БАЛА ШИИР ВЕ ИКЯЕЛЕРИ

Саба олса, ашыкъалар	142
Эвге къайттым	144
Чубар тавукъ	145
Кирпи	146
Мераба, мектебимиз!	148
Дженк керекмей бизге!	149
Фермада	151
Ниярчыкъ	152
Айванат багъчасында (Йыр)	153

Мышыгъым	155
Копечик	156
Кобелек	157
Софрамызда боллукъ бар	158
Къуш азбарында	159
Будыр бизим керегимиз	160
Айше	161
Сансарчыкънынъ омюри	162
Къокъла	164
Бильги	165
Алиме	166
Эдем	167
Къуш ве айванлар	168
Айнеджи тильки	169
Диляра	170
Спортчы Эльдар	171
Ресуль	172
Псийчик	173
Мышыгъым бар бем-беяз	174
Мышычыгъым Асика	175
Богъдай	176
Футбол	177
Мантар	178
Топчыкъ	179
Къартбабанен торуннынъ субети	180
Ич къалмангъыз окъувдан!	181
Эр бир терек шерефленсин!	183
Тербиели къыз Эльмаз	184
Къырым тавшаны	185

НЕСИР ЭСЕРЛЕР

Азиз анам	188
Ана дуйгъусы	189
Яланджы азатлыкъ	192
Пычкъыкъя кою	195
Догъмушлар къавушты	200
Олюмден къачув	202
Севгиге сед чекильмез	208
Фаджиалы такъдирлер	214

ХАТЫРЛАВЛАР

Ойнагъан роллери эфсанеге чевирильди (Халкъымызнынъ мешур драма артисти Нурие Джетеренинъ 105 йылыгъына)	220
Ягъмаджылар кельген сонъ.....	225
Авджылар	228
Акъмесджитнинъ меркез базары	235
Хатырлав (русча). В депортации нас ждала голодная смерть.....	238

Литературно-художественное издание

Линяре Абдулла Дерменджи

ЖЕЛАНИЕ

стихи, воспоминания

Редактор *Н. И. Бекиров*

Корректор *С. С. Ситжалилова*

Компьютерная вёрстка *Э. Р. Аджалимова, А. В. Веселов*

Дизайн обложки *Р. И. Ваапов*

Подписано в печать 10.11.2020 г. Формат 60х84^{1/16}.

Гарнитура «BalticaCTT». Усл. печ. л. 15,11.

Объем 15,75+0,5 печ. л. Тираж 300 экз. Заказ № 3027-20.

ГАУ РК «Медиацентр им. И. Гаспринского»

295048, Республика Крым,

г. Симферополь, ул. Трубоченко, 23-а.

E-mail: mediacenter2015@mail.ru

ОГРН 1159102113455

Отпечатано в соответствии с предоставленными материалами

в ООО «Амирит», 410004, г. Саратов, ул. Чернышевского, 88.

Тел.: 8-800-700-86-33 | (845-2) 24-86-33

E-mail: zakaz@amirit.ru

www.amirit.ru